

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ ULUSLARARASI
SİSTEM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

İbrahim SARI

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nazmi ÜSTE

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Kosova’nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

İbrahim SARI

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Kosova'nın Bağımsızlığının Uluslararası Sistem Bağlamında Değerlendirilmesi

İbrahim SARI

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Programı

Dünya, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra, savaşların olmadığı, barışın egemen olduğu bir uluslararası yapının beklentisi içerisine girmiştir. Ancak, 1990 sonrası yaşanan savaşlar ve iç çatışmalar, henüz barış çağının başlamadığını ortaya koymuştur. Soğuk Savaş sırasında ideolojik mücadelenin ön plana çıkması ile dondurulan çeşitli etnik ve dinsel problemler, bu dönemin sona ermesi ile yeniden ortaya çıkmıştır. Liberal değerlerin beraberinde getirdiği insan haklarına saygı ve azınlık haklarının korunması gibi kavramlar, Soğuk Savaş döneminde göz ardı edilen etnik ve dini problemlerin tekrar ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yugoslavya'nın bölünmesi ile başlayan, Bosna'da yaşanan katliamlar ve Kosova sorunu ile farklı boyutlar kazanan Balkanlar Meselesi gittikçe bölgesel nitelikli bir çatışma olmaktan çıkarak uluslararası sistemin ve bu sistemin merkezindeki güçlerin belirleyici noktalarından birisi olma sürecine girmiş bulunmaktadır. Balkan coğrafyası, Kosova'nın bağımsızlığı ile küresel güçlerin çıkarları altında çekişmelerin meydana geldiği bir mücadele alanına dönüşmüştür. Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan sürecin Kosova'nın bağımsızlığı ile son bulmayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası sistem, Balkanlar, Yugoslavya, Kosova

ABSTRACT

Master Thesis

Evaluation of Kosovo's Independence in the Context of International System

İbrahim SARI

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Administration
Public Administration Programme**

The World expected an international structure in which there were no wars, in which peace prevailed after the Cold War. However, the wars and the internal conflicts after 1990 showed that the age of peace had not yet begun. Various ethnic and religious problems, which had been set aside at the time with the arising of the ideological struggle during the Cold War, reemerged after the War. Concepts such as respect for human rights and protection of minority rights, brought along by liberal values, caused the reemergence of religious and ethnic problems overlooked during the Cold War.

The Balkan Problem that took on different dimensions with the massacres in Bosnia, which began with the breakup of Yugoslavia, and with the Kosovo Problem entered the process of becoming one of the determinative points of the international system, and the powers in the core of this system rather than a regional conflict. The land of the Balkans became an area of conflict under the interests of global powers with the independence of Kosovo. It is argued that the process that began with the breakup of Yugoslavia will not come to an end with Independence of Kosovo.

Key words: International system, the Balkans, Yugoslavia, Kosovo

KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ ULUSLARARASI SİSTEM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEM KAVRAMI, ÇAĞDAŞ ULUSLARARASI SİSTEM, ULUSLARARASI ALT SİSTEM

1.1. SİSTEM VE ULUSLARARASI SİYASAL SİSTEM KAVRAMLARI	4
1.2. ÇAĞDAŞ ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI	8
1.2.1. İki Kutuplu Sistem Sonrası Gelişmeler	8
1.2.1.1. Yeni Dünya Düzeni ve Küreselleşme	14
1.2.1.2. Ulus Devlet ve Mikro Milliyetçilik	18
1.2.1.3. Azınlıklar	21
1.2.1.4. İnsan Hakları	26
1.2.2. Uluslararası Sistemde Rol Oynayan Aktörler	30
1.3. ULUSLARARASI ALT SİSTEM	31
1.3.1. Çağdaş Uluslararası Sistemde Alt Sistemin Yeri	31
1.3.2. Balkan Alt Sistemi	33
1.3.2.1. Balkanların Fiziki ve Siyasi Coğrafyası	35
1.3.2.2. Balkanlar’ın Etnik Dokusu	36
1.3.2.3. Balkanlar’ın Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeoekonomik Özellikleri	38
1.3.2.4. Balkanlardan Güneydoğu Avrupa’ya	40
1.3.2.5. Balkanlardaki Küresel Aktörler	42
1.3.3. Orta Doğu Alt Sistemi	44
1.3.3.1. Orta Doğu Kavramı	46
1.3.3.2. Orta Doğu Bölgesinin Sınırları	47
1.3.3.3. Orta Doğu Bölgesinin Stratejik Önemi	48
1.3.3.4. Türkiye’nin Jeopolitik Önemi	49
1.3.4. Büyük Ortadoğu Projesi	51

1.3.4.1. Büyük Ortadoğu Projesinin Amacı	51
1.3.4.2. Büyük Ortadoğu Projesinin Kapsadığı Alan	51
1.3.4.3. Büyük Ortadoğu Projesinin Genel Hedefi	52

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ULUSLARARASI SİSTEMDE KOSOVA

2.1. KOSOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER	54
2.1.1. Coğrafi Konumu ve Önemi	54
2.1.2. Nüfusu, Dini ve Etnik Yapısı	57
2.2. TARİHSEL SÜREÇTE KOSOVA VE BALKANLAR	58
2.2.1. Tito Dönemi Yugoslavya ve Kosova	58
2.2.1.1. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Kosova	58
2.2.1.2. Slobodan Miloşeviç Dönemi ve Sırp Milliyetçiliğinin Yükselişi	63
2.2.1.3. Arnavut – Sırp Çatışması	70
2.3. NATO GÖZETİMİ ÖNCESİ VE SONRASI KOSOVA	75
2.3.1. NATO Müdahalesi Öncesi Kosova	75
2.3.2. Kosova’da Askeri Müdahaleye Yol Açan İnsan Hakları İhlalleri	78
2.3.3. Kosova Sorununda BM Güvenlik Konseyi Kararları	79
2.3.4. Uluslararası Toplumun Kosova Sorununa Yaklaşımı	81
2.3.5. NATO’nun Müdahale Kararı	83
2.3.6. NATO’nun Kosova’ya Müdahale Gerekçesi	85
2.3.7. NATO’nun Müdahale Hedefleri	86
2.4. KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇ	87
2.5. KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIK İLANI	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ BALKAN COĞRAFYASI ÜZERİNE ETKİLERİ	96
3.1.1. Sırbistan Üzerine Etkileri	96
3.1.2. Bosna Hersek Üzerine Etkileri	100
3.1.3. Makedonya Üzerine Etkileri	105
3.1.4. Yunanistan Üzerine Etkileri	109
3.2. KOSOVA’NIN BAĞIMSIZLIĞININ KÜRESEL DÜZEYDE ETKİLERİ	112
3.2.1. ABD Dış Politikası Açısından Kosova’nın Bağımsızlığı	112
3.2.2. Kosova’nın Bağımsızlığının Rusya’nın Dış Politikasına Etkileri	116
3.2.3. Avrupa Birliği Açısından Kosova’nın Bağımsızlığı ve Sonuçları	119
SONUÇ	124
KAYNAKLAR	129

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
age	Adı Geçen Eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	Avrupa Topluluğu
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
EUFOR	Avrupa Birliği Barış Gücü
IMF	Uluslararası Para Fonu
KFOR	NATO İstikrar Gücü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NLA	Ulusal Kurtuluş Ordusu
s	Sayfa No
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
vb	Ve Benzeri
YFC	Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

İki Kutuplu Sistemin sona ermesi ile birlikte, insan hakları, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü gibi evrensel ilkeler uluslararası gündemin konusunu oluşturmaya başlamış ve dış politikanın aracı haline gelmiştir. İki kutuplu sistem sırasında ideolojik mücadelelerin ön plana çıkması ile dondurulan çeşitli etnik ve dinsel problemler, bu dönemin sona ermesi ile yeniden ortaya çıkmıştır. Balkanlar tarih boyunca etnik ve dini çatışmaların, sosyal karışıklıkların ve politik kararsızlıkların yaşandığı bir bölge olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan etnik ve dinsel problemler Balkanlarda siyasal ve sosyal hayat bağlamında bir istikrarsızlığın baş göstermesine neden olmuştur.

Balkanlar, Orta Avrupa'ya ve Akdeniz'e uzanan jeostratejik konumu ile 19. ve 20. yüzyıllarda olduğu gibi bugün de uluslararası gündemde olup, uluslararası platformda yerini ve önemini muhafaza etmektedir. Balkanların Avrupa'ya yakınlığı, hatta iç içe geçmişliği dolayısıyla Avrupa'nın diğer bölgelerine geçit veren, aynı zamanda Asya ve Afrika'ya yakın konumu buraları devletler arasında bir buluşma ve mücadele alanı haline dönüştürmüştür.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın bölünmesi ile başlayan, Bosna'da yaşanan etnik kıyım ile tırmanan ve Kosova bunalımı ile yeni nitelikler kazanan Balkanlar Meselesi gittikçe bölgesel nitelikli bir çatışma olmaktan çıkarak uluslararası sistemin ve bu sistemin merkezindeki güçlerin kader ibresi olma sürecine girmiş bulunmaktadır. Bu çerçevede Balkanlar, hem 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış uluslararası örgütlerin, hem de yeni dönemin güç merkezlerinin sınanma alanı olmaktadır. Uluslararası sistemde değer ve mekanizma düzeyinde yaşanan belirsizlikler bu çatışma alanına doğrudan yansımakta; gerek küresel gerekse kıta ölçekli güç dengelerindeki değişimler en çarpıcı etkilerini yine bu alanda göstermektedir.

Balkanlar'a hâkim olmak, bu bölgeyi yönetmek tarih boyunca Batı ve Doğu güçlerini kontrol edebilecek üstünlüklere sahip olunabileceği anlamını taşımıştır. Kosova, Balkanlar'da her yönüyle kilit rol oynayan, Balkanlar içerisinde stratejik öneme sahip, bölgenin minyatür bir örneği olma özelliği göstermektedir.

Kosova sorunu tarihsel temelleri olan, çok boyutlu bir sorundur. Küresel güçlerin Balkanlar üzerindeki hesapları dikkate alındığında Kosova sorunu, tüm Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'nun İstikrarını doğrudan etkileyebilecek bir görünüme sahiptir. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile Kosova sorunu çözüme ulaşmamış, aksine daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin kısa vadedeki yansımaları Ağustos 2008'de Rus-Gürcü savaşı sonrası yaşanan gelişmelerde görülmüştür.

Kosova, Sırbistan ve Kosovalı Arnavutlar arasında bir sorun olmaktan çıkmış, büyük güçlerin arasındaki bir mücadele alanına dönüşmüştür. Bu mücadele alanının bir tarafını Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri teşkil ederken, diğer tarafını ise Rusya'nın başını çektiği Kosova'nın emsal teşkil etmesinden endişe duyan devletler teşkil etmektedir.

“Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası sistem bağlamında değerlendirmesi” ismini taşıyan tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Üzerinde yaşadığımız dünya, devletler şeklinde örgütlenmiş bulunan uluslararası sistemde ilişkiler, birbiriyle sıkı sıkıya bağımlı bir bütünlük içerisindedir. Uluslararası politikadaki gelişmelerin anlaşılabilmesi için uluslararası sistemin temel niteliklerinin bilinmesi gerekir. Uluslararası sistemin yapısını, bu yapı içerisinde uluslararası alt sistemleri ve Balkan alt sistemi içerisinde Kosova'nın tarihini, yerini ve önemini incelemek, Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası arenada oluşturduğu yankıları incelemek çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Buna bağlı olarak çalışmamızın birinci bölümde; temel sistem kavramı tanımlanarak, uluslararası sistem ve çağdaş uluslararası sistemin yapısı incelenmiştir. Çağdaş uluslararası sistemin yapısı ile ortaya çıkan gelişmeler ve uluslararası alt

sistem kavramı içerisinde özellikle Balkanlar ele alınarak konuya ilişkin kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde; temel inceleme konumuz olan Kosova'nın bağımsızlığını ve sonuçlarını değerlendirmeden önce, Kosova'yı tanımak amacıyla Kosova'nın tarihsel gelişimi, bölgenin demografik yapısı ile bu bölgede yaşayan etnik toplulukların mücadeleleri ve Kosova'nın bağımsızlığa giden süreci işlenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise, Kosova'nın bağımsızlığının Balkan coğrafyasında bulunan diğer devletler üzerindeki etkileri ve sonuçları ile küresel düzeydeki güç odakları açısından yankıları ve sonuçları incelenmiş, Kosova'nın bağımsızlığının Balkan devletlerinde ortaya çıkarabileceği krizler ve bu sürece küresel güçlerin yaklaşımları ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİSTEM KAVRAMI, ÇAĞDAŞ ULUSLARARASI SİSTEM, ULUSLARARASI ALT SİSTEM

1.1. SİSTEM VE ULUSLARARASI SİYASAL SİSTEM KAVRAMLARI

En genel tanımı ile sistem, aralarında düzenli ilişkiler bulunan, ortak özelliklere sahip ve birinde meydana gelen bir değişikliğin diğerlerini de etkilediği bağımlı değişkenler dizisidir.¹ Bu tanıma göre; bir sistem içinde, sistemi oluşturan öğeler arasında sürekli ve düzenli ilişkiler vardır. Herhangi bir sistemin içindeki öğeler arasındaki ilişkilerin düzenli olmaması ya da bozulması durumunda sistem özelliğini kaybeder ve dağılır.² Dağılan sistemin öğeleri bu sefer yeni ve başka bir sistemin öğeleri durumuna geçer.

Sistem kavramı değişik yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin uluslararası ilişkiler alanında sistem kavramına önemli katkılarda bulunan Morton A. Kaplan'a göre, sistem, kendilerine özgü tanımlanabilen davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan ve aralarında ilişkiler bulunan değişkenler dizisidir.³ Kaplan'a göre, değişkenleri arasında ilişki bulunmayan yapılar sistem olarak dikkate alınmaz.

Uluslararası ilişkiler alanında sistem yaklaşımını temel alarak ampirik çalışmalar yapan Charles McClelland'a göre ise, sistem, kendilerini dış çevreden ayıran ve belirlenebilen sınırlar içinde etkileşmekte olan bir bütündür.⁴ Bunun gibi örnekler çoğaltılabilir.

---

¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2001, s. 98.

² Ali Öztekin, **Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitapevi**, Ankara 2000, s. 201.

³ Morton A. Kaplan, **System and Process in International Politics**, New York Wiley and Sons, 1975, s. 4.

⁴ Charles A. McClelland, **Theory and the International System**, New York MacMillan, 1966, s. 20.

Sistem kavramından yola çıkarak siyasal sistem kavramına da değinmek gerekirse siyasal sistem, toplumların ortak amaçları için oluşturdukları örgütler dizisidir.⁵ Günümüz anlamında devletler siyasal sisteme örnek olarak gösterilebilir ve sistem olarak düşünüldüğünde en büyük toplumsal örgüt olan devlet, dünya siyasal sisteminin bir alt sistemidir.

Uluslararası siyasal sistem kavramına baktığımızda, uluslararası ilişkiler alanındaki sistemci yazarların uluslararası sistemi bazı kriterlere göre sınıflandırma yoluna gittikleri görülmektedir. Bunu yaparken genellikle tarihsel bir yaklaşım benimsenmektedir. Bunun yanında, devletlerin sayıları, yapıları, örgütleniş biçimleri ve ilişkileri gibi faktörlerin de dikkate alındığı görülmektedir.

Birçok uluslararası ilişkiler uzmanı, uluslararası ilişkilerin temel özelliklerini üç nokta üzerinde toplamaktadır:

— Birinci temel nokta, uluslararası topluluğun parçalanmış, bölünmüş, atomlaşmış bir görünümü vardır. Topluluğu oluşturan gruplardan her biri kendi çıkarları doğrultusunda koşullanmış olduğundan uluslararası politika devamlı bir yarışma ve güç mücadelesi biçimindedir.

— İkinci temel nokta topluluğu oluşturan devletler; kaynakları, nüfusu, iç grupların uyumu ve ideolojik görüşleri, tarihi geçmişleri, coğrafi konumları v.b. ile karmaşık ve değişken biçimde eşit değildir. Böylece devletlerarasında devamlı yarışma zaman içinde bir belirsizlik taşımaktadır.

— Üçüncü temel nokta, uluslararası toplulukta uluslar üstü bir otoritenin yokluğu, egemen devletleri gerektiğinde amaçlarına ulaşabilmek için kuvvete başvurmak hususunda serbest bırakmıştır. Dolayısıyla dünyada barışın devamlı olabilmesi, çatışmanın ortadan kalkabilmesi için bütün devletlerin hukuki ve maddi araçlarıyla uluslar üstü bir düzen içinde bulunması ve bu düzenin devamlı olması gerekmektedir.⁶

---

⁵ İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları**, İstanbul 1976, s. 16-17.

⁶ Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, 6. Basım, İstanbul 1999, ss. 286-287.

Dünya politikasının ulusal iç politika ile karşılaştırılmasında işbirliğinden fazla çekişme ve anlaşmazlık devletlere şiddet kullanma yolunu açmaktadır. Uluslararası ortamın bu olumsuz görünümüne rağmen devletler, etkilerini arttırmak, olası bir saldırıya karşı daha iyi korunmak, ticaret yapmak veya zorunlu gereksinimleri karşılamak amaçlarıyla aralarında ilişkiler ağı oluşturmaktan geri kalmamaktadır. Kuvvetlerin zaman ve mekân içinde bileşimi diplomatik ve stratejik bir oyun yaratmaktadır. Bu oyun çerçevesi içinde devletlerarasındaki düzenli ilişkiler bütünü bir uluslararası sistem ortaya koymaktadır.

Uluslararası sistem, kavram olarak ele alındığında, K. J. Holsti uluslararası sistemi, kabileler, şehir devletleri, imparatorluklar veya ulusal devletler gibi bağımsız siyasal varlıkların herhangi bir şekilde toplamı olarak tanımlamaktadır.⁷ Richard N. Rosecrance'a göre ise, uluslararası sistem, bozucu girdilerden, düzenleyici mekanizmalardan ve çevresel kısıtlayıcılardan meydana gelen bir yapıdır.⁸ Richard Rosecrance, sistem çözümlemesini 1740 – 1960 Avrupa tarihini dokuz tarihsel döneme ayırarak yapmaktadır. Söz konusu bu dokuz tarihsel dönemi de, dokuz ayrı uluslararası sisteme ayırmakta ve bu dokuz uluslararası sistemi de bir takım kriterlere göre, kendi aralarında istikrarlı ve istikrarsız sistemler olarak ikiye ayırarak incelemektedir. Başka bir deyişle, bozucu girdiler, düzenleyici mekanizmalar ve çevresel kısıtlayıcılardan oluşan bu kriterlerden örneğin bozucu girdilerin ağırlıkta olması durumunda sistem istikrarsız, düzenleyici mekanizmaların ağırlıkta olması durumunda ise istikrarlı olarak nitelemektedir.⁹

Tarihsel faktörlerin yanı sıra K. J. Holsti, sistemin sınırını, sistemdeki siyasal birimler arasındaki ilişkileri, gücün dağılımını, siyasal birimlerin temel karakterlerini ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların işleyiş biçimini dikkate alarak beş tür uluslararası siyasal sistem ortaya koymaktadır. Bunlar sırasıyla: 1) hiyerarşik sistem, 2) güç dengesi sistemi, 3) gevşek iki kutuplu sistem, 4) sıkı iki kutuplu sistem ve 5) çok kutuplu sistemdir.¹⁰

---

⁷ K. J. Holsti, **International Politics**, A Framework For Analysis 2nd Ed., London 1974, s. 29.

⁸ Richar N. Rosecrance, **Action and Reaction in World Politics**, Boston 1963, s. 220.

⁹ Arı, a.g.e., s. 100.

¹⁰ Arı, a.g.e., s. 100.

Bu görüŖe göre ortaya konulmaya çalışılan düşünce, devletlerin farklı uluslararası sistemlerde farklı davranışlar ortaya koyduğudur. Güçlerin yaklaşık olarak eşit dağılmış olduğu bir güç dengesi sisteminde devletlerin davranışları ve diğer devletler ile olan etkileşimleri, iki kutuplu ve çok kutuplu sisteme göre farklılık göstermektedir.

Uluslararası sistemin temel iki öğesi ilişki ve bütünlüktür. Uluslararası sistemde devletler bir ilişkiler yumağı içindedirler. İnsanlar ve devletler birbirini tamamlayan çeşitli değerlere sahiptirler ve bu yüzden değişimde bulunurlar. Devletler güç, statü, etki, sosyal ve ekonomik gelişme gibi amaçlarından dolayı birbiriyle ve dış dünya ile ilişki içindedirler.

Uluslararası sistemin bunlar kadar belirgin olmasa da diğer bir öğesi, sistemdeki davranış ve ilişkileri düzenleyen denetim mekanizmaları ve kurallardır. Uluslararası sistemde merkezi bir otorite olmamakla birlikte yine de sistemi oluşturan öğeler arasındaki ilişkiler belli ve belirgin kurallara göre cereyan etmektedir.

Uluslararası sistem kavramı uluslararası politikanın anlaşılması için de kullanılmaktadır. Hatta bu konudaki gelişmeler son yıllarda gittikçe artmakta, bu kavramdan yola çıkarak yapılan uluslararası politika özömlenmeleri bu alandaki yayınlarda büyük yer tutmaktadır. Uluslararası politikaya bu açıdan bakan yazarlar farklı uluslararası sistem modelleri geliştirmişlerdir. Bunlardan Morton A. Kaplan analizini şu varsayımlar üzerine kurmaktadır:

1. Uluslararası sistemde belirli karakterde ve tekrarlanan davranış şekilleri bulunmaktadır.

2. Uluslararası sistemin birimlerinin belirli davranış şekilleri göstermelerinin nedeni bunların tutarlı olup, ulusal ve uluslararası alanda bir ihtiyacı karşılamaya yönelik olmasındandır.

3. Uluslararası davranış şekilleri sistemde yer alan birimlerin veya devletlerin karakterleriyle ve yerine getirdikleri fonksiyonlarla ilgilidir.

4. Uluslararası davranış şekilleri, askeri kapasite, ekonomik kapasite, teknolojik yapı, demografik yapı, iletişim, haberleşme ve diğer faktörlerle de ilgilidir.

Uluslararası sistem modellerini bu temel varsayımlar üzerine kuran Kaplan'ın geliştirdiği altı uluslararası sistem modeli vardır. Bunlar sırasıyla şunlardır: 1) güç dengesi sistemi, 2) gevşek iki kutuplu sistem, 3) sıkı iki kutuplu sistem, 4) evrensel sistem, 5) hiyerarşik sistem ve son olarak 6) birim veto sistemidir.¹¹ Kaplan'ın geliştirmiş olduğu bu varsayım sal nitelikteki uluslararası sistem modelleri, hipotezler üretebilmeyi ve bunları sınamayı sağlayacak bir teorik çerçeve vermektedir.

1.2. ÇAĞDAŞ ULUSLARARASI SİSTEMİN YAPISI

Uluslararası sistemin yapısında özellikle iki kutuplu sistemin çökmesinin ardından önemli değişimler yaşanmıştır. Şimdi uluslararası sistemin yapısına ve ortaya çıkan gelişmelere bakalım.

1.2.1. İki Kutuplu Sistem Sonrası Gelişmeler

1990 Ağustosunda Kuveyt'in işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi eski ve yeni yapı arasındaki geçişi simgelemektedir. İlk defa Bush tarafından kullanılan fakat pek çok kişinin ne anlama geldiğini kestiremediği "Yeni Dünya Düzeni" kavramının sıkça kullanılması bu kriz sonrasında söz konusu olmuştur. Bu krizde tüm dünya bir saldırganın karşısına çıkarak güç kullanma yoluyla sınırları değiştirmesine izin verilmeyeceği mesajını vermişlerdir. Birleşmiş Milletler Örgütü kurulduğundan beri ilk defa hiçbir veto ile karşılaşmaksızın arka arkaya kararlar almaktaydı. Doğu ve Batı hiçbir zaman bir krizde bu denli ortak hareket etmemişlerdi. Bu durum hemen herkesteki "Yeni Dünya Düzeni"nin yani olması yönündeki temennilerin artmasına

---

¹¹ Kaplan, a.g.e., s. 912.

da yol açmıştı. Birleşmiş Milletlerin çabaları bölge ülkeleri başta olmak üzere geniş bir diplomatik destek görmüştü. Güvenlik konseyi, sorunu barışçıl yollardan çözmek ve bir anlaşma sağlayabilmek için öncelikle diplomatik yöntemleri denemiş, arkasından ekonomik senksiyonları devreye sokmuş ancak bunlar sonuç vermeyince güç kullanma yoluna gitmiştir. Sonuçta Irak, Kuveyt'ten çıkarılmış, arkasından BM gözlemcileri Irak topraklarında kitle imha silahlarının belirlenmesine ve yok edilmesine başlamışlardı. Böylece BM çatısı altında, kolektif güvenlik başarıyla sağlanmış olunuyordu.¹²

Buna bakılarak, yeni uluslararası sistemin daha barışçı ve uzlaşmacı, sorunların ise uluslararası hukuk ve örgütler çerçevesinde çözüleceği, buna karşılık sınırların güç kullanma yoluyla değiştirilemeyeceği bir yapı olacağı düşünülmeye başlandı. Uluslararası barış ve adalet egemen kılınabilir ve bu kurumsallaştırılabilirdi. Uluslararası çerçevesinde normlara işlerlik kazandırıldığı ve uluslararası barışın korunmasının başlıca büyük devletler tarafından garanti altına alındığı bir küresel güvenlik sisteminin kurulabileceği olasılığı üzerinde durulmaya başlandı.¹³ Ancak yaşanan gelişmeler bu olasılığın gerçekleşmeyeceğini tüm dünyaya göstermiştir.

Yeni dönemde de BM'nin ve Güvenlik Konseyi'nin, ittifakların ve büyük devletler arasında yapılan koalisyonların yerine geçemeyeceği gibi ABD'nin dış politikadaki tek taraflı girişimlerinin yerini dolduramayacağı görüldü. BM'nin bazen veya bazı konularda ABD'nin veya diğer büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinde ancak etkin ve yararlı bir mekanizma gibi görünmeyi başarmış olduğu gerçeği özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle gayet net bir şekilde anlaşılmıştır. Başka bir deyişle kolektif güvenlik olgusunun bir hayalden başka bir şey olmadığı açıkça ortaya çıkmıştır. Nasıl ki uluslararası barış ve güvenliği korumada etkin bir kurumlaşma olarak tasarlanıp ortaya çıkarılan Milletler Cemiyetinin bu yöndeki beklentileri karşılamakta ne kadar yetersiz olduğu veya uluslararası politika gerçekleriyle çakışmadığı zaman içinde anlaşılmıştır. Aynen bunun gibi, bugün dünya kamuoyu, 1940'ların başında BM'nin kuruluş hazırlığı

---

¹² Arı, a.g.e., s. 461.

¹³ Richard Falk, **In Search of a New World Model**, Current History, Vol. 92, No. 573, 1993, s. 145.

sırasında dile getirilen ve gelecek dönemde artık ittifaklara, kutuplaşmalara ve güç dengesi politikalarına gerek kalmayacağı yönündeki düşüncelerin gerçekleşme olanağının söz konusu olmadığı yönündeki görüşlerin doğrulanmasıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Uluslararası sistemin temel aktörlerinin aralarında çıkar farklılığı olan ve farklı beklentileri ve politikaları bulunan devletler olduğu düşünüldüğünde bundan farklı olmayacağı ve kolektif güvenlik sisteminin ancak devletler arasında çıkar ayrılığının söz konusu olmadığı ve bütün dünya devletlerinin aynı idealleri ve değerleri paylaşmaları durumunda söz konusu olabileceği anlaşılır.¹⁴

Dünyanın Soğuk Savaş sonrası aldığı yeni konum çeşitli düşünürlerce farklı bölümlenmelere tabi tutulmaktadır. Örneğin Huntington Soğuk Savaş esnasında dünyanın, Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünyalara bölündüğünü, bu bölünmenin yeni dönemde artık münasebetsiz kaçtığını, o nedenle şimdiki dünyanın artık siyasi veya iktisadi sistemlere veya ekonomik gelişmelere göre bir sınıflamaya tutulamayacağını, bunun yerine dünyayı kültür ve medeniyetle ilgili kavramlarla gruplandırmak gerektiğini ileri sürüyor.¹⁵ Buna karşılık James Kurth'a göre ise dünyada hala savaş eksenli tanımlama ve bölünmeler sürüyor. Bunlar: 1) ABD, Japonya ve Birleşik Almanya arasındaki ticaret savaşları, 2) Özellikle İslâm'ı içine alan din savaşları, 3)Eski Sovyetler Birliği, Eski Yugoslavya ve Afrika'nın başarısız ülkelerinde cereyan eden etnik savaşlar, 4)Son olarak ABD ile Rusya ve Çin'i içine alan yeniden canlanacak soğuk savaşlar olarak sıralanabilir.¹⁶ ABD'nin Ulusal Güvenlik Konseyi'nin eski üyesi Brzesinski ise “bugünün en önemli tartışma konusu ulus devletin sınırlarından çok kişinin sınırlarıdır yani dünyasıdır” diyerek, adeta hedef şaşırtma pahasına menzili küçültüyor. Bu nedenle olacak ki günümüz dünyasında insanları en çok ilgilendiren ve en çok tartışılan konuların başında “bireyi ilgilendiren kürtaj yani hayatın ne zaman başladığı, ötenazi yani hayatın ne zaman sona erdiği ve buna kimin karar verdiği, plastik cerrahi, estetik mühendisliği, kopyalama gibi konular gelecektir” diyor.¹⁷ Endüstriyel ekonomiden endüstri

---

¹⁴ Arı, a.g.e., s. 463.

¹⁵ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması mı, Uygarlıklar Çatışması mı?**, Medeniyetler Çatışması, Der: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 17.

¹⁶ James Kurth, **Uluslararası Politika**, Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 136.

¹⁷ Zhigniew Brezeczinski, **Çatışan Uygarlıklar, Esnek Batının Zayıf Suları**, Mülakat, Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 123.

sonrasına geçen gelişmiş ülkeler; sanayi sonrası ilişkileri yakalamak isteyen modern ülkeler ve nihayet hala geleneksel yapıda bulunan toplumlar ve bu toplumların denk geldiği ülkeler ayırımını sosyolojik olarak ileri sürmek de olasıdır.¹⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemin en önemli özelliği, siyasal ve askeri gücün yerini ekonomik gücün almaya başlamasıdır. İki Kutuplu sistem sonrası ilk dönemde bir devletin uluslararası etkinliğini belirleyen temel faktörler, siyasal ve askeri güçleriydi. Ekonomik gücü de elbette önemliydi, fakat ekonomik rekabet unsuru siyasal ve askeri mücadeleyle gölgelendiği için olmalı ki bugünkü kadar ön planda gözüküyordu. Bugün artık uluslararası alanda güç dağılımını kapitalist güçler belirlemektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasında olduğu kadar, ondan kopan yeni bağımsızlığına kavuşmuş devletlerin ayakta durmasında ve varlığını koruyabilmesinde de ekonominin rolü göz ardı edilememelidir. Söz konusu ekonomik rekabet kuzeyin gelişmiş devletleri ile güneyin azgelişmiş devletleri arasındaki uçurumun gittikçe büyümesini de beraberinde getirmektedir. Bu durum çoğunluğu Asya, Afrika ve Latin Amerika'da bulunan azgelişmiş güney ülkeleri ile kuzeyin zengin ülkeleri arasındaki gerilimin artmasına yol açmaktadır ki bu genellikle bu ülkelerde Batı karşıtı siyasi ve dini hareketlerin kitlelerde kısa zamanda destek bularak yaygınlaşmasına yol açmaktadır.¹⁹

Yeni dünya düzeninin belirleyici özelliklerinden bir diğeri ise, daha önce ABD ve SSCB'nin tekeline bulunan, askeri, siyasi ve ekonomik gücün çok sayıda devlet arasında dağılmakta oluşudur. Aslında bu süreç bir bakıma 1950 ve 1960'larda Japonya ve Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'nın yarasını sarmasıyla ve aynı dönemde çok sayıda devletin bağımsızlığını kazanmasıyla beraber başlamıştır. Bu süreç 1970 ve 1980'lerde ABD ve SSCB'nin ekonomik gücü zayıflarken, diğer birçok Üçüncü Dünya ülkesinin askeri kapasitelerini arttırmasıyla biraz daha ivme kazanmış ve nitekim 1990 ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Varşova Paketi'nin dağılması ve iki kutuplu yapının bozulmasıyla beraber bu süreç büyük

---

¹⁸ Ahmet Özer, **11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma**, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 4 Sayı 2, 2007, s. 3.

¹⁹ Michael T. Klare, **The New Challenges to Global Security**, Current History, Cilt 92 Sayı 573, 1993, ss. 156- 157.

ölçüde tamamlanmıştır. ABD ve SSCB'nin temsil ettiği iki kutuplu yapının kaybolduğu günümüzde Asya'da Japonya, Avrupa'da Almanya, Orta Asya'da Rusya ve Kuzey Amerika'da ABD şimdilik yeni bölgesel güç odakları görünümündedir. Bu bölgesel güçler arasında birçok alanda işbirliği ve diyalog sürmektedir. Ancak bu durum sistemi istikrarsızlığa da sürüklemektedir. Bölgesel güçler olsun, yeni bağımsızlığını kazanmış diğer devletler olsun hegemonik amaçlar peşindedirler.²⁰

1970'lerde başlayan ve günümüzde daha da belirginleşen bir diğer önemli nokta da, uluslararası finansal örgütlenmelerin yanında iyi örgütlenmiş dini ve etnik örgütlerin sayılarının gün geçtikçe artmasının ulusal devletin güç ve otoritesini ve bu anlamda uluslararası ilişkilerdeki etkinliğini zayıflatmakta oluşudur. Bugün Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) devletlerin ekonomik politikalarına müdahale etmekte zaman zaman ne kadar ileri gittiği bilinmektedir. Benzer şekilde, İran'da mollaların bu ülkenin dış politikasında belli bir etkinliğe sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu devletlerin ekonomik gelişmeler üzerindeki kontrolü geçmişe oranla büyük ölçüde zayıflamış durumdadır. Bunun yanında etnik ve dini hareketler, devletlerin tam olarak kontrol altına alamadığı bir diğer önemli gelişmedir. Bunlar ya Yugoslavya örneğinde olduğu gibi aşırı ulusçuluk ve devletin parçalanmasına ya da Afganistan, Mozambik, Peru ve Somali'de olduğu belli bir kesiminde kontrolü kaybetmesine yol açmaktadır.²¹

Sistemdeki istikrarı tehdit etme potansiyeline sahip bir diğer olgu da hızlı nüfus artışıdır. Aslında nüfus artışı kendi başına bir istikrarsızlık unsuru olarak görülmemekle beraber özellikle Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu gibi ekonomik gelişmeyle orantılı olmadığı ve dünyadaki mevcut doğal kaynakların hızla tükenmekte olduğu dikkate alındığında bunun uzun vadede bir tehdit unsuru olarak dikkate alınmasını zorunlu hale getirmektedir. 6 milyar civarında olan dünya nüfusunun XXI. Yüzyılın ortaların doğru ikiye katlanacağı gözleminden yola çıkıldığında mevcut kaynakların dünya nüfusuna adil olarak dağıtılmadığı ve tükenen kaynakların yerine yenileri geliştirilmediği takdirde, ileride bunun açlık başta olmak üzere büyük sorunlara yol açması kaçınılmaz görünmektedir. Kaldı ki gerek var

---

²⁰ Arı, a.g.e., s. 468.

²¹ Arı, a.g.e., s. 469.

olanlara gerekse tükenen kaynakların yerine ikame edilen yeni kaynaklara, satın alma güçlerindeki farklılıktan dolayı bütün ülkelerin aynı kolaylıkla ulaşması söz konusu olamamaktadır. Bu durumun bir yerden sonra az gelişmiş fakir ülkelerden diğer gelişmiş ülkelere doğru hızlı bir göçün yaşanmasına neden olacağı ve dolayısıyla bunun da işsizlik başta olmak üzere bu ülkelerde pek çok soruna yol açacağı tahmin edilmektedir.

Soğuk Savaşın sona ermesi birçok bakımdan yeni bir dönemi başlatmış olmakla beraber dünyanın daha güvenli hale geldiği yolundaki düşüncelere yönelik olarak insanlığın ciddi endişeleri bulunmaktadır. Ortaya çıkan krizler konusunda mevcut mekanizmaların yetersiz kaldığı gerçeğini bütün dünya olaylara seyirci kalarak kabullenme içerisindedir. Ancak bu tür umursamazlıkların ulusların kendileri açısından da ne gibi sonuçlar doğurabileceğini öncekileri bir tarafa bıraksak bile yaşanan iki dünya savaşı net bir biçimde ortaya koymuştur. Avrupa hassas yapısıyla her zaman bir barut fıçısı olma özelliğini korumuş ve burada patlak veren yangınlar, ateşin kendisini de etkileyeceği endişesiyle hiç bir devletin söndürmeye yanaşmamasıyla tüm dünyaya yayılan küresel yangınlara dönüşmüştür.

Doğu Avrupa'nın istikrarsız yapısının yanında yeni dönemde, başta ulusçuluk olmak üzere, nükleer silahların yayılması ve denetimin gittikçe olanaksız hale gelmesi, blok sisteminin yıkılması ile birlikte daha önce blok önderleri tarafından sağlanan istikrarın sağlanmasının başlı başına bir sorun olması, dünya nüfusunun hızla artması ve bunun da uzun vadede özellikle az gelişmiş Güney ülkelerinde açlık başta olmak üzere pek çok soruna yol açma olasılığı ve bu gibi nedenlerden dolayı Kuzey ülkelerine söz konusu olabilecek olan göçün bu ülkelerde daha değişik sorunlara yol açma olasılığı, bu arada Kuzeyin gelişmiş ülkeleri ile Güneyin az gelişmiş ülkeleri arasındaki uçurumun gittikçe büyümesi bunun ise az gelişmiş ülkelerdeki radikal akımlara güç kazandırması ve son olarak devletlerin siyasal ve ekonomik gelişmeler üzerindeki otoritelerinin gittikçe zayıflaması küresel istikrar açısından oldukça ciddi potansiyel tehditler olarak görülmektedir. Ayrıca, yeni dönemin istikrarsız bir dönem olmakla beraber demokrasinin gelişmesi için uygun bir ortam hazırladığı da yadsınamayacak bir gerçektir. Zira iki kutuplu yapı bir

tarafından uluslararası istikrarı sağlarken, diğer taraftan gerek Doğu Bloğunda gerekse Batı Bloğundaki ülkelerdeki demokrasinin gelişmesi açısından da önemli bir engel oluşturmuştur. Çünkü dış politikalar genelde bloğun veya blok önderlerinin amaçları doğrultusunda belirlendiğinden bu durum içerde sürekli olarak kamu oyu, basın, baskı grupları ve siyasi partilerin yeteri kadar örgütlenerek karar verme sürecine katılmalarını engellemiştir. Bu ise ülkelerin siyasal gelişmesini ve dolayısıyla demokrasinin gelişimini geciktirmiş hatta bazen kesintiye uğramasına neden olmuştur. Bu nedenle Soğuk Savaşın ve iki kutuplu yapının bozulması dış politikalarda olduğu gibi iç politikaya yönelik baskıyı ve ipoteği de büyük ölçüde kaldırmıştır.²²

11 Eylül 2001 uluslararası sorunları, çatışmaları, güvenlik politikalarını ve Kuzey-Güney ilişkilerini dünyanın yeni baştan değerlendirmesini gerektiren bir dönüm noktası olmuştur. Devletler, oldukça eski bir geçmişi olan “terör” kavramıyla çok daha farklı bir biçimde ve çok daha yıkıcı bir şekilde yeniden tanımışlardır. Bundan sonraki dönemde uluslararası sistemin temel gündem konusu, daha ziyade güvenliğin nasıl sağlanacağı üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda son yıllarda, silahlanma ve silahsızlanma konuları, terörizm konusunda uluslararası işbirliği ve terörü doğuran faktörler, akademik ve politik tartışmaların ana konusu haline gelmiştir.

1.2.1.1. Yeni Dünya Düzeni ve Küreselleşme

Teknolojik gelişmeler ve bunların ortaya koyduğu iletişim ve bilgi ağındaki ilerlemeler dünyayı adeta ‘küresel bir köy’e dönüştürmüştür. Bu süreçte telekomünikasyon ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler lokomotif işlevi görmektedir. Ayrıca, küreselleşme sürecinde demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, çevrenin korunması, terörizm ve organize suçlarla mücadele, insan hakları ve liberalleşme gibi evrensel değerler de ön plana çıkmaktadır. Bütün bu gelişmeler bir taraftan ulusal ekonomi, ulusal siyaset, ulusal kültür kavramını rafa kaldırmakta,

---

²² Arı, a.g.e., s. 470.

diğer taraftan da ulus-ötesi çıkar gruplarını ortaya çıkarmakta ve değişik ülkelerden, hatta kıtalardan, insanları birbirlerine bağımlı hale getirmektedir.

Küreselleşmenin ne olduğuna ve ne zaman ortaya çıktığına ilişkin bir mutabakat olmadığı gibi, böyle bir olgunun var olup olmadığı da tartışmalıdır. Bu itibarla söz konusu olguya dair net bir söylem ortaya koymak zorlaşmaktadır. Birçoğu belli bir iktidar odağına hizmet etme kaygısıyla üretildiği için, çok sayıda küreselleşme söylemi mevcuttur. Bu, ister istemez, kavramın “farklı anlamlarda, farklı amaçlar için kullanılması” sonucunu doğurmaktadır.

Küreselleşme ile ilgili getirilen yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar çerçevesinde yapılan tanımların birçoğunda küreselleşmenin ekonomik boyutu öne çıkmakta ve küreselleşme ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak anlaşılmaktadır.²³

Küreselleşme, iletişim ve insani etkileşimin dünya ölçeğinde hızla yayılmasıyla birlikte uluslararasıdaki coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması sonucunda insani gündem ve ilgilerin aynışması sürecidir. Bu süreci tahrik eden etkenlerin önemli bir kısmı yeni ortaya çıkmış olmakla beraber, önceden beri var olan bir grup etken de yenilerde etkili hale gelmeye başlamış ve hep birlikte insani var oluşun sosyal, kültürel ve iktisadi yönlerine ulus aşırı bir nitelik kazandırmışlardır. Ayrıca küreselleşmenin etkisi toplumların bu sürecin bilincine varmalarıyla birlikte daha da artmaktadır.²⁴

Küreselleşme; ülkeler arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi birbirleriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Küreselleşme kavramı, genişleyen uluslararası ticaret, sınırları aşan

---

²³ Hasan Tutar, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 14.

²⁴ Mustafa Erdoğan, “**Küreselleşmeye Dair**”, Açık Toplum (e-dergi), 1999.

finansal kaynak aktarımı, artan dış yardımlar, büyüyen çok uluslu işletmeler ve ortak girişimler anlamına gelmektedir.²⁵

Bir başka tanıma göre küreselleşme; dünyanın yaşadığı, tarım ve endüstri devrimlerinden sonra ortaya çıkan, üçüncü büyük devrimin, açıkça iletişim ve bilişim devriminin görüntülerinden birisidir.²⁶

Küreselleşme ile kapitalizmin birbirinden ayrı olarak düşünülmemeyeceğini ifade eden bir diğer tanıma göre “küreselleşme; belirli bir zaman ve mekânda evrensel ile yerel olan arasındaki eklemlenme tarzını, bu anlamda da kapitalist üretim tarzının farklı üretim tarzlarıyla eklemlenme sürecinin aldığı yeni bir biçimi simgeler. Bu nedenle de, küreselleşme bağımlı kapitalist gelişme olgusundan soyutlanarak düşünülemez”.²⁷

Küreselleşme ya da yabancı terminoloji ile ‘globalleşme’, biri siyasal, biri ekonomik, biri de kültürel olarak üç boyutu olan bir kavramdır.²⁸

Küreselleşmenin siyasal ayağı, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal egemenliği ya da dünya üzerindeki siyasal jandarmalığı anlamına gelmektedir. Bu durum, bir anlamda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, dünyanın tek kutuplu hale gelmesini de belirtmektedir.

Küreselleşmenin ekonomik ayağı, uluslararası sermayenin egemenliğine işaret etmektedir. Bu egemenlik bütün ülkeleri, örneğin Birleşik Amerika'yı da aşan bir biçimde gelişmiştir. Kendi mantığı içinde, sermaye ve onun simgesi olan marka bazında dünyayı, tüketiciyi ve tüm insanları yönlendirmektedir.

---

²⁵ Bahadır Akın, **21.Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler**, Finans Dünyası Dergisi, 1998, s. 3.

²⁶ Emre Kongar, **Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül**, Remzi Kitabevi 3. Basım, 2002, s. 23.

²⁷ Fuat Keyman, **Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak**, Doğu Batı Dergisi Sayı:18, 2002, s. 36.

²⁸ Emre Kongar, **Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür**, Ankara, 1997, s. 1

Ekonomik olarak uluslararası sermayenin egemenliği bir yandan günlük yaşam açısından dünyayı "birrnekleştirirken" te yandan, ekonomik verimliliğin, yani üretim verimliliğinin, dünya ekonomisindeki en belirleyici ölçüt olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece, gittikçe bütünleşen dünya ekonomisindeki rekabetin belirleyici sonucu, üretim verimliliği kavramına bağlanmıştır.²⁹

Küreselleşme beraberinde ulus üstü finansal örgütlenmeleri de getirmiştir. Bugün ülkelerin ekonomilerine doğrudan ya da dolaylı olarak etki edebilen örgütler oluşturulmuş durumdadır.

Küreselleşmenin kültürel ayağı birbirine zıt iki sonucu ortaya çıkartır. Birinci sonuç mikro milliyetçilik biçiminde ortaya çıkmıştır. Son rneğini Yugoslavya olayında gördüğümüz mikro milliyetçilik akımları, ulus devleti aşan ve onu daha küçük parçalar halinde algılayan bir yapıya sahiptir.

Küreselleşme, en küçük kültürel farklılığı bile vurgulamakta ve elektronik medya aracılığı ile bunu bütün dünya kamuoyunun gözü önüne taşımaktadır. Ayrıca siyasal açıdan, kültürel farklılıkların korunması ilkesini, demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olduğunu gören bir anlayışı da yaygınlaştırmaktadır.

Küreselleşmenin kültür ayağının ikinci sonucu ise, özellikle tüketiciler davranışlarını etkileyerek, dünya çapında kültürel birrnekliğin yolunu açmıştır. Küreselleşme olgusunun ekonomik ayağı, yani uluslararası sermayenin egemenliği, bir yandan "marka cazibesi", öte yandan günlük tüketim alışkanlıklarının denetlenmesi yoluyla, tüm dünyayı benzer davranış kalıpları içine sokmaya yani tek boyutlu bir kültürel kimliğe sahip olmaya doğru zorlamaktadır.

Geldiğimiz bu noktada kültürel rölativite paradoksu kavramı ile karşılaşırız. Küreselleşme bir yandan farklılıkları tetikleyerek ayrışma yaparken diğer taraftan ekonomik ayağı ile yani ulus üstü sermayenin istekleri ile küçüklü büyüklü olan bu

---

²⁹ Emre Kongar, **Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar erevesinde Ulusal Kültür**, Ankara, 1997, s. 1

toplumların zenginliklerini sömüren bir yapıya bürünmektedir. Bugün birbirleri ile çatışan toplumların aynı marka silahları kullanıyor olmaları, bütün dünyanın aynı köfteyi yiyor aynı gazozu içiyor olması bu paradoksun bir tanımı aynı zamanda da açıklaması olmaktadır.³⁰

Küreselleşmenin temel özelliğinin evrenselcilik ile yerellik arasındaki gerilim olduğu genelde kabul edilen bir görüştür. Bir yanda sermayenin küreselleşmesiyle liberal piyasa ideolojisinin evrenselleştiği inancının bir sonucu olarak Fukuyama, Tarihin Sonu ve Son İnsan çalışmasında, farklılığın aynılık haline gelerek çözülmesinin yani kültürel homojenleşmenin ortaya çıktığını belirtmektedir. Ancak diğer yanda küresel politik pratiklerle ulusal, etnik, yerel çatışmalar kültürel heterojenliğe işaret etmektedir. Bu bağlamda Appudurai bugünün küresel etkileşimlerinin merkezi sorununun kültürel homojenizasyonla kültürel heterojenizasyon arasındaki gerilim olduğunu belirtmektedir.³¹

1.2.1.2. Ulus Devlet ve Mikro Milliyetçilik

İnsanlığın etkinliği mekânı aşip, insanların ve ekonominin hareketliliği coğrafi bölünmeyi geçersiz kılınca, mekân bir yönetim ölçeği olma özelliğini yitirmektedir. Ulus devlet ölçeği de, mekânın bu aşınmasından pay almaktadır. Guehenno' ya göre “ülke topraklarına dayanan zorunluluk” aşılmıştır.³²

Küreselleşme bir anlamda ulus üstü olmayı ifade etmektedir. Bu daha çok ekonomik anlamda kendisini hissettirse de siyasi, hukuksal ve kültürel bakımdan da aynı olay söz konusudur.

Ulus devletin her ne kadar 200 yıllık bir geçmişi olsa da, günümüzde ulus-devletin bir kriz içinde olduğunu, küreselleşme sürecinde ulus devletin geleneksel

---

³⁰ Kongar, a.g.e., s. 1.

³¹ Gönül İçli, **Küreselleşme ve Kültür**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2001 Cilt: 25 No: 2, s. 165.

³² Jean- Marie Guehenno, **Demokrasinin Sonu**, Çev: M. Emin ÖZCAN, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s. 29.

politika araçlarının felce uğramakta olduğunu, siyasal iktidarların ulusal düzlemde sosyal ve ekonomik politikaları hayata geçirme çabasından vazgeçtiğini³³ savunan iddialar mevcuttur.

Ulus-devletin krizine neden olan ve mahiyetlerindeki değişikliklere sebebiyet veren içsel ve dışsal etken küreselleşmedir. Ortada bir kriz varsa, bu küreselleşmenin doğurduğu problemlerin, ulus devlet biriminin boyutlarını aşmasından veya zorlamasından doğan bir krizdir.³⁴

Günümüzde ulus devletin temel unsuru olarak kabul edilen egemenlik anlayışı, 16. yüzyılda Avrupa’da gelişmiştir³⁵. Kilise, kral, feodal beyler arasındaki güç mücadelesi yapısal bir değişikliğe yol açmış, bu değişiklik, güçlü bir merkezî devletin bulunmadığı feodal rejimden, güçlü merkezî krallıklara geçilmesine, bugünkü anlamıyla ulus devletin doğumuna³⁶ imkân sağlamıştır. Günümüzde egemenlik ulus devletin en fazla vurgu yapılan özelliğidir. Ulus devlette egemenlik kavramı iki unsuru içermektedir. Bunların ilki, olumsuz hiçbir şeyle bağımlı olmama, diğeri ise olumlu her şeyi zorlayabilmedir. Yine egemenlik, yetkinin en üst kullanım biçimidir³⁷. Bu anlamda egemenlik devletin kendi yetkilerini ve temel hukuk kurallarını serbestçe belirleyebilme hak ve yeteneğidir. Ulus devlet, devletin egemenliği ve ulusal egemenlik esasına dayanmakta, ulusların karşılıklılık ilkesi uyarınca uluslararası ilişkilerde eşitliğini öngörmektedir.

Günümüzde ulus devletin temel taşı olan egemenlik kavramında bir dönüşüm yaşanmaktadır. Geleneksel mutlak egemenlik kavramı, yerini bir devletin dünya sistemine üyeliğinin onun kendi vatandaşlarına iyi davranmasına bağlı olması anlamına gelen “kayıtlı egemenliğe” bırakmakta ve karşılıklı bağımlılık, uluslararası

---

³³ Korkut Boratay, **Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?**, Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 19.

³⁴ A.Yaşar Sarıbay, **Küreselleşme, Post-modern Uluslaşma ve İslam** Der: A.Yaşar Sarıbay- F. Keyman, **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 15.

³⁵ Hayati Hazır, **Avrupa Topluluğu Hukuku ile Türk Hukuk Sisteminin Bütünleşmesinde Egemenliğin Devri Sorunu, Halil Cin’e Armağan**, Konya, 1995, ss. 10-11.

³⁶ Haluk Günöğür, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Ankara, 1996, s. 20.

³⁷ Yusuf Pustu, **Ulus-Devletin Geleceği Kent Devleti Mi?**, Karınca Dergisi, Yıl 2005, Sayı 825, s. 33.

örgütlerin etkisinin artması, bölgesel örgütlenmelerin yaygınlaşması ve küresel ekonominin gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır³⁸.

Küreselleşme yukarıdan, egemenlik haklarını uluslararası kuruluşlara, örneğin, Avrupa Birliği'ne devrederek, aşağıdan ise, mikro milliyetçilik ve mikro dincilik aracılığıyla, yerel farklı kültürlerin bağımsızlaşması ve özerkleşmesi aracılığıyla ulus-devlet modelini erozyona uğratmaktadır.

Küreselleşme süreci, ulus devlet yapısı içindeki hükümetlerin gücünü ve etkinliğini azaltmakta, hükümetler; ekonomik nesnelerin, teknolojik yeniliklerin, bilgi, haber ve fikirlerin akışını kontrol etmekte güçlük çekmekte, ulus devletlerin millî ekonomik politika izleme imkânı giderek azalmakta, ekonomik sınırların aşılması millî siyasî sınırların da aşılmasına yol açmaktadır.

Ulus devletin gücünü azaltan önemli bir etken de, uluslararası veya uluslar üstü organizasyonların ve anlaşmaların, hem nitelik hem de nicelik bakımından giderek artmasıdır. Böylece devlet, uluslararası alanda egemenliğinden ve hukuk yapma tekelinden bir ölçüde taviz vermek durumunda kalmaktadır.

Bireysel kimliklerin patlaması ve politikleşmesi, merkezi kurum ve yapıların etkisinin azalarak yerel kurum ve yapıların önemlerinin artması, bireyin davranış kalıplarını global bir perspektif ve kültüre göre ayarlamasına yönelik dayatmaların belirmesi etkilerini gösteren küreselleşme, sosyokültürel dünyayı simgeleyen ulus ile siyasal dünyayı simgeleyen devlet arasındaki bağı parçalayarak şu sonuçlara yol açmaktadır;

Birincisi; küreselleşmenin etkileri karşısında, ulusun kendi içerisinde var olan kültürel ve sosyal farklılığa serbestlik getirmesinin zorlaşması, kendi içindeki heterojenliğin ulusun önüne gelmesi, her bir kesimin kendisini ulusal tanımlayıcı olarak göstermesidir. İkincisi ise; devletin negatif, minimize edilmesi gereken bir kurum olarak gösterilmesi, görülmesi sonucu sosyal ve kültürel heterojenlikler

---

³⁸ Pustu, a.g.e., s. 33.

siyasal meşruluğa ihtiyaç duyarken, devletin de kendisine meşru bir dayanak arayışı içinde olmasıdır³⁹.

Küreselleşme süreciyle ön plana çıkan uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketlerin bağımsız birimler olarak ortaya çıkmasını çoğu yazar ulus devletin tek aktörlülüğüne son veren neden olarak görmektedir. Ulus devlet için sakıncalı bir diğer durum da küreselleşmenin değişik ülke aktörleri arasında yarattığı karşılıklı bağımlılık ilişkisi sonucunda ülkelerin birbirlerine karşı hassasiyetlerinin artması ve bu süreçte çok uluslu şirketlerin belirleyici rol oynamaya başlamasıdır.⁴⁰ Küreselleşme ile beraber artık ulus devletler çokuluslu şirketlerin hâkim olduğu bir dünyada eskisi gibi işlevsel olmaktan çıkmaktadır ve yine çokuluslu şirketlerin büyük bir güce ve etkinliğe ulaşmasıyla ulus devletler aşınma sürecine girmişlerdir.⁴¹

Küreselleşme olgusu, bir yandan ülkelerin ulus üstü düzeyde ortak çıkarlarını gözeten ve koruyan örgütlenmelere katılımlarını ön plana çıkarırken, diğer yandan ulusal ve ulus altı düzeylerde yeni yönetim modellerini zorunlu kılmaktadır. Özellikle 1980'lerden itibaren devletin rolü ve işlevi üzerinde büyük baskılar oluşmuş ve bu baskılar devletin yeniden biçimlenmesinde belirleyici olmuştur.

1.2.1.3. Azınlıklar

Küreselleşme sürecinde yerelleşme hareketlerinin etkisi ile ulus devletin içindeki unsurlar, dünyayı ve kendilerini yeniden gözden geçirerek farklılık algılamaya başlamışlar ve bu algılarını ayrıcalığa dönüştürme çabasına girmişlerdir. Ulus devletler, uluslar ötesi yeni aktörler ve bölgeselleşme eğilimleri sebebiyle üstten bir baskıya maruz kalırken, etnik akımları ve yerel kültürler tarafından da alttan sıkıştırılmaya başlanmışlardır.⁴²

---

³⁹ Ali Yaşar Sarıbay, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Alfa Yayınları, 200, s. 104.

⁴⁰ Emre Bağçe, **Küreselleşme, Devlet, Demokrasi**, Amme İdaresi Dergisi Sayı:32 Cilt: 4, 1999, s. 10.

⁴¹ Fikret Başkaya, **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, 2001, s. 9.

⁴² Pustu, a.g.e., s. 34.

Azınlıklar konusu hem tarihsel hem de kuramsal olarak çok daha kapsamlı süreçleri kapsayan uluslaşma ve ulus devlet ekseninde doğmuş ve gelişmiştir. Bu haliyle azınlıklar, modern dünyanın hemen her yerinde görülen ve farklı biçimlerde yaşanan ve gelişen bir olgudur. Ayrıca bu süreçler azınlık konusunun içselliğine ve iç politikanın bir parçasına işaret ediyor olsa da, modern uluslararası siyasal sistemin de bu süreçten etkilendiğini görmekteyiz. Nitekim Avrupa’da orijinal ulus devletlerin ve modern uluslararası sistemin ortaya çıkmaya başladığı 17. yüzyılın ortalarından bu yana azınlıklar uluslararası ilişkilerin önemli konularından biri olmuştur. Özellikle 1990 sonrasında etkisi hızla artmaya başlayan küreselleşme dalgası azınlıklar meselesini ulus-devletler karşısında daha da güçlendirmiştir. Özellikle azınlıkların özbilincinin oluşmasında küreselleşmenin dinamiği olan iletişim devriminin büyük etkisi olmuştur. Bu noktadan itibaren azınlıklar konusu ulusal olmaktan çıkıp uluslararası bir konu olma özelliği kazanmıştır.

Ulus devletlerin doğmaya başlamasıyla eşzamanlı ortaya çıkan azınlık kavramının neyi ifade ettiği konusunda bir oydaşma olduğu söylenemez. Bununla birlikte azınlık kavramı iki açıdan ele alınabilir: Sosyolojik ve hukuksal.

Sosyolojik açıdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan az olan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı özelliklere sahip olan gruptur. Bu tanım geniş bir yoruma yol açmaktadır. Buna göre çeşitli etnik, dinsel grupların yanı sıra, eşcinseller, transseksüeller hatta bazen kadınlar da azınlık olabilirler.⁴³

Hukuksal açıdan bakıldığında, konuya ilişkin uluslararası belgelerde açık bir tanım olmadığı görülür. Bunun nedeni, bir azınlığı tanımanın duyarlı bir konu olması ve siyasal imalar taşımasıdır. Bu olumsuzluğa rağmen azınlıkların tanımlanabilmesi için birtakım çabalar söz konusu olmuş ve en azından bir çerçeve ortaya konabilmiştir. Azınlıklar genel manada şu şekilde tanımlanmıştır: Tarihsel olarak belli bir ülkede veya bölgede yaşayan, aynı ırktan, dini ve dili bir, kendine özgü gelenekleri olan, karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma ruhuna sahip topluluktur.

---

⁴³ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2005, s. 66.

BM belgelerinde de azınlık tanımı olmamakla birlikte çeşitli raporlarda geçen ve genel kabul gören iki azınlık tanımı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu tarafından kabul edilen tanımdır. Bu tanıma göre azınlık:” Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, üyeleri o ülkenin vatandaşları olarak etnik, dinsel veya dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir gruptur.”

BM'nin kullandığı ikinci azınlık tanımı ise, “sayısal olarak az olan” ifadesinin olumsuz çağrışımlarını önlemek amacıyla “ sayısal olarak azınlık oluşturan” ifadesini kullanmış ve diğer tanımda geçen üstü örtülü de olsa var olduğu kabul edilen dayanışma duygusunun amacına işaret ederek “çoğunluk ile fiili ve hukuksal eşitlik elde etmek” şeklinde yapılmıştır.

Azınlıkların uluslararası alanda ya da ulusal bazda belirlenmiş ve güvence altına alınmış haklarından yararlanabilmeleri için kısacası azınlık sayılabilmeleri için gerekli öğeler esasında azınlık tanımlamalarında ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, farklılıktır. Azınlık, nüfusun geri kalanından ırksal, etnik, dilsel, kültürel ya da dinsel açıdan farklı olmalıdır. İkincisi, sayı unsurudur. Azınlık farklı özelliklerini koruyabilecek ve devam ettirebilecek yeterli sayıya sahip olmalı, ama nüfusun geri kalanından sayısal açıdan az olmalıdır. Üçüncü öğe ise başat olmama koşuludur. Bu azınlık grupları nüfusun geri kalan kısmına karşı egemen konumda olmamalıdır. Bu konudaki dördüncü koşul ise azınlıkların vatandaş olmasıdır. Bu durumda yabancılar, göçmen işçiler, uyruksuzlar ve mülteciler gibi sosyolojik azınlıklar hukuksal açıdan azınlıklar sayılmazlar. Azınlık olmanın son şartı ise azınlıkların özbilince sahip olmalarıdır.⁴⁴

Azınlıklar, kimliklerini oluşturan farklılık unsuruna göre çeşitlere ayrılmaktadır. Burada azınlığın çeşidini belirleme ölçütünü kimliğin ana öğesini oluşturan farklılık olduğuna dikkat edilmelidir. Bu temel noktanın referans

⁴⁴ Erol Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 17.

alınmasıyla yapılacak olan bir kategorizasyonda karşımıza dört çeşit azınlık çıkmaktadır.

Bu konuda ilk olarak dinsel azınlıklar ele alınabilir. Azınlık kavramının ilk ortaya çıktığı 16. yüzyılda tutunum ideolojisinin de din olması nedeniyle uzun yıllar azınlıkları belirlemenin en önemli ölçütü olarak “din” kullanılmıştır. Bu durumda en eski azınlığın dinsel azınlıklar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İkinci azınlık grubu ise dilsel azınlıklardır. Bu tip azınlıkların temel unsurları kullandıkları dillerdir. Dil azınlıklarının tespiti dil biliminin yöntemleri ile mümkündür.

Üçüncü grup ise etnik azınlıklardan oluşmaktadır. Üyeleri belirsiz bir şekilde de olsa ortak bir kökeni paylaşan, kuşaktan kuşağa geçen ve kuramsal olarak devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategoriye işaret etmektedir. Etnik azınlığa örnek olarak Fransa’daki Brötonlar, İspanya’daki Basklar, Katalanlar, Almanya’daki Frizyanlar verilebilir.

Son azınlık çeşidi ise ulusal azınlık grubudur. Esasında bu kavram Avrupa’ya özgü bir kavramsallaştırmadır. Bu kavram, bir devlet ülkesinde yaşayan ve orada çoğunluğu oluşturan bir ulusun üyelerinden bazılarının, bir başka devlet ülkesinde azınlık durumunda olmasını ifade eder. Örneğin Bulgaristan’daki Türkler gibi.⁴⁵

Azınlık sorunları sadece devletin iç politikasını ilgilendiren ulusal bir sorun değil, aynı zamanda bölgesel istikrarı etkilediği ölçüde uluslararası bir sorundur. Bu açıdan azınlık sorunları kısa sürede uluslararası bir sorun olabilmektedir. Esasında bu durumun azınlıkların özelliklerinden kaynaklan bir takım nedenleri bulunmaktadır.

Bu nedenlerden birincisi kimi azınlıkların sınır aşan niteliğe sahip olmasıdır. Her azınlık değilse bile kimi azınlıkların; Romanya’daki Macarlar, İngiltere’deki İrlandalılar gibi ya bir akraba devleti ya da komşu devletler içinde yaşayan Basklar,

---

⁴⁵ Baskın Oran, **Türkiye’de Azınlıklar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 26.

Katalanlar, Kürtler gibi akraba azınlıkları vardır. Böyle bir azınlıktan kaynaklanan sorun yaşandığı takdirde, bu durum ister istemez akraba devlet ya da akraba azınlıkları etkileyecek ve sorun kısa sürede bölgesel hatta uluslararası bir nitelik kazanacaktır.

İkinci neden, normatif olarak azınlıkların korunması ve azınlık haklarının artık evrensel insan haklarının bir parçası olarak görülmesidir. Yani azınlık sorunlarının insan hakları ihlallerini beraberinde getirdiği var sayılmakta, bu çerçevede pek çok devlet ve uluslararası örgüt bu konu ile ilgilenmektedir. Böylece azınlıklara yönelik uluslararası ilginin artması sonucu bu tip sorunlar kısa sürede uluslararası politikanın gündemine girebilmektedir. Özellikle azınlıklarla yakından ilgilenen hükümet dışı kuruluşlar, hazırladıkları raporlarla devletlerin dış politikalarını etkileyebilmekte ve sorunu uluslararası kamuoyuna mal edebilmektedirler.⁴⁶

Bu sorunun uluslararası bir nitelik kazanmasının üçüncü bir nedeni ise, devletlerin rakiplerine veya düşmanlarına karşı stratejik bir takım kazanımlar elde etmek maksadıyla bir başka devletin esasen iç meselesi sayılabilecek azınlık sorunlarına müdahale etmeleri ve azınlık gruplarını içinde yaşadıkları devletlere karşı kullanmaya çalışmalarıdır.

Dördüncü neden bir devletin genellikle uluslararası anlaşmalar gereğince, bazen böyle bir durum olmasa bile kendi ülkesi dışındaki soydaşlarının haklarını koruma arzusudur. Bu durum da azınlık sorunlarının uluslararası bir alana taşınmasına neden olabilmektedir. Örneğin Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türklerle veya Arnavutluk'un Kosovalı Arnavutlarla ilgilenmesi gibi.

Beşinci neden, devletlerin başka ülkelerde yaşayan etnik yandaşlarından yararlanmaya çalışmalarıdır. Bunun en çarpıcı örneğinin Nazi Almanya'sının dış politikasında bulmak mümkündür. Hitler'in ortaya attığı "tek millet, tek devlet"

---

⁴⁶ Kurubaş, a.g.e., s. 33.

sloganıyla bütün Almanları tek devlet çatısı altında toplama amacına yönelik olarak, Avusturya'yı, Südet Bölgesini ve Danzig serbest şehrini işgal etmesi irredendist politikanın sonucuydu.

Küreselleşme ile azınlıklar arasındaki en önemli temas noktasını ulus-devlet oluşturmaktadır. Bir bakıma ulus-devlet hem küreselleşmenin hem de azınlıkların ilerlemesi ya da istedikleri noktaya varmaları sürecinde en önemli engeldir. Bu noktada özellikle küreselleşme ulus-devleti zayıflatmak ya da dönüştürmek amacıyla azınlıkları etkin bir araç olarak görmektedir. Burada azınlıklar bir araç olarak kullanılmasına karşın amaçladıkları "self-determinasyon" hakkına ulaşmak açısından oldukça ciddi mesafeler kat edebilmektedirler. Dolayısıyla birbirine zıt gibi görünen bu iki olgu, "ortak düşman"a karşı birlikte hareket ederek amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırlar. Bir zamanlar imparatorlukların tasfiyesinde önemli rol alan azınlıklar günümüz küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin dönüştürülmesinde önemli bir misyon yüklenmiş görünmektedirler.

1.2.1.4. İnsan Hakları

İnsan Hakları, insanı insan yapan ve insanın sırf insan olarak herhangi bir şarta veya statüye bağlı olmadan doğuştan sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, üstün nitelikli ahlaki değerlerdir. Bu haklar;

- İnsanın değerini ve onurunu korur.
- İnsanın, "insanca" yaşaması için gerekli, zorunlu koşulları ifade eder.
- İnsanın insan olmaktan kaynaklanan gereksinimlerini karşılamaya yönelik, maddi ve manevi varlığını korumayı, geliştirmeyi hedef edinen en temel değerlerdir.⁴⁷

İnsan haklarının kaynağı, insan doğası ve bu doğanın özünde var olan insan onurudur. Tüm insanlar, insan olmanın gereği olarak, bu haklara din, dil, ırk, cinsiyet, toplumsal köken, ulusal aidiyet vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin eşit bir

---

⁴⁷ Ahmet Uzak, Mehmet Altuntaş, **İnsan Hakları Nedir?**, Başbakanlık Yayını, Ankara, 2007, s. 6.

şekilde sahiptirler. Yani, insan hakları evrenseldir; zamandan, mekândan, ekonomiden ve kültürden bağımsız olarak insanın var oluşuyla birlikte vardır.⁴⁸

Bir başka açıdan, insan haklarını insan onurundan kaynaklanan siyasi talepler olarak da ifade etmek mümkündür. Çünkü insan hakları bireyin bilhassa devlet karşısında ileri sürdüğü ve ondan ihlal etmemesini istediği haklardır. Buna göre, devletin varlık nedeni, bireyin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri güvenceye almaktır. Devlet, toplumu oluşturan bireylerin bu maksatla kurdukları bir siyasal örgütlenmenin adıdır. Bu anlamda, devletin biri negatif, diğeri de pozitif olmak üzere iki tür yükümlülüğü bulunmaktadır. Devletin negatif yükümlülüğü, onun özellikle güç kullanan aygıtlarıyla bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmemesini ifade eder. Sözelimi, işkence yasağının ihlali devletin negatif yükümlülüğünün yerine getirilmediğini gösterir. Diğer yandan, devlet sadece insan haklarını ihlal etmemekle değil, bu ihlalleri önlemekle ve insanın insanca yaşaması, maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için her türlü tedbiri de alması gerekir. Bu bağlamda, örneğin, yetkililerin patlaması muhtemel bir çöplüğün etrafındaki yapılaşmaya izin vermesi, devletin yaşama hakkını koruma noktasındaki pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini göstermektedir.

İnsan haklarının neler olduğu, neleri kapsayıp kapsamadığı siyasal/ideolojik/felsefi tutum ve tercihlere göre farklılık gösterebilirse de bu konuda günümüzde özellikle uluslararası standart oluşturma sürecinde belli bir uzlaşmaya varılmış olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bugün başta BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi(1948), BM İkiz sözleşmeleri - Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1976); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1976) olmak üzere gerek BM ve gerekse Bölgesel düzeyde kabul edilen birçok belge ve sözleşmeyle ortak bir insan hakları hukukunun oluştuğu ve bu hukuk içerisinde artık sadece “klasik” haklar olarak bilinen medeni ve siyasal haklar değil aynı zamanda “ikinci kuşak” haklar olarak bilinen ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ile “üçüncü kuşak” olarak bilinen çevre hakkı, kalkınma hakkı, barış hakkı gibi hakların da insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu ve bu hakların bir bütün olarak insan onuru ve insanca bir var

---

⁴⁸ Uzak, Altuntaş, a.g.e., s. 6.

oluşun vazgeçilmez ve bölünmez bir parçası olduğu genel kabul gören bir görüştür. Başka bir ifadeyle, tüm kuşak hakları insanca bir yaşam sürdürebilmek için gerekli olan haklardır. Birbirine bağımlı olan bu haklardan birinin yokluğu diğerlerini de olumsuz etkiler. Her biri insanın temel bir gereksinimini karşılamaya yönelik olan insan hakları bir bütün olarak insanı insan yapan özelliklerin toplamı, insanca bir yaşamın asgari koşullarıdır.⁴⁹

Ayrıntıya gitmeden ifade etmek gerekirse Birinci Kuşak Haklar olarak da bilinen Klasik Haklar bireyleri devlete ve topluma karşı koruyan, bireylere, kendilerini özgürce gerçekleştirebilecekleri özel, dokunulmaz alanlar sağlayan ve bireylerin devlet yönetimine katılmalarını güvence altına alan haklardır. Klasik Haklar, bir başka ifadeyle, özünde bireyin maddi ve manevi bütünlüğünü koruyan, özgürlüğünü güvence altına alan ve bireyi devletin keyfi yönetimine karşı koruyan hakları ifade eder. Asıl amacı birey karşısında devletin gücünü sınırlandırmayı sağlamak olan klasik haklara devletin müdahale etmeme, yani karışmama yükümlülüğü vardır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar ya da “İkinci Kuşak” Haklar, istihdam, eğitim, sağlık gibi insan gelişimi için gerekli olan koşulların veya insani olanakların geliştirebilmesini sağlayan ön koşullara yönelik haklardır. Başka bir ifadeyle, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar bireyi toplumsal risklere karşı koruyan, insanca yaşamak için yeterli bir yaşam düzeyini güvence altına alan ve Klasik Haklardan gerçekten yararlanabilmelerine imkân tanıyan ve bu amaçla bireyin devletten ve toplumdan gerçekleştirmelerini talep edebilecekleri haklardır. Bu hakların büyük bir çoğunluğu, Klasik Haklardan farklı olarak, önemli ölçüde devlete bir hizmet sunma görevi veren ve bu nedenle devletin aktif müdahalesini gerektiren ve gerçekleştirilmeleri büyük ölçüde mali kaynakların kullanılmasına bağlı olan haklardır. Bununla birlikte, Klasik Haklarla Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar arasındaki ayırım, çok da katı bir şekilde yorumlanmamalıdır. Devletleri belirli hareketlerden kaçınmaya yükümlü kılan klasik haklar olduğu gibi belli bir güvence yükümlülüğü ve bu nedenle büyük mali kaynaklar gerektiren klasik haklar da vardır.

---

⁴⁹ Uzak, Altuntaş, a.g.e., s. 6.

Ayrıca özellikle belirtmek gerekir ki Klasik Hakların gerçekten özellikle de üçüncü kişilerden yani toplumdan gelen müdahalelere karşı korunabilmesi devletler tarafından büyük yatırımlar yapılmasını ve bu anlamda büyük mali olanakların kullanılmasını gerektirmektedir. Örneğin adil yargılanma hakkı, iyi eğitilmiş yargıçları, savcılarını, savunma avukatlarını, polis memurlarını, yeterli cezaevlerini ve diğer tesisleri gerektirmektedir. Benzer şekilde Siyasal Hakların vazgeçilmez kullanımını ifade eden seçimler de yüksek harcamalar gerektiren bir diğer örnek olarak zikredilebilir.

İkinci Dünya savaşı sonrasında gelişen, özellikle, çevre kirliliği, nükleer silahların yarattığı savaş tehlikesi, bölgeler arasında gelişme farklılığı gibi nedenlerin ortaya çıkardığı ve Barış Hakkı, Çevre Hakkı, Gelişme Hakkı, İnsanlığın Ortak Mirasından Yararlanma Hakkı gibi haklardan oluşan “Üçüncü Kuşak” ya da “Dayanışma Hakları”, bireysel yönleri olmakla birlikte bu haklar, daha ziyade diğer hakların gerçekleştirilebilmesinin daha genel koşullarını ifade ederler. Gerçekleştirilebilmeleri için kişilerin, kurumların, devletin ve hatta uluslararası camianın ortak işbirliği ve dayanışması gerekir. Özgür olmaktan daha ziyade kişi ve grupların ortak dayanışmasını gerektirir. Mesela, Çevre Hakkına ilişkin olarak, çevreye zarar verilmemesi, çevreye zarar verenlerin engellenmesi gerekir. Bu ise devletle birlikte diğer kişi ve kuruluşların ortak çabasını sorumluluğunu gerektirir.⁵⁰

İnsan haklarına ilişkin belirtilmesi gereken önemli bir husus, bu hakların statik olmayıp dinamik bir karaktere sahip olduğu; siyasal, ekonomik, toplumsal ve özellikle de teknolojik hayattaki gelişmelere paralel olarak bu hakların sayı ve niteliğinde de bazı değişikliklerin söz konusu olabileceği, şu anda öngörülemeyen yeni bazı hakların veya hak kategorilerinin insan hakkı olarak tanımlanabileceğidir. İnsan değeri veya insan onuru gibi soyut kavramlar ifade ettiği evrensel unsurlarla birlikte içinde bulunulan koşullarla sürekli bir etkileşim içerisinde tanımlanmalı ve insanca bir yaşam için zorunlu olan tüm unsurları içermelidir. Nihayetinde değişen koşullar insanlar için yepyeni zorluk ve tehlikeler içerebilmekte ve insan varlığına ve insanca bir yaşama yönelik ciddi tehditler oluşturabilmektedir. İnsani bir var oluş ve

---

⁵⁰ Uzak, Altuntaş, a.g.e., s. 7.

onurlu bir yaşam için gerekli tüm koşulları ifade eden insan hakları kavramının da, bu yeni durum, yeni tehditler karşısında, insanlara asgari düzeyde yeni güvenceler içerecek şekilde tanımlanması ve kapsamının genişletilmesi kuşkusuz bir zorunluluk olacaktır.

1.2.2. Uluslararası Sistemde Rol Oynayan Aktörler

Küresel sistem, onu oluşturan birimler arasında çeşitli düzeylerde yoğun ilişkilerin bulunduğu ve bu ilişkilerin dünya sathında yaygınlaştığı bütünsel yapıdır. Ulus devletlerin birer aktör olarak 17. yüzyılda dünya sahnesine çıkmalarından bu yana devletlerarası bir sistem olarak şekillenen bu yapı, iletişim teknolojisinde görülen devrimsel yenilikler, devlet dışı aktörlerin gittikçe artan önemi ve ekonomik ilişkilerde yaşanan sınırlar aşırı yoğunlaşma nedeniyle 20. yüzyılın sonlarına doğru çok farklı bir biçime bürünmüştür. Ancak küreselleşme tarihin sonu değil aksine yeni bir uzlaşmalar ve uzlaşmazlıklar döneminin başlangıcı olmuştur.⁵¹ Bu uzlaşma ve uzlaşmazlıkların tarafları ise yalnızca devletler olmaktan çıkmış, devlet dışı aktörlerin de sisteme dahil olmalarıyla aktörleri türdeş olmayan bir sistem yapısı ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle küresel sistem devletler, hükümetler arası örgütler, hükümetler dışı örgütler, küresel şirketler, bankalar, yasa dışı örgütlenmeler ya da bireyler, guruplar gibi birçok aktörün karşılıklı etkileşiminden doğan bir ilişkiler bütünü haline gelmiştir.⁵²

Devlet dışındaki aktörlerin sistem içerisinde önemli roller oynamaya başlaması sistemi devlet merkezli olarak analiz etmeye çalışanlar açısından bir handikap oluşturmuş ve uluslararası ilişkiler literatüründeki yeni gelişmeler de devlet merkezliliğe alternatif olarak üretilmiştir. Devlet dışı aktörlerin önemine ilişkin somut veriler ortaya koyan kimi yazarlara göre, küresel sistemin devlet merkezci modeli, ki bu özellikle ulus devletler arasındaki etkileşim üzerine odaklaşmıştır, en azından teori oluşturma amacı için modası geçmiş hale gelmiştir ve siyasal

---

⁵¹ Robert W. Cox, “Post-hegemonic conceptualization of world order” **Governance without Government: Order and chance in world politics**, Edt. James N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel, Cambridge University Pres, 1992, s. 145.

⁵² Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s. 75.

davranışın açık ve sistematik bir açıklamasını yapmaktan öte her yerdeki devlet adamları ve vatandaşlar için derin sonuçları olan faaliyetlerin ve aktörlerin analizlerine engel olmaktadır.⁵³

1970'lerden günümüze kadar olan dönemde devletlerarası ilişkilerin en yoğun olarak ortaya çıktığı, gücün aktör devletlerden devlet dışı aktörlere doğru sınırlar aşırı dağıldığı bir süreç yaşanmaktadır. Modernleşme, şehirleşme ve gelişmekte olan ülkelerdeki artan iletişim de gücü hükümetlerden özel sektörlere doğru yaymaktadır. Uluslararası politikasında görülen ekonomik karşılıklı bağımlılığın yükselişi sonucunda dünya ticareti, dünya üretiminden daha hızlı büyür bir hale gelmiştir. Zayıf devletlerin güçlenmesine bağlı olarak askeri teknolojinin yayılması geri plandaki devletlerin kapasitelerini artırmaktadır. Uluslararası politikanın değişen doğası sebebiyle büyük güçlerin çevrelerini geleneksel güç kaynaklarını kullanarak kontrol etme imkânları azalmaktadır.

Uluslararası sistem bağlamında tartışmasız doğru olan şey, devletlerin otorite ve yetki sınırlarının her yeni teknolojik gelişme ve her yeni aktör kategorisinin ortaya çıkışı ile aşınacağı ancak buna rağmen özellikle sistemdeki güçlü devletlerin aktör rolü oynamaya devam edeceğidir.⁵⁴

1.3. ULUSLARARASI ALT SİSTEM

1.3.1. Uluslararası Sistemde Uluslararası Alt Sistemin Yeri

Günümüz uluslararası sistemini anlamak açısından katalizör belirleyicilerin saptanması önemlidir. Bu açıdan yapılabilecek ilk gözlem, yeni uluslararası ortamdaki devletlerarası ilişkilerde ideolojik faktörlerin öneminde nispi bir azalma, jeopolitik faktörlerin öneminde ise nispi bir artmanın var olduğudur. Bunun yanında,

---

⁵³ Richard W. Mansbach, Yale H. Ferguson, Donald E. Lompert, **The Web Of World Politics: Non-state Actors in the Global System**, New Jersey, Prentice Hall Inc., 1976, s. 273.

⁵⁴ Arıboğan, a.g.e., s. 78.

ülkelerin maddi kapasitelerini oluşturan gücün ekonomik ve teknolojik bileşenlerinin önemi, gücün askeri ve siyasi öğelerinin yanındaki yerini iyice sağlamlaştırmıştır.⁵⁵

Öte yandan oluşmakta olan uluslararası sistemin, alt-sistemlerin hâkim olduğu bir görünüm kazanmakta olduğu söylenebilir. İki kutuplu sistemde, özellikle de sistemin kutupluluğunun sıkılaştığı dönemlerde, uluslararası sistemin bütünü etkileyen, belirleyen faktörler, sistemdeki alt-sistemlerin de en önemli girdilerini oluşturmaktaydılar. Bir başka deyişle, alt-sistemlerin sistemin bütününden otonom olma imkânları pek fazla değildi.

Yeni uluslararası sistemde bu durum değişmiştir, değişmektedir. Alt-sistemlere ilişkin olay ve olguların tahlilinde, eskiden olduğu gibi sorunları sadece ABD-SSCB rekabeti gibi sistemik bir temel belirleyici ile açıklamak, ona indirgemek artık pek mümkün değildir. Örneğin son dönemde, bir bölgesel alt-sistem olarak ele alabileceğimiz Orta Doğu'da meydana gelen olayları irdelerken, yöredeki etnik ve dinsel mozaik, kendisine özgü bir dinamiğe sahip mevcut güç yapısı gibi faktörler büyük önem kazanmaktadır. Balkanlar, Kafkasya, Güney Asya gibi birçok başka alt-sistem niteliğindeki bölge için de benzer bir durumun geçerli olduğu söylenebilir.

Günümüzdeki alt-sistemlerin çoğunda, uluslararası sistemin hiyerarşik ve çok merkezli yapısının belirleyici etkisinden otonom olduğu ölçüde klasik güç dengesi sisteminin özelliklerini gözlemek mümkündür. Bilindiği gibi özellikle soğuk savaş döneminin yarattığı, aslında bu sistemin son dönemlerinde zaten aşınmış olan ideolojik şalın kalkması ile bu, kendini özellikle bölgesel politikalar düzeyinde hissettiren çikara dayalı güç dengesi anlayışı iyice belirginleşmiştir. Bu defa da devletlerin dış politikalarında dini ve etnik faktörlerin birincil öneme sahip olduğuna, olacağına dair değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Samuel P. Huntington'ın ortaya attığı Uygarlıklar Çatışması tezi buna en belirgin örnektir. Bu tez belki adlandırılmasında vurgulandığı gibi çok uzun tarihsel dönemlerde belirli uygarlıklar arasında yüzyıllar süren, ama ancak çok genel düzeyde bir anlam ifade eden rekabetleri açıklamakta bir önem taşımasına karşılık devletlerin ve hatta devlet

---

⁵⁵ Faruk Sönmezoglu, **II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 469.

guruplarının birbirleriyle sürdürdükleri ilişkileri açıklamakta önemli ölçüde yetersizdir. Dış politikada bu türden faktörler, çıkar maksimizasyonu açısından bir yarar sağlayacakları, en azından negatif bir etkide bulunmayacakları bir durumda öne çıkartılabilmekte, fakat ülke çıkarlarına uymadığında da kolayca bir kenara bırakılabilmektedir.⁵⁶

Bu saptamaların ışığında, dünyada son yıllarda belirginleşen etnik ve dinsel motivasyonlu hareketliliğin etkisini bir süre daha sürdüreceği, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın yanında Uzak Doğu bölgesinin de yeni bir güç odağı olarak daha da belirginleşeceği söylenebilir. Siyasi akımlar ve yönetim biçimleri anlamında ise, kısa dönemde, çoğulcu Batı demokrasilerine ve bu paraleldeki siyasi düşünceye karşı ciddi bir alternatifin varlığından söz etmek güçtür. Üniformalı otoriter yönetimlerin prestijlerinin giderek azaldığı, toplumların dışa kapanmasının çok zor olduğu günümüzde bu eğilimin daha da belirginleşebileceği düşünülebilir. Bugün için mevcut durumlarından hoşnut olmayanlar, liberal düşüncenin özgürlükçü temalarını karşı çıktıkları otoritelere karşı kullanmaktadırlar. Etnik ve dini özgürlük temaları bu olgunun en belirgin örnekleridir.

1.3.2. Balkan Alt Sistemi

Balkanlar, Avrupa ve Asya arasında bir “köprü” veya bir “kavşak”, bir “halk salatası” veya “karışım potası”, Avrupa’da bir “barut fıçısı” veya bir “düello alanı”dır.⁵⁷ Avrupa'ya açılan kapı niteliğinde olan Balkanlar, Avrupa ile Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Asya arasında stratejik öneme sahip bir bölgedir. Bu özelliğindedir ki tarihin her devrinde birçok kez istilalara uğramış, birçok millet bölgeye damgasını vurmuş, eserlerini, kültürlerini ve medeniyetlerini bırakmıştır.

Balkanlar her zaman dünya üzerindeki savaşların çoğunun ilk başlangıç yeri ya da sebebi olmuş, büyük devletlerin birbirleri arasındaki mücadelesinde umarsızca

---

⁵⁶ Sönmezoğlu, a.g.e., s. 470.

⁵⁷ Georges Castellan, **Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl**, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1995, s. 15.

kullanılmış ve insanları yıllar boyunca savaş, yıkım, kargaşa içerisinde yaşamaya mecbur bırakılmıştır.

Avrasya ana kıtasının steplerden Akdeniz'e inen temel kuşağını oluşturan stratejik konumuyla Balkanlar, tarih boyunca güç mücadelesine giren çeşitli imparatorluk, medeniyet ve kültürlerin karşı karşıya geldikleri bir mekân olagelmıştır. Bu durum ve dağlık coğrafi koşulların etkisi, bölgenin bugünkü çok etnisiteli, çok dinli ve çok kültürlü siyasi ve demografik yapısını da açıklar. Nitekim Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarını birbirlerinden ayıran sınır, bugünkü Bosna-Hersek sınırları içerisinde geçmiştir. Dolayısıyla bu tarihten sonra bölge, Hıristiyanlığın iki büyük mezhebi olan Katoliklik ve Ortodoksluğun mücadelesine sahne olmuştur. Özellikle Osmanlıların bölgede egemenlik kurmasıyla da iki büyük din ve kültürün, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in karşı karşıya geldiği bir bölge olmuştur.

Strateji açısından, Balkanlar, Dünya'nın en önemli yerlerinden birisidir. Batı ile Doğu Avrupa arasındaki kara, hava ve deniz yollarının önemli bir kısmının üzerindedir. Ayrıca, Avrupa'dan Ortadoğu'ya, Kafkaslara ve Asya'ya giden yollar da Balkanlardan geçer. Rusya ve Almanya, Akdeniz'de söz sahibi olmak üzere, Balkanlarda güç sahibi olmak için çağlar boyunca büyük gayretler içinde olmuşlardır. Sonuç olarak, Slovenya ve Hırvatistan Alman etkisinde, Sırbistan Rus etkisinde, Yunanistan, İngiliz etkisinde, Romanya ve Bulgaristan her iki tarafın etkisinde olmuşlardır. Balkanlar, tabiat kaynakları, insan kaynakları ve tarihi zenginliği itibarıyla, tarih boyunca dünyadaki güç odaklarının mücadele alanı olmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve komünizmin çökmesi ile Balkanlar'da yaşamaya başlayan dönüşüm süreci, sancılı ekonomik gelişmeler ve siyasi istikrarsızlığın yanı sıra, savaş yıllarını da beraberinde getirmiştir. Yugoslavya'da yaklaşık yarım yüzyıl süren komünist rejim etnik temele dayalı çatışmaların ortaya çıkmasını engellemiş olmasına rağmen, değişik milletler arasındaki tarihsel gerginliği tarihe gömecek olan bir kültürün inşa edilmesinde yetersiz kalmıştır. Bu yüzden komünizmin çökmesinin ardından bölgede çatışmalar patlak vermiştir.

Balkanlar tarih içerisinde genel olarak ya ‘Avrupa’nın çevresi’, ya da ‘Avrupa’nın sınırı’ muamelesini görmüştür. 1990’lı yıllar boyunca Avrupa Birliği üyeliğini hedefleyen ve Batı değerlerini benimseyen bölgedeki liderlerin Avrupa Birliği tarafından yeterince desteklenmemiş olması, milliyetçi ve neokomünist liderlerin güçlü kalmasına ortam hazırlamıştır.⁵⁸

1.3.2.1. Balkanların Fiziki ve Siyasi Coğrafyası

Coğrafyacılar Balkanların sınırını kuzeyde Tuna nehrine dayamayı adet edinmişlerdir.⁵⁹ Ancak Avrupa’dan belirgin yüzey şekilleriyle ayrılmadığından, kuzey sınırını kesin olarak tanımlamak güçtür. Bir zamanlar Osmanlı Devleti ile Hıristiyanlık dünyasını birbirinden ayıran Tuna ve onun kolu Sava, fiziksel bir sınır olarak kabul edilebilir. Ama Yugoslavya’nın toprakları 1918’den sonra Tuna’nın ötesine doğru genişlediğinden bu çizgi siyasal ve demografik sınırlarla bağdaşmamaktadır. Bu nedenle yarımada’nın sınırları ikili bir tanımla belirlenir. Fiziksel coğrafya açısından Balkanların sınırları; kuzeyde Tuna’nın aşağı kesimleri ve Sava Irmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İon Deniziyle çizilir. Bu sınırlar içindeki yüzölçümü yaklaşık 505.000 kilometrekaredir. Siyasal coğrafya açısından bakıldığında ise Balkanlar; Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye’nin Avrupa’daki toprakları ve Yugoslavya ile Romanya’nın tümünü içine alır. Bu durumda yarımada’nın yüzölçümü 788.685 kilometrekaredir.⁶⁰

Balkan Yarımadasının yüzölçümüne ve kara sınırlarına oranla çok uzun ve girintili çıkıntılı olan kıyıları, Akdeniz sistemine dahil olan altı denize açılmaktadır. Bu durum, Balkanların, Akdeniz stratejisindeki çok boyutlu yerini vurguladığı gibi; Balkan ülkelerinin çoğunun deniz ulaştırması ve denizcilik alanlarındaki

⁵⁸ Erhan Türbedar, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar ve Avrupa Birliği**, Stratejik Analiz Dergisi, Ankara, 2003, s. 65.

⁵⁹ İhsan Gürkan, **Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Balkanlar, İstanbul, 1993, s. 260.

⁶⁰ **Balkanların Dünü, Bugünü, Yarını**, HAK Yay., İstanbul, 1993, s. 1.

gelişmelerine de ışık tutmaktadır. Balkan yarımadasının, güneyde ters bir üçgen gibi giderek daralması, bir stratejik derinlik sorunu yaratmaktadır.⁶¹

Binlerce yıldır Balkanların güzergâhı değişmemiştir: Morova-Vardar yolu, Belgrat'ı Selanik'e; Morova-Meriç yolu Tuna'yı Bizans'a; Egnatis yolu Dyrachium'u Selanik'e bağlar. Fiume kapısı Triyeste ve Rijeka'yı Avusturya-Macaristan'ın limanı yapmıştır. Fakat bu ana yollar dışında, bazen kapalı bölgeler, Peloponnes'in ve Attik'in kıyı vadileri, Ohri ve Presoa çöküntüleri, derin Bosna vadileri, Hırvat Lika'nın karstik platoları, Dorop ya da Pindus'un yükselteleri, Apuseni dağları ve Karpat kıvrımları arasında Transilvanya Havzası da bulunmaktadır. Bu sığınma yerlerinde küçük ya da büyük kültürler korunmuştur. Eski Yunanistan'ın şehir devletlerinden Karadağ kabilelerine veya Arnavut fislerine, Ortaçağ sonlarının Romen halkına dek birçok kültür hâlâ canlıdır.⁶²

Adriyatik Denizi'ne paralel olarak inen Dinarik Alpler, Pindo, Mora, Rodop, Balkan Dağları ve Tuna'nın kuzeyinde sınır oluşturan Karpatlar iklimi belirledikleri gibi, insanların yaşam ve üretim tarzlarına da damgalarını vururlar. Bu dağlar, örneğin Himalaya gibi aşılmaz engeller oluşturmazlar; ancak akıcı ve muntazam bir yol şebekesinin oluşmasına da imkân tanımazlar. Tuna dışındaki nehirler üzerinde nakliyatın imkânsızlığı da Balkanların kendi içindeki ulaşımının gelişmesini engellemiştir. Ayrıca bu nehirler, küçük de olsalar aşılması güç engeller oluştururlar.⁶³

1.3.2.2. Balkanlar'ın Etnik Dokusu

Stratejik konum, fiziksel coğrafya, etnik ve dinsel yapı açılarından, bölgenin stratejik ve jeopolitik çekirdeği eski Yugoslavya'dır. Rusya'nın emperyalistik dürtülerle Güney Slavlarını, kendi nüfuzu ve Sırların egemenliği altında, bir Güney

⁶¹ E. Gazi Özkürkçü, **Balkanların Coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeoekonomik Özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet Mücadelelerine Olan Etkileri**, Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu 15–16 Aralık 1998, s. 10.

⁶² Castellan, a.g.e., ss. 17-18.

⁶³ Orhan Koloğlu, **Osmanlı Döneminde Balkanlar**, OBIV Balkanlar, 1993, s. 42.

Slavları birliği halinde toplamak için kurulmasına çaba gösterdiği “Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı” ve daha sonraki iç ve dış sınırlarının, jeopolitik faktörler gözetilmeksizin çizilmesi, Yugoslavya Federasyonunun, etnik gruplarının amaç ve iradeleri gözetilmek suretiyle değil yukarıdan empoze edilerek kurulması, bölgenin kararsız ve karmaşık doğasının önemli nedenlerinden biri olmuştur.⁶⁴

Balkanlar, iç içe geçmiş kültürel gelenekleri, inançları ve görenekleriyle karışık bir etnoloji müzesi görünümündedir. Aralarındaki dinsel ve siyasal çekişmelere karşın, Balkan halkları bir kültür alışverişi içinde yoğrulmuşlardır. Balkan Yarımadasına çeşitli yönlerden kolayca girilebilmesi, etnik yapının karışık olmasında önemli bir etken olmuştur. Kuzeybatıdaki ovalar Orta Avrupa’dan, kuzeydoğudaki Boğdan koridoru Ukrayna bozkırlarından ve İstanbul Boğazı da Anadolu’dan Balkanlara girişi sağlar. Ayrıca Akdeniz ve Adriya Denizine bakan Yunanistan ve Dalmaçya kıyıları da Balkanlara girmeyi kolaylaştırır. Yüzyıllar boyunca bu yollardan Balkanlara giren insanlar, Güney ve Orta Avrupa’nın yanı sıra Asya ve Yakındoğu’nun etnik ve kültürel etkilerini de bölgeye taşımışlardır. Etnik gruplaşmalarda ırktan çok din ve dil farklılıkları belirleyici olmuştur. M.S. 3. yüzyıldan başlayarak Balkanlara göç eden ve bugün Slav dilleri konuşan halkların kuzey kökenli olduğu sanılmaktadır. Ama bugün yörede yaşayan Güney Slavlarının çoğu Dinar kökenlidir.⁶⁵

Yüzyıllar boyu büyük göçlere, işgallere ve savaşlara sahne olan Balkanlar, özellikle Osmanlı’nın bölgedeki egemenliğinin kademeli olarak sona erdiği 19. yüzyıldan bu yana, defalarca işgal yaşadı. Bölgeyi işgal eden dış güçlerin hemen hepsi de, bölgedeki bazı halkları kendi müttefikleri -ya da maşaları- olarak gördüler, bazılarını da düşman kabul ettiler. Nazi Almanya’sının 1941 yılında tüm bölgeyi işgal ederek kendine yakın gördüğu unsurlara kukla devletler kurdurması, bunun en önemli örneğiydi. İşgalcilerin bu politikası, Balkan halkları arasında zaten var olan geleneksel kin ve düşmanlıkları daha da körükledi ve kalıcı hale getirdi.

---

⁶⁴ Özkürkçü, a.g.e., s. 10.

⁶⁵ Balkanların Dünü, Bugünü, Yarını, a.g.e., ss. 7-8.

İşte bu etnik mozaik nedeniyle Balkanlar hep istikrarsızlığa açık bir bölge oldu. Bu nedenle defalarca harita değişiklikleri yaşadı. Yeni devletlerin kuruluşuna, bazılarının silinişine, sonra da yeniden kuruluşuna sahne oldu. Balkanlardaki etnik mozaığın en kötü yanı ise, birbirlerine düşman söz konusu etnik grupların bir diğeri tarafından kurulan devletlerin içinde azınlık olarak yer almalarıdır. Balkanlar'daki hiçbir devlet, etnik ve dini yönden homojen değildir ve her biri rakip olduğu etnik ya da dini gruplara bağlı azınlıklar barındırmaktadır.

Balkan Yarımadasındaki başlıca etnik gruplar şunlardır; Türkler, Güney Slavları (Bunların aralarında dil birliğı ve siyasal bağılılık bulunurken, dinsel bakımdan farklılık gösterirler. Hırvatlar ve Slovenler, Katolik, Sırp ve Karadağlılar ise çoğunlukla Rum Ortodoks Kilisesine bağılıdır). Arnavutlar, Yunanlılar, Bulgarlar, Rumenler (Ulahlar), Balkan Yahudileri ve Balkan Çingenelele. Balkanların siyasi coğrafyasının bugünkü karmaşık durumunu yansıtan jeopolitik bölünmeler, bunlara paralel ulusal nitelikler ve demografik özelliklerin çeşitliliğı, Balkanların tarih boyunca sayısız istilalara uğramasının sonucudur. Balkan coğrafya ve topografyasının burada belirttiğimiz ayırıcı ve bölücü karakterinin doğal sonucu olarak, Balkanlılar arasındaki ilişkiler, daima rekabet ve mücadele karakteri taşımış; yerel gerginlik ve sürtüşmeler, keza Balkanlardaki iç kararsızlık ve Balkan devletlerinin kendi güvenlik ve bekalarını sağlamak, bunun yanında kendi öfke ve intikam dolu emellerini gerçekleştirmek için bölge dışından müttefik edinmeleri dış müdahaleleri davet etmiştir. Bu yüzden, bugün, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla, Balkanlarda, sayıları 10'a kadar çıkan siyasal birimde, en az 9 – 10 ayrı konuşma dili ve 3 Tek Tanrılı dine bağılı olan 75 milyondan fazla insan yaşamaktadır.⁶⁶

1.3.2.3. Balkanlar'ın Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeoekonomik Özellikleri

Makro-Strateji düzeyinde, Balkanlar, ilk olarak Orta ve Doğu Avrupa'da başlayan ve Boğazlar ve Süveyş bölgeleriyle ana petrol alanlarını hedef alan askeri operasyonların üs ve destek bölgesi olma özelliğini taşımaktadır. İkinci olarak, Orta ve Doğu Avrupa'da cereyan eden bütün savaşlarda, Balkanlar, saldırgan ve savunan

---

⁶⁶ Özkürkçü, a.g.e., s. 13-14.

taraflar için daima büyük önem taşımıştır. Bu bakımdan, Balkanların, Avrupa'nın bütünleşmesi ve güvenliği olayında da önemli bir stratejik işlevi vardır. Balkanların stratejik konumu Avrupa Kıtasına, Akdeniz ve Orta Doğu politika ve stratejisinde etkili olma imkânı sağlamaktadır.⁶⁷

Bu bağlamda Balkanlar, gerek geçmişte, gerekse günümüzde, Avrupa'nın güvenliği ile doğrudan ilgili bir coğrafya olmuştur. Geçmişte, doğudan gelen akınları ve istilaları ileriden karşılama açısından; günümüzde ise, daha çok içerdiği istikrarsızlık ve krizler nedeniyle, Avrupa'nın güvenliğini yakından etkilemiştir. Yer altı kaynakları yönünden de zengin olan Balkanlar, Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi bakımından önem arz eden stratejik bir işleve sahiptir.⁶⁸ Bu nedenle, bütünüyle veya büyük ölçüde, güçlü bir devletin kontrolüne girmesi, o devlete bu sayılan coğrafyalarda etkili olma imkânı verecektir.

Balkanların, Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilen coğrafi konumu dikkate alındığında; Sovyetlerin dağılması ile gün yüzüne çıkan Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması üzerinde doğrudan etkili olma imkânına da kavuştuğu söylenebilir.⁶⁹ Bu sebeple, hem enerji kaynaklarının sahibi olan ülkeler, hem de bu enerji kaynaklarına bağımlı ülkeler açısından Balkanlar daha fazla önem arz etmeye başlamıştır.

Balkanların ekonomik ve stratejik değerlerine katkısı olan önemli coğrafi öğelerden birisi de, 2860 km uzunluğu ile sadece Balkanların en büyük nehri değil, aynı zamanda bütün Avrupa'nın Volga nehrinden sonra gelen ikinci uzun nehri olan Tuna nehridir. Tuna, Doğu ve Orta Avrupa'nın 815.800 kilometrekarelik büyüklükteki havzasının sularını Karadeniz'e boşaltmaktadır. Karadeniz'le Kuzey Denizini birbirine bağlayan Tuna, içindeki en az 35 limanla bölgedeki birçok ülkeye hizmet vermektedir. Tuna üzerindeki barajlar ve her biri birden fazla ülkeye enerji sağlayan hidroelektrik santralleri de Tuna'nın diğer işlevleriyle birlikte

---

⁶⁷ Özkürkçü, a.g.e., s. 11.

⁶⁸ İhsan Gürkan, **Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye**, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Balkanlar, İstanbul, 1997, ss. 261–264.

⁶⁹ Osman Metin Öztürk, **Türk Dış Politikasında Balkanlar**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 3.

değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo, bu nehrin stratejik ve ekonomik değerinin Balkanlarla sınırlanan bölgesel düzeyin çok daha üstünde olduğunu göstermektedir. Orta Avrupa'yı kısa yoldan dünyaya açan Tuna, Osmanlılar ve onlardan önceki akıncılara Batı yolunu göstermiştir. Bölge çerçevesinde Tuna'nın temel işlevi, Balkan yarımadasının kuzey bölümünün başlıca tarihi ulaşım yolunu teşkil etmesi ve önemli hacimde enerji sağlamasıdır.⁷⁰

1.3.2.4. Balkanlardan Güneydoğu Avrupa'ya

Balkanların tarihi çağlara adım atışı, Akdeniz bölgesi kadar eskidir. İlk defa Balkanların bir birlik, bir siyasi ve kültürel yapı halinde ortaya çıkması Roma devrine aittir. Latin dilinde bölgeye Hacmus denmekteydi. Balkanlara bundan başka isimlerde verilmiştir: İslav–Yunan (Slovogreece), Yunan Yarımadası (Halbinsel Griechenland), Güney–doğu Avrupa yarımadası (Südosteuropäische Halbinsel).⁷¹

Günümüzde ise, Balkanlı, Avrupalı ve Amerikalı yazarlar tarafından geniş ölçüde kullanılan “Balkan” adının yerine, son zamanlarda Güneydoğu Avrupa başlığı kullanılmaktadır. Buna paralel olacak şekilde büyük güçlerin bölgeye yönelik ilgileri yoğunlaşmış ve bölge ülkeleri hızla Batı kurum ve kuruluşlarına entegre edilmişlerdir. “Güneydoğu Avrupa” tabirinin kullanılmasına yönelik farklı bir değerlendirmeyi İlber Ortaylı şöyle ortaya koymaktadır; “(...) Son zamanlarda uluslararası teşekküllerde ve özellikle Batı Avrupa'nın hakim olduğu kuruluşlarda bu bölgenin adı ısrarla “Güneydoğu Avrupa” olarak kullanılmaktadır. Örneğin; UNESCO gibi, tarafsız bir kuruluş olması gereken bir yerin genel müdürünün, toplantılarda ve demeçlerinde “Güneydoğu Avrupa” ismini ısrarla kullandığı görülmektedir. Bunun arkasında yatan sebep ise, Balkanlara has kaba bir milliyetçiliktir. Bazı Balkan ülkeleri ilmi mehafilde, siyasi ve diplomatik çevreler arasında Balkan tarihinden bu beş tane Türk asrını silmeyi amaçlamaktadırlar.

---

⁷⁰ Özkürkçü, a.g.e., ss. 12-13.

⁷¹ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s. 121.

Kuskusuz amaç ve niyet her zaman gerçeğe bağdaşmamaktadır. Çünkü gerçekler bu beş asrın getirdiği mirası ve karmaşıklıkları her an göz önüne sermektedir (...)⁷²

Balkanlara kullanılmak istenilen bu yeni tabirin coğrafi sınırları geliştireceği, bunun sonucu olarak bölgeye, bölge dışı katılımcıların olabileceği belirtilmektedir. Bölgeye yönelik ilmin adı “Balkanistik”tir. “Güneydoğu Avrupa” tabiri Avrupa’dan bakış açısına göre kullanılan bir terimdir. Doğudan Balkanlara bakıldığında bu tabir yerini bulmamaktadır. Kaldı ki dil biliminde bir kelime yerine üç kelime kullanılmaz, lisanda tasarruf esastır.⁷³

Bu kadar farklı tabirin bölge için kullanılmaya çalışılmasına karşın “Balkan” sözcüğü 19. yüzyılın başlarından beri kullanılmaya başlanmıştır. “Üzeri sık ormanla kaplı dağ” anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. Balkanların büyük bölümü ormanlık sarp dağlarla kaplı olduğu için, bölgeye Osmanlı Türkleri tarafından bu adın verildiği genellikle kabul edilmektedir. İkinci bir görüş olarak, bölgeye Osmanlılardan önce gelmiş olan, Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türkmen boylarının, Hazar Denizinin doğusundaki “Türkmen Step”inin güney sınırını çizen “Balkan Dağları”na benzeterek anılan dağlara aynı adı verdikleri de belgelere geçmiştir. Ne var ki, Avrupa için “Balkan” sözcüğünün Türkçe olması bile rahatsızlık konusu olabilmektedir.⁷⁴

Bu rahatsızlığın tarihi arka planı vardır. Söyle ki; siyasi tabirlerin ortaya çıkışı bazen siyasi olayların gelişmesinden daha önemli ipuçları vermektedir. Balkan savaşlarıyla Osmanlı İmparatorluğunun, Avrupa topraklarından – Doğu Trakya hariç- tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. Fakat 19. yüzyıla kadar halen Osmanlı’nın Avrupa toprakları için Avrupalılar; European Turkey, Turkey d’Europe, Turkey in

---

⁷² İlber Ortaylı, **Balkanlar’da Tarihi Miras ve Türkiye’nin İmajı, Balkanlar’ın Etnik ve Kültürel Yapısı İle Bu Yapının Bugünkü Duruma Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi (Güç ve Asimilasyon Politikaları dahil)**, Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu 15–16 Aralık 1998, Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, HAK Yay, İstanbul, 1999, ss. 16-19.

⁷³ Murat Kavalalı, **Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci: AB’nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü), Ekim 2005, s.37, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> (31.05.2010)

⁷⁴ İhsan Gürkan, **Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 1993, s. 260.

Europe (Avrupa Türkiyesi, Avrupa'daki Türkiye) vb. tabirleri kullanıyorlardı. Buna karşılık Osmanlı Devleti Avrupa-i Osmanî ve Rumeli-i Şahane gibi isimleri tercih ediyordu. Bu dönemden itibaren siyasi gelişmelere paralel olarak Türk ve Müslüman imajlarını silmek, bir anlamda Türkleri ismen de Avrupa'dan tasfiye etmek için sürekli olarak bunalım ve krizle özdeş hale gelecek iki tabir birden bu bölge için kullanılmaya başlanmıştır: Balkanlar ve Ortadoğu veya Yakın doğu.⁷⁵

19. Yüzyılın sonlarından itibaren birçok siyaset bilimci ve seyyahın Ortadoğu tabirini özellikle Balkanları kastederek kullanmaları bu kavramın coğrafi olmaktan çok kültürel bir zıtlığı, ayrımı ifade etmesi açısından önemlidir. Ortadoğu ve Yakındoğu kavramları, bu açıdan objektif bir coğrafi kavram olmaktan çok Avrupa-merkezli sübjektif unsurlar barındıran jeokültürel bir ayrım kavramıdır. Bu sebeple Ortadoğu ve Yakın Doğu kavramlarının ihtiva ettiği alan değişen konjonktüre göre yeni nitelikler kazanmıştır. Batı siyasetçileri ve araştırmacıları bu kavramın sınırlarını Osmanlı Devleti'nin gerilemesine uygun bir tarzda yeniden tanımlamışlardır.⁷⁶

Tarihsel süreçte “uzlaşmazlık”, “çelişkiler” ve “çıkarların bölünmüşlüğü” ile simgelesen Balkanlar, 20. yüzyılın başında siyasal terminolojiye, bu anlamları içeren “Balkanlaşma” tabirinin girmesine neden olmuştur.⁷⁷

1.3.2.5. Balkanlardaki Küresel Aktörler

Balkanlar, Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutuplu sistemin bir yansıması olarak bölgesel dengelerden daha çok, küresel dengelerden etkilenen bir konumda idi. Soğuk Savaş sonrası dönemde de bölge, uluslararası sistemin ve bu sistemin merkezindeki güçlerin nüfuz mücadelesinden en çok etkilenen bölgelerin başında gelmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemin bölge açısından en önemli sonuçlarından birisi bölgenin iç dinamiklerinin ve karmaşık etnik, dini yapısının da

⁷⁵ Davutoğlu, a.g.e., s. 120.

⁷⁶ Davutoğlu, a.g.e., ss. 121-122.

⁷⁷ İbrahim S. Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umut Arasında İnsan*, Alfa-Aktüel Kitabevi, İstanbul, 2003, ss. 57-58.

bütün çelişkileriyle ortaya çıkması ve bölgesel politikaları doğrudan etkileyecek şekilde devreye girmesidir. Bu durum küresel büyük güçlerin bölge üzerindeki ilgilerinin azaldığını değil, aksine arttığı anlamına gelir. Yalnız artık bölgesel ve mahalli güçler de oyunun içine çekilerek, bölgenin iç çelişkileri kullanılarak oyun çok daha karmaşık bir hal almıştır.

Bölgede Soğuk Savaş sonrasında gözlenen bir başka değişim olarak denebilir ki Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısı içinde birbirinden kopuk gibi görünen Ortadoğu ve Balkanlar arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde ciddi bir karşılıklı etkileşim ortaya çıkmıştır. Artık Ortadoğu'daki bunalımlar Balkanlar'a yansırken, Balkanlar'daki dengeler Ortadoğu'yu daha doğrudan etkilemektedir. Körfez Savaşı'nın hemen sonrasında Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi, Ortadoğu'da ki ittifak arayışlarının Balkanlarda yeni dengeler doğurması bu etkileşimi açıkça göstermektedir. Denilebilir ki Soğuk Savaş sonrası dönemde artık küresel ve bölgesel güçlerin birbirinden bağımsız bir Balkanlar ve Ortadoğu politikası yoktur; merkezinde Doğu Akdeniz'in olduğu bir Ortadoğu-Balkanlar politikası vardır.

Bu genel değerlendirmenin ardından küresel güçlerin bölge politikalarına kısaca baktığımızda şu noktaların altını çizebiliriz; bilindiği gibi, Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından çıkan Körfez Savaşı ile ABD, gerek küresel, gerekse bölgesel dengelerin nihai belirleyicisi olduğunu tescil etmeye yönelik normatif bir Yeni Dünya Düzeni fikrini ortaya atmıştı. Bu fiili üstünlüğü kabul etmek zorunda kalan Almanya öncülüğündeki Avrupalı güçler ise, bir taraftan, Oslo Süreci ve Madrid Konferansı gibi diplomatik karşı hamlelerle Ortadoğu barış sürecini Avrupa eksenine çekmeye çalışmış; diğer taraftan da Yugoslavya'nın dağılma sürecinin düğmesine basarak Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın kendi etki alanında olduğunu göstermek istemiştir. Büyük güçler arasındaki bu parçalanma Körfez Savaşı süresince kullanılan ve Yeni Dünya Düzeni söyleminin fikri altyapısını oluşturan normatif değerlerin yıpranmasına yol açmış ve reel politik unsurlar uluslararası sistem üzerindeki etkisini göstermiştir. Özellikle Bosna, bu anlamda bir şok etkisi yapmış ve uluslararası sistemin güç merkezlerinin Müslüman topluluklar söz konusu olduğunda çifte

standart uyguladığı konusundaki kanaatler İslam dünyasında oldukça yaygınlaşmıştır.

Yugoslavya'nın dağılma süreci ile birlikte etki alanını Slovenya ve Hırvatistan üzerinden Adriyatik'e doğru genişleten Almanya'nın bu konumu ayrıca Avrupa içi dengeleri de harekete geçirmiştir. BM Güvenlik Konseyi kararı ile devreye giren İngiliz-Fransız bloğu, klasik Germen-Slav rekabetini dengeleyen üçüncü bir unsur olarak Bosna'daki statünün Sırbistan lehine devamını sağlayan müdahale karşıtı bir politika takip etmeye başlamıştır. Avrupa'da artan Alman etkisinden kaygı duyan İngiliz-Fransız bloğu risk üstlenmeksizin bunalımı uzun döneme yayarak dondurma taktiğini izlemiştir. Rusya'nın desteğini de kazanan bu politika Bosna'daki katliamın iki yıl süre ile seyredilmesi sonucunu doğurmuştur.

Balkanlar'daki bu hareketlenmenin özellikle de Bosna bunalımının uluslararası sistem üzerinde çift yönlü bir etkisi olmuştur. Bir taraftan, Körfez Savaşı ile başlayan ve Yeni Dünya Düzeni söyleminin fikri altyapısını oluşturan normatif değerler reel politik gelişmeler karşısında aşımırken; diğer taraftan, Bosna bunalımını son derece etkin bir diplomasi için kullanan ABD, böylece hem Avrupa'nın bunalım çözme ve güç kullanma konusundaki iç zaaflarını ortaya koymuş, hem de ABD ve NATO olmaksızın Avrupa'nın iç güvenlik meselelerinin çözülemeyeceğini göstererek fiili olarak bölgeye girme şansı elde etmiştir. Dayton sürecinden sonra da AB'nin ekonomik etki alanının yayıldığı her bölgede NATO veya doğrudan ABD bir güvenlik unsuru olarak girmeye başlamış ve yeni bir barış misyonu üstlenmiştir.

1.3.3. Orta Doğu Alt Sistemi

Ortadoğu, bilinen insanlık tarihinden günümüze kadar yeryüzünün en fazla ilgi gösterilen bölgesi olmuştur. Tüm dünyayı etkileyen üç semavi dinin buradan dünyaya yayılması ve kutsal mekânlarının bu bölgede bulunması gösterilen ilginin en önemli sebebidir.

Ortadoğu; Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü durumundadır. Kıtalar arasındaki merkezi konumu dolayısıyla Ortadoğu, tarih boyunca çeşitli istikametlerden gelen göçlerin geçit yeri ve bilinen tarihin ilk devirlerinden başlayarak insanlığın kaderine yön veren medeniyetlerin beşiği olmuştur.

Dünya petrol kaynaklarının %73'ü Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. Avrupa ülkeleri yıllık ihtiyaçlarının %70'ini yani yaklaşık 600 milyon tonunu, ABD % 20'den fazlasını yaklaşık 230 milyon tonunu, Japonya ise 240 milyon tonluk ihtiyacını bu bölgeden karşılamaktadır. 'Kara altın' olarak tanımlanan petrolün karşı konulmaz bir güç haline gelmesi, Ortadoğu'nun dolayısıyla buradan geçen kara ve deniz yollarının stratejik önemini dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanmayacak derecede arttırmıştır. Kızıldeniz ve Basra körfezi gibi asırlardır deniz ticaretinde kullanılan su yolları 20.yüzyılın ilk yarısından itibaren dünya deniz ticaretinin en yoğun yaşandığı bölgeler olmuştur.

Bölgenin dünya ulaşımındaki önemi Doğu ile Batı arasında sadece ticari malları değil, aynı zamanda kültürlerin, inançların ve medeniyetlerin etkileşiminin de bu bölge içinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu çok yönlü alışveriş Ortadoğu'yu, Sanayi Devrimi hariç tutulacak olursa, dünya tarihini en çok etkileyen gelişme ve değişmelerin görüldüğü bir bölge haline getirmiştir. Bu sebeple dünya hâkimiyetine yön vermek isteyen her devlet için Ortadoğu hâkimiyeti en önemli ve vazgeçilmez bir adım olmuştur. Ortadoğu'ya sahip olma yolunda meydana gelen göçler, gerek sıcak, gerekse soğuk harpler ile yukarıda belirtilen çok yönlü gelişme ve değişmeler sadece dünya tarihini ve uluslararası ilişkileri değil, aynı zamanda bu bölgedeki toplumların şartlarını da etkilemiştir. Böylece Ortadoğu'da bütün tarih boyunca iç gelişmelerle dış müdahalelerin karşılıklı etkileşimleriyle oluşan çok yönlü, dinamik bir yapı varlığını sürdürme gelmiştir.

1.3.3.1. Orta Doğu Kavramı

Ortadoğu kavramının kapsamı konusunda farklı görüşler vardır. Kimilerine göre bu kavram daraltılırken, kimine göre genişletilmektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra bilimsel çalışmalarda ve uluslararası siyasette giderek kullanımı yaygınlaşan ‘Ortadoğu’ kavramı ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçesi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan’ın, National Review’de yayınlanan Basra Körfezi’nin önemini ele aldığı ‘The Persian Gulf and International Relations’ başlıklı yazısında Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanılmıştır.⁷⁸

Yüzyılın başlarında Basra Körfezinin stratejik önemi ve bu bölgede Alman İmparatorluğu, İngiltere ve Rusya’nın nüfuz mücadelelerini anlatmaya çalışan A.T. Mahan, Jeostratejik bir kavram dahilinde kullandığı ‘Ortadoğu’ (Middle East) kavramı ile, Süveyş’ten, Singapur’a kadar uzanan deniz yolunun bir bölümünü koruyan ve kesin şekilde sınırlarını belirtmediği bir bölgeyi anlatmaktaydı.⁷⁹

Ortadoğu kavramı Yakındoğu, Uzakdoğu, şark gibi batı merkezli sübjektif bir kavramlaştırmanın ürünüdür. Bu kavramlaştırmadaki bakış açısı, Avrupa’nın kendini dünyanın merkezi olarak kabul etmesi ve dünyanın diğer bölgelerinde kendine yeni bir merkeze olan uzaklıklarına göre yakın, uzak, orta gibi kategorize etmesi şeklindedir. Batı dünyasında Doğu veya Yakındoğu olarak ifade edilen bu kavramlaştırma sadece coğrafik ifadelendirme değildir, kültürel, dini motiflerle beslenen ve farklı olan ‘öteki’ni ifade eden kavramlaştırmadır.

Ortadoğu, hem Uzakdoğu hem de Batı kavramıyla karşıtlanan bir coğrafi kavramdı. Ayrıca aynı ülkeler için kullanılan ve içeriği açık seçik belirlenmemiş olan Yakındoğu kavramını da rahat rahat kapsar. Böylece Ortadoğu terimi, Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ülkeleri, Türkiye’yi, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak’tan

---

⁷⁸ Bernard Lewis, **Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, Ankara, 1964, s. 75.

⁷⁹ Marwan R. Buheiry, **The Formation and Perception of the Modern Arab World**, The Darwin Press, Princeton, New Jersey, 1989, ss.160-162’den (Akt; Davut DURSUN, **Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi**, F.Y. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Birinci Ortadoğu Semineri, Elazığ, 2-31 Mayıs 2003, s. 21).

oluşan verimli hilal ülkelerini, Mısır'ı Arabistan Yarımadası'nı ve genellikle Afganistan'ı içine alır. Ama bazen Libya'yı, Sudan'ı ve hatta Hindistan Yarımadası ülkelerini özellikle Pakistan'ı kapsayacak biçimde de genişletilir.⁸⁰

1.3.3.2. Orta Doğu Bölgesinin Sınırları

Ortadoğu Bölgesi toplam 24 ülkeden oluşan Eski Dünya (Avrupa - Asya - Afrika) karaların birleştiği orta bölümü oluşturmaktadır. Ortadoğu ülkelerini oluşturan Malta, Libya, Sudan, Eritre, Habeşistan (Etiyopya) ve Somali, daha sonraları bölge sınırları dışına çıkarıldı. Bugün için Malta, Libya, Sudan, Eritre, Habeşistan, Somali, Afganistan ve Pakistan gibi ülkeler Ortadoğu bölgesinin yakın çevresi olarak kabul edilmekte ve zaman zaman siyasi bakımdan bu ülkelerden biri veya bir kaçı bölge içinde sayılabilmektedir.⁸¹

Türkiye, İran, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, KKTC ve Rum Yönetiminin yer aldığı Kıbrıs Adası, Mısır, Ürdün, Lübnan, İsrail, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, Ortadoğu devleti sayılmakla birlikte sınırlar kesin değildir. Bugün için Ortadoğu denilince; kuzeyde Türkiye, batıda Mısır, doğuda İran ve güneyde Yemen'in çerçevelediği kabaca bir dikdörtgeni içine alan bölge akla gelmektedir.⁸²

Bugün artık “Büyük Ortadoğu” [Greater Middle East] tanımlaması ile Cebelitarık'tan Kırgızistan'a, Kazakistan'a, Kafkasya'ya, Yemen'e ve Sudan'a kadar uzanan bölge bir bütün olarak ele alınmaktadır.⁸³

---

⁸⁰ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, c.17, s. 8903.

⁸¹ Yılmaz Türel, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Akçağ Yay., Ankara, 2004, ss. 13-14.

⁸² Türel, a.g.e., ss. 14-15.

⁸³ Yavuz Gökalp Yıldız, **Oyun İçinde Oyun 'Büyük Ortadoğu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, 3. baskı, s. 22.

1.3.3.3. Orta Doğu Bölgesinin Stratejik Önemi

Ortadoğu, insanlık tarihinin hemen her döneminde, taşıdığı önem nedeniyle bir sıcak çatışma bölgesi olmuştur. Bölge, geleneksel olarak kültürlerin ve dinlerin kesişme noktası olması yanında son yüzyılda özellikle de sahip olduğu petrol zenginliği nedeniyle güç ve egemenlik mücadelelerine sahne olmuş, bu yüzden de dünyanın en istikrarsız bölgeleri içinde ilk sıralarda yer almıştır. 20. yüzyılın başlarında petrolün önem kazanmasıyla birlikte bölge kendi doğal sosyo-politik ve sosyo-ekonomik gelişim sürecinin ötesinde, süper güçlerin kontrol ve egemenlik planları içinde yapay süreçlere yönlendirilmiştir. Bu nedenle, Ortadoğu hala dünyanın demokratikleşme sorunu yaşayan en önemli bölgesi niteliğini korumaktadır ve güç mücadelesine yönelik ittifak ilişkileri bölge sınırlarını asan boyutlara ulaşmaktadır.⁸⁴

1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle gerek küresel gerek bölgesel düzeyde birçok devletin hiç beklemediği ve çoğunun hazırlıksız yakalandığı yeni bir uluslararası yapı ve yapılanma belirdi. Bu yapılanmanın getirdiği yeni ilişkilerin en çok etkilendiği bölgelerden ikisi hiç şüphesiz Ortadoğu ve Orta Asya'dır. İki kutuplu sistemin ortadan kalkmasıyla "Tarihin Sonu"nun geldiğini iddia eden iyimser çevreler olduğu gibi "Medeniyetler Çatışması"nın geleceğini iddia eden ve dünyanın geleceği için kötümser bir tablo çizenler de ortaya çıkmıştır. Bölgedeki resmi mevcut görüntülerle tanımlamak için çok erkendir. Fakat 11 Eylül 2001 saldırılarının Ortadoğu kökenli bir terörist olan Usame Bin Laden tarafından gerçekleştirildiğinin iddia edilmesiyle El-Kaide örgütünün hedef ilan edilmesi ve Afganistan'a ABD'nin askeri müdahalede bulunulması Ortadoğu ve Orta Asya'nın oluşturulacak yeni düzende çok önemli noktada olduğunu göstermiştir.⁸⁵

Dünya'da petrol ve doğal gaz kaynakları zenginliği bakımından Ortadoğu anahtar bölge olarak ön plana çıkmaktadır.1970'lerde yaşanan ambargonun sonucu

⁸⁴ M. Güleç, C. Oğuz, **Irak Savaşı Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri**, 2003, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Irak%20Savasinin%20Golgesinde.pdf> (31.05.2010).

⁸⁵ Hakan Kızıllırmak, **Büyük Ortadoğu Kavramı: Anlamı, Amacı ve Türkiye'ye Olası Yansımaları**, 2004, http://www.habusulu.com/makale27.htm#_ftn3 (31.05.2010).

özellikle petrol rezervlerinin önemi çok daha fazla ilgi çekmektedir. Dünyada toplam rezerv düzeyi 130 – 140 milyar tonun üzerinde gözükürken yaklaşık 130 milyar ton muhtemel rezervden de söz edilebilmektedir. Rezervlerin önemli bir bölümü Ortadoğu bölgesinde yer almaktadır. 2002 yılı dahil olmak üzere dünya üzerindeki tarihsel kümülâtif tüketim 100 milyar tonun hemen altındadır. Ortalama olarak hiç bir yeni rezerv bulunamaması koşuluyla ve petrol yıllar bazında artan talepte göz önüne alındığında Dünya'da otuz beş yıl yetecek bir petrol rezervinin bulunduğu söylenebilir. Dünyada bilinen doğal gaz rezervleri 160 trilyon metreküp dolaylarındadır. Ortalama olarak hiç bir yeni rezerv bulunamaması koşuluyla, artan talepte göz önüne alındığında, otuz beş yıl yetecek bir doğal gaz rezervinin bulunduğu söylenebilir. Mevcut koşullarda enerji tüketimi sanayileşmiş ülkelerde düşerken gelişmekte olan ülkelerde de artacaktır. Her ülkenin gelişme planlarına bakılarak yapılan ön görümlere göre gelişmekte olan ülkeler 2020 yılı dolaylarında sanayileşmiş ülkeleri petrol ve doğalgaz tüketiminde yakalayarak geçeceklerdir.⁸⁶

1.3.3.4. Türkiye'nin Jeopolitik Önemi

Türkiye, 185 dünya ülkesi içinde nüfus itibarıyla 16. ve toprak büyüklüğü itibarıyla 32. sırada olan bir dünya devletidir. Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik mevkii itibarıyla; Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Ortadoğu ve Hazar Havzası, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası, Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır. Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Ortadoğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir. Kısacası Türkiye bir Avrasya ülkesidir.

---

⁸⁶ Eralp Özil, **Dünyadaki Stratejik Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yolları**, Silahlı Kuvvetler Akademisi Konferansı, 15 Şubat 2004.

Yerkürenin kuzeyinde Asya ile Avrupa'nın fiziki ve kültürel buluşma noktasındadır. Dünyanın ilk boğaz savaşı sayılan, Miken Kralı Agamemnon'un Trova savaşlarından bu yana, en çok savaş sebebi olmuş boğazlar buradadır. Ninova'dan Efes'e kadar uzanan, tarihin ilk ticaret yolu olan Kral Yolu; Hititler ile Mısırlılar arasında, Kuzey Suriye yüzünden çıkan, tarihin ilk meydan savaşı olan Kadeş Meydan Savaşı, bu bölgede yaşanmıştır. Fenike'nin kullandığı ilk alfabe, Mısır'ın kullandığı ilk takvim, Anadolu yolunu izleyerek Avrupa'ya intikal etmiştir. Ortaçağ'ın savaş ve barış politikalarını belirleyen İpek ve Baharat yolunun buluşma noktası burası olmuştur. Doğu'dan Batı'ya akan ekonomik rantın sebep olduğu ve tarihi süreç içinden bu güne kadar uzanarak gelen olaylar zinciri hep bu bölgede oluşmuş ve Akdeniz'in öte yakasını da mutlaka etkilemiştir.⁸⁷

Günümüzde enerji en etkin ekonomik unsurdur. Tüm güçler, enerji öncelikli stratejik öngörü yaklaşımlarına öncelik veren stratejiler uygulamaktadır. Dünyanın ağırlık merkezi süratle Avrasya'ya kaçmakta çünkü dünya enerji kaynağının 3/4'ü orada bulunmaktadır. Türkiye enerjiye dayalı jeopolitiği ve enerji koridoru özelliğine sahip coğrafyası ve askeri gücü nedeniyle jeopolitik bir eksen olduğu gibi jeostratejik bir güç konumundadır. Dolayısıyla enerji ihtiyacının yüzde 50'si ithale dayalı AB için vazgeçilmez bir katma değerdir. Kerkük-Yumurtalık-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Ceyhan, İstanbul Boğazı ve inşa edilecek Samsun-Ceyhan AB'nin asla vazgeçemeyeceği en güvenilir en kârlı ve en kısa enerji güzergâhıdır.

Bölgede cumhuriyet ve demokrasi ile idare edilen, tek müslüman ve laik ülke olan Türkiye, altmış yedi milyonluk nüfus potansiyeli, zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, ayrıca her geçen gün gelişmekte olan ekonomik ve teknolojik gücü ile bölgede mevcut politik, askeri ve ekonomik dengeyi bulunduğu tarafa kazandırabilecek milli güce ve coğrafyaya sahip bir bölge devletidir. Dünyada besin ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından karşılayabilen ve ihtiyaç fazlası ürün sağlayabilen nadir ülkelerden biridir.⁸⁸

---

⁸⁷ M. Fatsa, **Türkiye'nin Jeopolitik Konumu Ve Tehdit Unsurları**, Yenidünya Dergisi, Ocak, 2001.

⁸⁸ “**Dünya'da Türkiye'nin Bölgesel Önemi**”,
http://www.manisa.gov.tr/default_B0.aspx?content=1037 (31.05.2010).

1.3.4. Büyük Ortadoğu Projesi

1.3.4.1. Büyük Ortadoğu Projesinin Amacı

Büyük Ortadoğu Projesinin resmi olarak ilan edilen ana amacının özgür olmayan geri kalmış bölgelere demokrasi getirmek olduğu açıklanmıştır. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush böyle bir proje ile Ortadoğu'ya yönelmelerinin en önemli gerekçesini birçok Ortadoğu ülkesinde var olan yoksulluğun derinleşmesinde görmektedir. Ona göre; "Bu ülkelerde kadın hakları bulunmamaktadır. Kadınların okula gitmesi engellenmektedir. Bütün dünya ilerlemekteyken Ortadoğu toplumları yerinde saymaktadır. Ortadoğu, özgürlüğün yeşermediği bir yer olarak kaldığı sürece, bölgede durgunluk, gücenme süreci ve şiddet ihraç edilmek üzere her zaman var olacaktır."⁸⁹

"Büyük Ortadoğu Projesi"nin mimarlarından olan Dick Cheney: BOP 'un ana fikrinin, bütün bölgeye demokrasiyi yayarak bölgede gelişmeyi ve barışı garantilemek olduğunu söylemektedir. Ona göre; "Demokrasiye giden yol haritası kesinlikle değerlidir. Proje kapsamında kadınların durumuna da eğilmek gerekmektedir. Demokratik süreci kolaylaştırmak için bölgenin sorunları çözümlenmelidir."⁹⁰

1.3.4.2. Büyük Ortadoğu Projesinin Kapsadığı Alan

ABD'ye göre; coğrafya, nüfus, ekonomi ve politik durum açısından incelendiğinde Ortadoğu'nun iyi yönetilmediği görülmektedir. "Büyük Ortadoğu Projesi"nde içerilen ve çoğu yönetim reformuna gereksinim duyan 23 ülke mevcuttur: Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, İsrail, Ürdün, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Katar, Kuveyt,

---

⁸⁹ Dick Cheney, "ABD'nin Yeni Ortadoğu Stratejisi", Davos Zirvesi Konuşması, 24 Ocak 2004, <http://www.freeworldacademy.com/globalleader/great.htm> (01.06.2010).

⁹⁰ Kemal Evcioglu, *Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi*, Umay Yayınları, İzmir, 2005.

Irak, Suriye, Lübnan, Türkiye, İran, Afganistan, Pakistan. Bölge, 16.909 kilometrekareyi kapsamaktadır. (ABD: 9.269; Avrupa 25 ülke ile birlikte: 4.150). Atlantik Okyanusu, Akdeniz, Karadeniz, Hazar Denizi, Kızıldeniz, Arap Denizi bu bölgeyi çevrelemektedir. Aden, İran ve Umman Körfezleri de bu bölge kapsamındadır. Bölgede çöllerle beraber, Nil Vadisi, "Verimli Ay" denilen bölge yani Ürdün Nehri, Dicle ve Fırat Nehirleri, İndü Vadisi ve Arap Yarımadası'nın güneybatısı gibi çok verimli sahalar bulunmaktadır. Bu bölge de petrol ve doğal gaz gibi çok önemli kaynaklar bulunmaktadır.⁹¹

1.3.4.3. Büyük Ortadoğu Projesinin Genel Hedefi

ABD Yönetimi, resmi söylem gereği terörizmi kaynağında yok etmek amacıyla yola çıkmıştır. “ABD önderliğindeki terörizme karşı savaşta, demokrasi inşa etmek merkezi rol oynayacak” şeklinde açıklama yapılmıştır. Büyük Ortadoğu Bölgesi'nde terörizmin kaynağı olarak radikal İslamcılar hedef alınmaktadır. Ancak izlenecek yöntem konusunda Avrupalılarla görüş farklılıkları bulunmaktadır.⁹²

Ortadoğu'da demokrasiyi geliştirmenin terörizmle savaşın kazanılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. 3 Kasım 2003'te Powell, Ortadoğu'da özgürlüğün yayılması için kaçınılmaz olan sekiz konu bulunduğunu, Amerikan politikasının, insan onurunu ilgilendiren bu ilkeler üzerinde ısrarcı olacağını söylemiştir.⁹³ Söz konusu sekiz ilke şunlardır: Hukuk, devletin gücünün sınırlandırılması, düşüncenin özgürce açıklanması, inanç özgürlüğü, adaletin eşit dağıtımı, kadınlara saygı, dinsel ve etnik hoşgörü, özel mülkiyete saygı.

G.W. Bush yönetimi 2004 yazında; "Büyük Ortadoğu Projesini resmen gündeme taşımıştır. G-8, NATO ve AB doruklarında projeye destek aranmıştır. 1975 yılında, aralarında SSCB ve ABD'nin de bulunduğu ve 35 ülke tarafından imzalanan "Helsinki Senedi" gibi "Büyük Ortadoğu Projesi"nin de demokrasinin geliştirilmesini

⁹¹ Evcioğlu, a.g.e., s. 116.

⁹² Dick Cheney, a.g.e.

⁹³ Bob Woodward, **Bush at War**, New York, 2002, s. 83.

ve iyi yönetişimi önerdiği anlatılmıştır. Buna göre söz konusu proje, eğitim ve bilgiyle bölgenin kalkındırılmasını, ekonomik fırsatların yaratılmasını hedeflemektedir. Buna karşın, her destek arayışında, özellikle AB tarafından, ABD'nin Filistin-İsrail Sorunu'nu çözmeksizin bölgede dönüşüm yapmasının zor ve hatta olanaksız olacağına ilişkin inanç dile getirilmiştir.⁹⁴

Büyük Ortadoğu Projesi'nin mimarlarından olan Dick Cheney; Büyük Ortadoğu Projesi'nin ana fikrinin, bütün bölgeye demokrasiyi yayarak bölgeyi geliştirmek ve barışı garantilemek olduğunu söylemektedir. Cheney'e göre demokrasi sürecini kolaylaştırmak için bölgenin sorunları çözülmelidir. Cheney'e göre bu kapsamda demokrasiye giden yolda kilometre taşları; hukuk ihlallerini önlemek, dinsel ve ulusal azınlıkların kendi yazgısını belirlemek, bütün bölgeyi zehirleyen yanlış ideolojileri bastırmak için eğitimdeki büyük ilerlemeyi sağlamaktır. Bu yönüme göre ilk aşamada, önce hastalıkların nedenleri belirlenmelidir. Cheney, travma olarak gördüğü bölgesel sorunların tarif edilmesini ve demokrasiye giden yolda çarelerin daha sonra belirlenmesini söylemektedir.⁹⁵

ABD'yi yönetenlerin, 11 Eylül 2001 saldırılarını, Amerika'ya karşı duyulan kin ve nefretin bir göstergesi olarak yorumlaması, ABD'nin Ortadoğu'ya demokrasi getirme çabalarının altında yatan en önemli etken olmuştur. Tüm bu söylemlerin yanı sıra ABD, BOP kapsamında kısa vadede Irak ve Ortadoğu'yu şekillendirmeyi ve Körfez Bölgesine hâkim olmayı, orta vadede Avrasya'yı kontrol etmeyi, uzun vadede ise dünya egemenliğini tesis etmeyi hedefleyecektir.

Kısa, orta ve uzun vadede amaçlarını ortaya koyan ABD, bölgede AB Rusya, Çin ve Japonya'nın ABD hegemonyasını etkileyecek faaliyetlerine engel olmayı amaçlamakla birlikte, bu amaca yönelik olarak; petrole kavuşmayı, güvenliğini pekiştirmeyi, ekonomisini geliştirmeyi, bölgede nüfuzunu sağlamlaştırmayı, dünyada tek egemen güç olma özelliğini devam ettirmeyi hedeflemektedir.

---

⁹⁴ L. Young, The Winds of War: Demokratizing the Middle East; Drawing the Line in the Sand, **The Modern Tribune**, 2004, s. 4.

⁹⁵ Evcioğlu, a.g.e., s. 116.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ULUSLARARASI SİSTEMDE KOSOVA

2.1. KOSOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.1. Coğrafi Konumu ve Önemi

Bilindiği gibi Balkanlar tarih boyunca birçok medeniyetin gelip yerleştiği ve kültürlerini yaşattığı bir yarımada olmuştur. İlkçağlardan başlayarak günümüze kadar birçok kavim bu topraklarda çok çeşitli medeniyetler kurmuş ve bu medeniyetler adeta birbirini takip edencesine kurulmuş ve yıkılmıştır.

Balkan Yarımadası'nın coğrafi konumu ve bölgenin yapısı, adeta dış güçlerin buraya müdahale etmesini davet etmiştir.⁹⁶ Kosova da Balkanlar'ın en önemli toprak parçalarından biridir ve uzun tarihi boyunca hep bir geçiş noktası olagelmıştır. Bugün Kosova, Sırbistan'ın güneybatısında 2 milyon kadar Arnavut'un nüfusun %90'ını oluşturduğu, 10.887 kilometrekarelik alanıyla Balkanlar'ın küçük ama geçmişte olduğu gibi gelecekte de sadece Balkanlar için değil tüm komşu coğrafyalar için de büyük krizlere sebep olabilecek önemli bir bölgesidir.⁹⁷ Kosova, jeostratejik açıdan çok büyük bir önem teşkil etmektedir. Kosova, coğrafi yer olarak Balkanlar'ın tam ortasında, Arnavutluk, Sırbistan, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetleri'ne komşu durumdadır. Balkanlar'ın önemli iki devleti Arnavutluk ve Sırbistan arasında bir ara bölge oluşturan Kosova güneye ve kuzeye uzayan yolların da kavşak noktasında bulunmaktadır.

Zbigniew Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası adlı kitabında Avrasya dünyanın en önemli jeostratejik bölgelerinden biri olarak görülmektedir. Ona göre, dünyanın bu bölgesindeki olaylar tüm dünyanın geleceğini etkileyecek niteliktedir.⁹⁸

⁹⁶ Maria Todorova, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 127.

⁹⁷ Halil Akman, **Paylaşılmayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2006, s. 227.

⁹⁸ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 125.

Brzezinski'nin de ifade etmeye çalıştığı gibi Balkanlar'a ve buradaki olaylara hâkim olabilen her devlet ve güç dünyanın geleceğine etki edebilecek niteliktedir. Avrasya Bölgesi; Ortadoğu, Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyi ile Balkanlar'ı da içine almaktadır. Dolayısıyla Kosova da bu bölgenin içerisinde yer almaktadır.

Genelde Balkanlar, özelde Kosova, Avrasya'nın doğusu ile batısı arasında bir geçiş noktasındadır. Bu nedenle buradaki sıcak çatışmaların Avrasya'ya yönelik bütün projeleri boşa çıkarabileceği düşüncesi de uluslararası alanda kabul görmektedir. I.Dünya Savaşı'nın Balkanlar'daki bir kıvılcım tarafından ateşlendiği unutulmamalıdır. Bu anlamda Kosova'da yaşanabilecek herhangi bir karışıklık dünya barışına Afrika'daki etnik karışıklıklardan çok daha büyük etkide bulunacaktır.⁹⁹ Eski ABD Başkanı Bill Clinton da bu konunun üzerinde durmuş ve Kosova'da başlayacak bir çatışmanın Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Türkiye gibi ülkeleri de olayların içine çekeceğini ve bunun da başta Balkanlar daha sonra da tüm Avrasya'yı etkileyeceğini belirtmiştir.

Kosova da Avrasya özelinde önemli bir ülkedir ve hem geçmişi itibarıyla hem de günümüzdeki önemiyle dünya gündemindeki yerini hiçbir zaman kaybetmemektedir. Kosova ismi, ki bu isim Sırpçada Kosovo olarak geçmektedir, ilk defa 12.yüzyılda duyulmuştur. Slavcada bir çeşit kuş ovası anlamına gelen Kosovo ismi Sırpçalar tarafından konulmuştur.¹⁰⁰ Kosova, stratejik konumu dışında yeraltı ve yerüstü kaynakları ile de önemli bir bölgedir. Eski Yugoslavya'daki en önemli linyit kömürü rezervleri burada bulunmaktadır. Bölge aynı zamanda kursun, çinko ve magnezyum yönünden de oldukça zengindir. Kosova, Balkanlar'da tarım ve hayvancılık yapmaya en uygun yerlerden biridir. Bir ova olması ve dağlarla çevrili olması nedeniyle ılıman bir iklime sahip olan Kosova'da birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir. Aynı zamanda, küçükbaş hayvancılık da bölgede yaşayan insanların önemli geçim kaynaklarından biridir.

Kosova, çok önemli bir coğrafi bölge olmasının yanı sıra Balkanlar'da yaşayan büyük bir etnik topluluk olan Sırpçalar için de çok büyük bir önem

⁹⁹ Musa Ceylan, **Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş'a**, Ülke Kitapları, İstanbul, 1999, s. 31.

¹⁰⁰ Osman Karatay, **Kosova, Kanlı Ova**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998, s. 36.

taşımaktadır. Günümüzde bu bölgede yaşayan nüfusun ezici çoğunluğu Arnavut olmasına rağmen, Sırlar bu bölgeyi kendi kültürleri için yaşamsal önemde görmektedir. Kosova, Sırlar için kendi tarihleri ile ilişkilendirdikleri bir bağlantı nesnesi haline gelmiştir.

Kosova, Ortaçağ başlarında yeni oluşturulan Sırp Kilisesi'nin temelini atıldığı yer olmuştur.¹⁰¹ Sırların etnik kimliğini oluşturan en önemli elementlerden biri olan Sırp Ortodoks Kilisesi'nin burada kurulmuş olması onların Kosova'yı kutsal olarak görmelerine neden olmaktadır.

Sırp akademisyen Predrag Simic'e göre, Yahudiler için Kudüs neyse, Sırlar için de Kosova o'dur.¹⁰² Sırlar, Kosova'da bulunan ve onların tarihlerinin çok önemli bir parçasını oluşturan manastır ve kiliseler ile, yine Kosova'da 1389 yılında yaşanan ve Osmanlıların galibiyetiyle sona eren Kosova Savaşı'ndan dolayı bu bölgeyi kutsal kabul ederler. Her ne kadar, Birinci Kosova Savaşı da denen bu muharebeyi kaybetmiş olsalar da, bu savaşta Türk Sultanı I.Murat'ın öldürülmüş olması Sırlar için büyük bir övünç kaynağı olmuştur. Sırp milliyetçiliği, bu savaşta I.Murat'ı öldüren askeri savaş kahramanı dahi ilan etmiştir. Daha sonra da Sırp Ortodoks Kilisesi bu savaşta büyük özveriler gösteren ancak savaş sırasında ölen Sırp Kralı Lazar'ı aziz ilan etmiştir. Kosova Savaşı, Sırların belleklerinden hiçbir zaman silinmemiş ve Sırlar Kosova'yı her zaman elde tutulması gereken bir bölge olarak görmüşlerdir.

Kosova'da yaşayan bir diğer etnik topluluk olan ve bugün Kosova nüfusunun %90'ını oluşturan Arnavutlar ise bölgeye Sırlardan sonra yerleşmişlerdir. Tarihçilere göre, Kosova'ya Arnavut göçü 1683'teki II. Viyana Kuşatması'ndan sonra başlamıştır. Arnavutlar, zaman içinde bölgeye göçü sürdürerek bir süre sonra burada çoğunluğu ele geçirmişlerdir.

---

¹⁰¹ K. Erjavec ve Z. Volcic, **The Kosovo Battle: Media's Recontextualization of the Serbian Nationalistic Discourses**, The Harvard International Journal of Press/Politics, December 2007, s. 68.

¹⁰² Akman, a.g.e., s. 228.

Arnavutlar da tıpkı Sırlar gibi Kosova'yı kendi anayurtları olarak kabul etmektedirler. Bu nedenle bu iki etnik grup arasında Kosova Coğrafyası'na kimin egemen olacağı yönündeki mücadele uzun yıllardır devam etmektedir. Bugün, Arnavutların kontrolündeki Kosova bağımsızlığını ilan etmiş olsa dahi Sırların bu topraklara olan ilgisini ve bu bölgeyle ilgili yaptıkları gelecek planlamalarını hiç kimse inkâr edemez.

Görüldüğü gibi Kosova, Avrasya Bölgesi'ndeki coğrafi konumu, Avrupa ile Asya arasında kavşak noktasında bulunması ve bulundurduğu doğal kaynakları ile çok önemli bir bölgedir. Çeşitli amaçları bulunan iki ana etnik grubun çok büyük önem verdiği Kosova Coğrafyası bundan sonra da tartışmaların odağında yer alacaktır.

2.1.2. Nüfusu, Dini ve Etnik Yapısı

Kosova'nın nüfusu net olarak bilinmemekle birlikte, 2001'de yapılan son sayıma ve muhtelif kaynaklara göre nüfus 2.400.000 olarak tahmin edilmektedir. Bölgenin demografik yapısına baktığımızda, Kosova nüfusunun % 90-92'sini Arnavutlar, ortalama % 5'ni ise Sırların oluşturduğu belirtilmektedir. Sırlar, Arnavutlardan sonra en büyük nüfusa sahip ikinci ulustur. Kosova'da yaşayan diğer etnik gruplar olarak Türkler, Boşnaklar, Makedonlar, Romlar, Askaliler, Çerkezler, Goraniler ve Mısırlılar sayılabilir.¹⁰³

Din açısından her ne kadar Arnavutluk'taki Arnavutlar parçalı bir yapı gösterebilir de (%75 Müslüman, %25 Katolik ve Ortodoks Hıristiyan) Kosova nüfusunun %90'ından fazlasını oluşturan Arnavutların %3'lük Katolik nüfusu hariç tamamının Müslüman olduğu söylenmektedir. Ülkedeki Sırlar, Karadağlılar ve Çingenler dışında kalan Boşnak, Türk ve diğer milletlerin büyük ölçüde Müslüman

---

¹⁰³ Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 121.

olduğu ifade edilmektedir. Bu anlamda Kosova nüfusunun %95'e varan bir kısmı Müslüman'dır.¹⁰⁴

Bölgenin dini açıdan tarihi seyrine bakacak olursak Yunanlıların MS. 2. yüzyılda Arnavut topraklarına Hıristiyan piskoposlar göndererek onları etkiledikleri görülmektedir. Fakat dağlık ve iç bölgelerdeki daha kapalı kabileler üzerinde etkili olamamışlardır. 9. yüzyılda Bizans döneminde misyonerler, Arnavutlara yönelik faaliyetlerini arttırmışlar ve neticede daha çok bugünkü Arnavutluk'un kuzeyinde kalan Arnavutlar, Roma Katolik Kilisesi'nin etkisiyle Katolikleşmiş, güneydekiler ise Ortodoks Bizans etkisiyle bu mezhebe girmişlerdir. Bundan sonra ise kuzey ve güney arasında kalan bölgede Ortodoks ve Katolik kiliselerinin arasında çatışma görülmüştür. Bu dönemde Arnavutların din ile olan ilişkilerine bakıldığında esnek bir yapı görülmektedir. Bunun en güzel kanıtı da o dönemlerden kalma ne yerleşik bir kilise örgüt yapısı ne de kendi dillerinde yazılmış bir İncil bulunmaması olarak gösterilebilir.

2.2. TARİHSEL SÜREÇTE KOSOVA VE BALKANLAR

2.2.1. Tito Dönemi Yugoslavya ve Kosova

2.2.1.1. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Kosova

Kosova, II. Dünya Savaşı'na kadar Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ya da Birinci Yugoslavya da denen devletin toprakları içerisinde kalmıştır ama bu bölgedeki etnik sorunlar ve buna bağlı krizler süreklilik göstermiştir. 1912'den 1926'ya kadar Arnavutluk ile Kosova Bölgesi arasındaki sınır dahi belli değildir. 1926'dan sonra da bu sınır üzerinde birçok ihtilaf yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı başlarken Kosova'da durum tam bir barut fıçısı gibiydi, etnik sorunlar ve hak ihlalleri üst düzeydeydi.

---

¹⁰⁴ http://www.albanur.net/kosovo/religion_in_kosovo_kosova.html (08.06.2010).

İşte, durum bu kadar kötüyken Nazi Almanya'sının 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırısı ile II. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte Almanlar gözlerini Balkanlar'a çevirmişlerdir. Bu sırada Balkanlar'daki en önemli güç Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı) idi. Bunun dışında İtalya'nın uydusu konumunda bulunan Arnavutluk ile daha güneyde Türkiye sınırında Bulgaristan ve Yunanistan bulunmaktaydı. Almanlar, Romanya'dan başlayarak Balkan topraklarına girmeye başlamış ve Batı Balkanlar'da kendilerine müttefik arayışlarına da başlamışlardı.

Henüz Almanya tarafından yenilgiye uğratılmadan önce Yugoslavya'da Mihver Devletleri'ne (Almanya ve İtalya) karşı direniş hareketi başlamıştı. Yugoslavya'daki direniş temel olarak iki ana kola ayrılmıştı. Bunlardan birisi, Yugoslav Ordusu'nda görev yapmış ve Çetnik olarak adlandırılan grubun liderliğini yapan Albay Drazha Mihailovic'tir.¹⁰⁵ Çetnik Grubu, aşırı Sırp milliyetçiliği ile tanınan ve Yugoslav Devleti'nde asli unsurun Sırlar olması gerektiğine inanan bir gruptur. Bu nedenle Yugoslavya içerisinde sadece Sırlar tarafından desteklenmekteydi. Hırvatlar, Slovenler ve Arnavutlar bu gruptan nefret etmekteydiler. Diğer direniş hareketi ise, Kraliyet Hükümeti döneminde yasadışı olan Yugoslav Komünist Partisi'nin liderliğini üstlenen ve Parti Genel Sekreterliği'ni yürüten Josef Broz Tito'dur.¹⁰⁶ Tito'nun önderliğini yaptığı direniş hareketi, Yugoslavya'da her etnik gruptan insanı barındıran ve sosyalist temellere oturmuş bir direniştir. Etnik milliyetçiliğe karşı olan bu grup Yugoslavya vatandaşlığı temelinde direniş hareketini sürdürmüş ve çok geniş kesimlerden destek almıştır. Tito'nun başında olduğu bu gruba Partizan'lar denilmektedir. Tito, Makedonya'dan Hırvatistan ve Slovenya'ya kadar tüm Balkanlar'da etnik kökenlere dayalı değil komünizme dayalı bir sistem oluşturmak istediğini belirtmiş ve Balkanlar'ın çeşitli bölgelerine temsilcilerini göndererek buralardan destek sağlamaya çalışmıştır.

Savaş başladığı sırada Kosova'daki ve Arnavutluk'taki Arnavutlar, Tito'nun öne sürdüğü komünist düşünceden pek etkilenmiş gözükmemektedirler. Bu nedenle,

---

¹⁰⁵ İhsan Gürkan, **Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye, Geçmişin Işığında Geleceğe Bakış**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 1993, s. 132.

¹⁰⁶ Gürkan, a.g.e., s. 133.

Tito'nun Arnavutların da desteğini sağlama yönündeki istekleri çok büyük engellerle karşılaşmıştır.

Tito, Arnavutluk'un tam olarak desteğini sağlayamayacağını anlayınca en azından Sırp topraklarının güneyindeki Kosova'da destek bulmaya çalışmıştır. Tito, daha 1939 yılında bu bölgede destek aramaya başlamıştı. Bunun en büyük göstergesi de Yugoslavya Komünist Partisi'nin Kosova-Metohija Bölgesi sekreteri Miladin Popovic'i, gerek Sırpların gerekse de Arnavutların desteğini almakla görevlendirmesidir. Popovic, Kosova dışında Arnavutluk ile de temaslarda bulunmuş ve 1942 yılında üyeleri arasında milliyetçi ve komünistlerin de bulunduğu bir Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin oluşturulmasında etkin görevler üstlenmiştir.¹⁰⁷ Ancak, Arnavutluk'ta başka milliyetçi partiler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, 1942 sonunda Balli Kombetar (Ulusal Birlik Hareketi) adlı bir parti kurulmuştur. Bu parti İngiliz ve Amerikan taraftarı ve Sovyet karşıtı idi. Ayrıca, komünist ideolojiyi de desteklemiyordu.¹⁰⁸ Bu nedenle bu iki parti arasında önemli bir çekişme yaşanmış hatta silahlı çatışmalar bile olmuştur. Kosova Arnavutları da Arnavutluk'taki bu gelişmelerden etkilenmiş ve ideolojik olarak çeşitli bölünmeler de yaşamışlardır. Ancak, Tito'yu destekleyenlerin oranı düşük seviyelerde kalmıştır. Balli Kombetar Partisi, Arnavutluk'ta İtalyan kontrolünü istemiyordu bu nedenle 1943 yılında İtalya'nın yenilgilere uğrayıp zayıflaması ve Arnavutluk'taki kontrolünün neredeyse sona ermesi bu partiyi sevindirmişti. Balli Kombetar üyeleri, Kosova'nın Arnavutluk'a bağlanması yönünde isteklerde bulunmuşlardır. Bu nedenle de Tito'nun Partizanları'na şiddetle karşı çıkmışlardır. Tito da Kosova'nın, Arnavutluk tarafından kesinlikle ilhak edilemeyeceğini açıklamıştır.

İtalyanların Arnavutluk'tan çekilmesi ile ortaya çıkan otorite boşluğu sırasında Balli Kombetar ve Tito'nun desteklediği Ulusal Kurtuluş Hareketi, bir süre beraber çalışmışlar ancak Alman işgali ile birlikte Arnavutluk tekrar bir karışıklık içerisine girmiştir. Almanlar, savaş sonrası dönemde Arnavutluk'un bağımsız olacağını ifade etmişler ancak Kosova'nın Arnavutluk'a bağlanacağı yönünde bir irade beyanında bulunmamışlardır. Kosovalı Arnavutlar bu sırada toplanmışlar ve

¹⁰⁷ Gürkan, a.g.e., s. 133.

¹⁰⁸ Hüseyin Emiroğlu, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, Orient Yayınları, Ankara, 2006, s. 85.

Arnavutluk'a bağlanma yönündeki isteklerini tekrarlamışlardır. Burada amaç Almanları etkilemek ve savaş sonrası Arnavutluk'a bağlanmayı garantilemektir.

Arnavutluk'ta Almanlar tarafından bir Naiplik oluşturulmuş ve başına da ülkedeki 4 dinsel grubun lideri getirilmişti. Naipler Kurulu'nun altındaki hükümet de ılımlılardan oluşturulmuştur. Kosovalı Arnavutlar da Arnavutluk Hükümeti'nde görevler elde etmişler hatta içişleri bakanı bile onlardan seçilmişti.¹⁰⁹ Bu sıralarda Arnavutlar, Almanlara karşı bir harekette bulunmamışlar ve Alman heyetiyle uyum içinde çalışmışlardır. Bunun en büyük sebebi Almanların Arnavutlara karşı iyi davranmasının yanında, Arnavutluk idarecilerinin Almanları etkileyip Kosova'yı elde etmek istemeleriydi.

Balli Kombetar Partisi'nin Almanlarla çok yakın ilişkilere girmesi ve büyük güç elde etmesi üzerine Enver Hoca'nın liderliğini yaptığı komünist ideolojideki Ulusal Kurtuluş Hareketi Balli Kombetar Partisi'ni ve yandaşlarını Arnavutluk'u ve Arnavutları Almanlara satmakla suçlamış ve bu şekilde bağımsızlığın elde edilemeyeceğini savunmuştur.¹¹⁰ Enver Hoca liderliğindeki komünistlerin yaptığı bu propaganda oldukça etkili olmuş ve birçok Arnavut'un Ulusal Kurtuluş Hareketi saflarına katılmasına neden olmuştur.

1944'te Almanların artık savaşı kaybedeceğinin anlaşılması ve Balkanlar'dan çekilmesi ile birlikte tüm Balkan topraklarında olduğu gibi Kosova'da ve Arnavutluk'ta da bir boşluk doğmuştur. Balli Kombetar, Almanların yenilmesi ile birlikte ülke içindeki desteğini neredeyse tamamen kaybetmiştir. 1944 Mayıs ayı sonunda Enver Hoca, Tito'yu örnek alarak bir geçici hükümet kurmuştur. Komünistler bu hükümette bakanlıkların 2'si hariç hepsini elde etmişler ve Arnavut Kralı'nın ülkeye dönüşünü de ertelemişlerdir. Enver Hoca, kendisini Ulusal Kurtuluş Ordusu Başkumandanı ilan etmiştir. Enver Hoca'nın kurduğu bu hükümet Arnavutluk'un güneyinde egemenlik kurmuş ve daha sonra Kuzey Arnavutluk'a yayılmıştır.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Gürkan, a.g.e., ss. 135-137.

¹¹⁰ Emiroğlu, a.g.e., s. 138.

¹¹¹ Emiroğlu, a.g.e., s. 87.

1944 Ekim'ine gelindiğinde Enver Hoca liderliğindeki Arnavut Komünistleri'nin Tiran'ı ele geçirmeleri ve yine Yugoslavya'da da Tito önderliğindeki komünist Partizanların Belgrad'ı almaları ile Balkanlar'daki savaş ortamı biraz olsun durulmuş ve ortam sakinleşmiştir.

Arnavutluk'ta komünist bir idarenin kurulması ile birlikte Kosova'nın da Arnavutluk'a bağlanması girişimleri durdurulmuştur. Çünkü Arnavut komünistleri Kosova'nın Tito Yugoslavya'sına bağlı olmasını kabul etmişlerdi. Enver Hoca ve yandaşları Tito'nun büyük desteği ile Arnavutluk'un yönetimini devraldıklarını biliyorlardı ve bu nedenle Tito'ya karşı duramazlardı. Milliyetçi Arnavutlar bu konuda Enver Hoca'yı eleştirseler de bir sonuç alınamamıştır.¹¹²

II. Dünya Savaşı sonucunda Arnavutluk'ta İtalyan etkisi ve Krallık yönetimi sona ererken, Enver Hoca liderliğinde komünist bir yönetim kurulmuştur. Yugoslavya'da ise Tito ve Partizanları yönetimi devralmış ve önceleri Sovyetler ile işbirliği yapan ancak 1948'den itibaren Sovyet etkisinden çıkan bir sosyalist idare kurmuşlardır. Kosova da Tito'nun etnik temeller üzerine değil sosyalist temeller üzerine kurduğu Yugoslavya'sında özerk statüde bir bölge haline gelmiştir. Kosova'ya Yugoslavya'yı oluşturan kurucu devletlerden biri statüsünün verilmemesi Arnavutları hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu statünün verilmemesinde Sırpların tepkileri ve daha önce anlattığımız çeşitli tarihi sebepler etkili olmuştur.

Josip Broz Tito etnik olarak bir Hırvat olmasına rağmen, Sırpların ve Slovenlerin de desteğini almayı başarmıştı. Bunda karizmatik liderliğinin rolü de büyüktü ama özellikle II. Dünya Savaşı sırasında Alman Faşizmine geçit vermeyen tutumu ve Yugoslavya'nın birliğini savunması bunda en büyük etkenler oldu. Yugoslav Halkları, 1945 sonrası oluşturulan sosyalist devlette uzun yıllar sorunsuz bir şekilde yaşadılar. Yugoslavya'nın en karışık bölgesi olarak bilinen Kosova'da bile belli oranda bir sükûnet yaşandı. Kosovalı Arnavutlar, Arnavutluk'a bağlanmayı başaramamışlardı ancak eski Yugoslav Devleti'ne göre oldukça adil olan bu devlette sükûnet içinde yaşamayı seçtiler. Zaten, Sırp yöneticilerin savaş öncesi Kosova'ya

---

¹¹² George Castellan, **History of the Balkans**, Columbia University Press, New York, 1992, s. 485.

yerleştirdikleri etnik Sırların çoğu savaş sırasında bu bölgeyi terk etmişti ve Arnavutların tepkisinden çekinen Tito da kaılan Sırların Kosova'ya dönmelerine izin vermemişti. Arnavutlar, bu bölgede çoğunluğu oluşturmayı ve belli bir serbesti içerisinde yaşamayı kabul etmişlerdi. Enver Hoca idaresindeki Arnavutluk da onları eski Arnavut idarecilerin aksine, Yugoslav makamları ile iyi geçinmeye teşvik ediyordu. Bu nedenle Arnavut ayrılıkçı hareketleri Tito döneminde dondurulmuştur.

Tito, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kosova'ya belli bir özerklik sağlamasına rağmen bunun resmi belgelere dökülmesi ve gerçek bir özerklik haline dönüşmesi uzun yıllar almıştır. Arnavutların artan tepkileri ve statüde iyileştirme istemelerine cevap veren Yugoslav Hükümeti, 1974'te bölgeyi tam bir 'özerk bölge' statüsüne getirmiştir.¹¹³ 1974 Anayasası Sırbistan dışındaki tüm cumhuriyetlerin bağımsız karar alma yetkilerini arttırmıştı. Etnik Sırlar, bu Anayasa değişikliklerine karşıydı ve bunu tersine çevirmek için arayış içerisindeydiler. Hatta o tarihlerde bazı Sırp yöneticiler özerklik statülerinin altını boşaltacak bir değişiklik için çalışma dahi başlatmışlardı, ancak Tito'ya karşı çıkamadılar.¹¹⁴

Gelişmeler bu yönde cereyan ederken, Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurucusu, Hırvat asıllı Josip Broz Tito 1980'de öldü. Bu ölüm Yugoslavya'nın ve Kosova'nın geleceğini etkileyen en önemli etken olmuştur.

2.2.1.2. Slobodan Miloşeviç Dönemi ve Sırp Milliyetçiliğinin Yükselişi

1980'de Yugoslav Birliği'nin 'barış ve eşitler arası kardeşlik' temelinde oluşturulmasını sağlayan sosyalist lider Tito'nun ölümünün ardından, özellikle Sırlar arasında milliyetçi bir uyanış baş gösterdi. Bu uyanısın gerekçesi de Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nde Sırların sürekli olarak geri planda kalmasıydı. Ayrıca, Kosova'ya 1974 yılında verilen özerklik Sırları rahatsız ediyordu. Birçok Sırp için bu kabul edilemez bir karardı.

---

¹¹³ Akman, a.g.e., s. 229.

¹¹⁴ Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 180.

Kosova Sorunu'nu iyice değerlendirebilmek için 1974'te neler olduğunu çok iyi bir şekilde gözden geçirmek gerekiyor. Bu, aslında Milošević'in iktidara gelmesinin de en büyük sebebi olmuştur.

1974 Anayasası'na göre Yugoslavya, altı federe cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan bir federasyon olarak yeniden biçimlendirilirken Tito'nun amacı belliydi. Çok uluslu Yugoslavya'da daha 1960'larda kendini gösteren etnik temelli siyasal krizleri aşmak.¹¹⁵

Tito, mevcut 6 cumhuriyetin ve sırasıyla Macar ile Arnavut çoğunluğun yaşadığı Vojvodina ile Kosova yerel yöneticilerinin yetkilerini arttırarak bu bölgelerdeki sorunlara derhal çözüm bulmayı hedeflemiştir. Ancak, Kosova ve Vojvodina kurucu cumhuriyet olamazlardı çünkü diğer etnik grupların aksine, Arnavut ve Macarların Yugoslavya dışında ana devletleri vardı. Anayasa'ya göre federasyonun kurucu milletlerine (Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı, Makedon, Müslüman) tanınan kendi kaderini tayin hakkı, federe cumhuriyetlerin federasyondan ayrılma hakkını da içeriyordu. Ama Yugoslavya dışında anayurtları olduğu için Yugoslavya içerisinde millet statüsü elde edemeyen Arnavutlar ve diğer 'milliyetlerin' tüm halklar için geçerli kendi kaderini tayin hakkını, ayrılık yönünde kullanabilmeleri anayasal olarak söz konusu değildi.¹¹⁶ Aslında bu anayasa Yugoslavya için oldukça demokratik bir ortam yaratıyordu. Her ne kadar Kosovalı Arnavutlara ve Vojvodinalı Macarlara daha az hak tanıyor gibi gözükse de bu uygulama Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü korumak için düzenlenmişti. Ayrıca, Arnavutluk ve Macaristan'a da Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne göz dikmemesi için bir mesaj verilmişti.

Bu Yugoslav Anayasası'nı Sırlar hiçbir zaman kabullenememişlerdi. Özellikle kurucu milletlere federasyondan ayrılma hakkının tanınması ve Kosova ile ilgili demokratik düzenlemeler Sırları oldukça kızdırmıştır. Sırlar, Yugoslavya'nın kurulmasında en büyük rolü kendilerinin oynadığını belirtiyorlar ve büyük

---

¹¹⁵ Şule Kut, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 149.

¹¹⁶ Kut, a.g.e., s. 150.

zorluklarla oluşturulmuş bu devletin özellikle Sırlar tarafından yönetilmesini arzuluyorlardı. Çeşitli yerel yöneticiler ve Komünist Parti katmanlarında bu görüş zaman zaman dile getiriliyordu ancak, Tito'nun otoritesi bunların açık bir şekilde kamuoyuna duyurulmasını önlüyordu.

1974 Anayasa'sı ile özerk yönetim yapısı güçlendirilen Kosova, özellikle 1986 yılından sonra her alanda Sırbistan baskısını daha yoğun olarak hissetmeye başlamıştır.¹¹⁷ Bu, aslında sadece Kosova ile ilgili olmayan ve Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'da ortaya çıkan merkezi yönetim eksikliğinin bir sonucu olarak gelişen bir durumdur.

1986 yılında, Sırp Sanat ve Bilimler Akademisi, her şeyin fitilini ateşleyen bir memorandum yayınladı. Bu memorandumda, Yugoslavya'nın kurucusu Hırvat kökenli lider Tito, Sırp düşmanı olmakla suçlanıyordu. Buna sebep olarak da, Tito'nun etnik Sırları birçok federal devlete dağıtarak onların bir arada olması halinde ortaya çıkacak olan siyasal etkinliklerini sınırlaması gösteriliyordu. Ayrıca, Sırların ebedi vatanı olduğu söylenen Kosova ve Vojvodina'nın özerk hale getirilmesinin de Sırlara karşı yapılmış düşmanca bir hareket olduğu söyleniyordu.¹¹⁸ Aslında bu memorandum Sırların kafalarında hala 'Büyük Sırbistan' Planı'nın olduğunu gösteriyordu. Yani, Sırların oturduğu tüm topraklar Sırbistan tarafından yönetilmeliydi.

Zaten, bu memorandum sonrası 1987 yılında Devlet Başkanlığı tarafından yapılan bir çalışmada, 1974 Anayasası'ndan, çoğu Kosova ile ilgili tam 130 civarında değişiklik talep edilmiştir. Bunların çoğu Kosova'nın özerkliğini kaldırmaya yönelik önerilerdi. Yugoslavya Federal Meclisi'nde yapılan oturumlar sonucu, Sırp önerilerinden 39 tanesinin kabulü kararlaştırılmıştır (1988). Bu değişikliklerin çoğu ekonomik planlamalar ve yerinden yönetim ile ilgili kısıtlamalar üzerine olmuştur.¹¹⁹

¹¹⁷ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980–1990**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s. 237.

¹¹⁸ USAK Balkan Studies, **Independence of Kosovo and its Aftermath**, bakınız <http://www.usak.org.tr> (10.06.2010).

¹¹⁹ Emiroğlu, a.g.e., s. 95.

İşte, bu sıralarda Yugoslavya’da bir kişinin yükselişi dikkat çekmekteydi. Bu kişi Sırbistan Federe Yönetimi’nin Başkanı Ivan Stambolic tarafından 1985 yılında Sırp Komünist Ligi’nin başına getirilen Slobodan Miloşeviç’tir. Miloşeviç, göreve geldiği ilk günlerde milliyetçi açıklamaları şiddetle eleştiren açıklamalar yapmıştır. Ivan Stambolic’ten politik konularda önemli destek gören Miloşeviç, ilk iki yılda önemli biri gibi gözükmemiştir. Ancak, 1987 yılında yaşanan bir gelişme her şeyin dönüm noktası olacaktır.

Ivan Stambolic, 1987’de Kosova’da yaşanan birtakım karışıklıklar üzerine kendisine en yakın kişilerden biri olan Sırp Komünist Ligi’nin lideri Slobodan Miloşeviç’i, Kosovalı Sırp larla görüşmek üzere Kosova’ya göndermiştir. Çünkü Kosovalı Sırp lar, Stambolic’i tehdit etmiş ve eğer karışıklıklara müdahale etmezse Belgrad’a gelip gösteriler düzenleyeceklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine alelacele bölgeye gönderilen Slobodan Miloşeviç, Kosovalı Sırp larla görüşmüş ve ayrıca bu görüşme sonrası Kosova’nın neredeyse tamamı Arnavut olan polisiyle Sırp lar arasındaki gerilimlere de şahit olmuştur. Miloşeviç, Arnavutlardan oluşan polis ile Sırp lar arasındaki mücadeleleri gördükten sonra, kendisini Sırp ların gözünde efsane yapacak olan o ünlü sözü söylemiştir: ‘Bir daha kimse sizi, Sırp ları ezmeye cesaret edemeyecek’. İşte, Miloşeviç bu sözleri sarf etmesinden kısa bir süre sonra Sırp ların yasadığı tüm coğrafyalarda adeta Sırp Milleti’nin kurtarıcısı haline gelmiştir.¹²⁰ Etnik Sırp lardan büyük bir destek alan Slobodan Miloşeviç, eski akıl hocası ve Sırp Federe Yönetimi’nin lideri Stambolic üzerindeki baskısını arttırmıştır. Bu konuda medyadan, aydın kesimden ve öğrencilerden de büyük bir destek alan Miloşeviç, Ivan Stambolic’in Sırp Komünist Partisi tarafından liderlikten indirilmesini sağlamıştır. Miloşeviç, Sırp Federe Yönetimi’nin başına etkisiz sayılabilecek bir kişiyi, Petar Gracanın’i geçirtmiş ve bir sonraki yıl Gracanın’i yönetimden uzaklaştırarak kendisi başa geçmiştir.¹²¹

Miloşeviç, liderliğe yükselirken parti içinde destek aramaktan çok popülist yöntemler kullanmış ve özellikle Sırp Ortodoks Kilisesi ve liberal kesimin büyük desteğini almıştır. Ayrıca, Kosova’daki Sırp kesimin haklarını savunması ve

---

¹²⁰ USAK, a.g.e., s. 3.

¹²¹ USAK, a.g.e., s. 4.

takındığı milliyetçi tutum, geniş kesimlerden destek almasını da beraberinde getirmiştir. Miloşeviç, Sırbistan Federe Devleti'nde göreve geldikten sonra yapması gereken kutlamaları bir süre geciktirmiştir. Mayıs ayında Başkanlık koltuğuna oturan Slobodan Miloşeviç, kutlamaları 28 Haziran'da gerçekleştirmek istediğini açıklamıştır. 28 Haziran'ın dünya tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Sırp ile Osmanlılar arasında 1389 yılında Kosova'da gerçekleşen I.Kosova Savaşı'nın yıldönümüdür bu tarih. Bilindiği gibi bu savaşta alınan yenilgi Sırp milliyetçiliğinin oluşumunda çok önemli bir yere sahiptir. Miloşeviç, 28 Haziran'da Kosova'da, savaşın gerçekleştiği Gazimestan Ovası'nda savaşın üzerinden 600 yıl geçtiği halde yaptığı konuşmasında Yugoslavya'nın dağılmasını körükleyecek oldukça milliyetçi bir sunum yapmıştır. Bu konuşmasında Sırp'ların üstünlüklerinden bahsetmiş ve Yugoslavya'yı oluşturan diğer etnik grupları küçümsemiştir.

Slobodan Miloşeviç, 1974 yılında ortaya konulan Anayasa'nın ülkeyi tahrip ettiğini ileri sürmüş ve özellikle dönüşümlü Başkanlık sistemini eleştirerek bu uygulamanın liderliği sulandırdığını ifade etmiştir.¹²² Miloşeviç'in söylemleri ve ortaya koyduğu milliyetçi açıklamalar Yugoslavya'yı oluşturan diğer etnik grupları oldukça endişelendirmiştir. Özellikle, Kosova konusundaki açıklamaları Kosovalı Arnavutları Miloşeviç konusunda dikkatli olmaya itmiştir. Miloşeviç'in taktiği oldukça tehlikeliydi çünkü Kosova'daki Sırp'ları Arnavutlara karşı kışkırtmaktaydı. Bu popülist taktikler bir süre sonra etkisini gösterecek ve tüm Sırp'ların milliyetçi damarları kabaracaktı. Tabii bu milliyetçi dalga genelde tüm Yugoslavya'yı ama özellikle Bosna-Hersek ve Kosova'yı karıştıracaktı.

Sırbistan yönetimi, Slobodan Miloşeviç'in göreve gelmesiyle birlikte özerk bölgelerde kendisine yakın kişileri göreve getirmeye başlamış ve bu konuda yerel meclislere yapılan baskılar artmıştır.

1989 yılı Yugoslavya'nın bütününde ekonomik, siyasal ve sosyal karışıklıkların çok yoğun olduğu bir dönem olmuştur. 1 Şubat 1989'da Yugoslav Komünist Cemiyeti Merkez Komitesi, içlerinde Kosova Eyaleti'nin Komünist

---

¹²² Emiroğlu, a.g.e., s. 95.

Cemiyet Temsilcisi Arnavut asıllı Azem Vlasi'nin de bulunduğu bazı kişileri görevden uzaklaştırmıştır.¹²³ Bu gelişmenin ve ekonomik, sosyal huzursuzlukların tetiklediği ortam Kosova'da grevlerin ve etnik Arnavutların yaptığı gösterilerin artmasına neden olmuştur.

Bu gerilimli ortam içerisinde Yugoslavya Federal Yönetimi bölgeye içinde yoğunlukla Sırp'ların olduğu askerler göndermiş ve bu askerler Kosova'da önemli mevziler elde ederek Arnavutları bastırmıştır. Artık sokaklarda Sırp askerleri dolaşmaktaydı. Etnik Sırp'lar da bu gelişmelerden cesaret alarak, Arnavutlara karşı eylemlerde bulunmuşlar ve onları küçümseyici gösteriler düzenlemişlerdir.

Mart 1989'da, Sırbistan Federe Yönetimi Tito'nun 1974'te oluşturduğu Anayasa üzerinde bazı değişiklikler yaptığını ve bunları uygulamaya başlayacağını ilan etti. Sırp'ların bu yaptığı aslında bir kanunsuzluktan çünkü Federal Yönetim'e sormadan ve keyfi olarak düzenleme yapılmaktaydı. Buna göre, Sırbistan kendisine bağlı olan Kosova ve Vojvodina'nın özerkliklerini kaldırdığını ilan ediyordu.¹²⁴ Aslında, 1989'da gerçekleştirilen anayasal düzenlemeler, Kosova'nın özerk konumunu muhafaza etti ancak Federasyon'dan teorik olarak ayrılabilir bir cumhuriyete geçişi engelledi.¹²⁵ Bu kararın ardından Kosova'da birtakım gösteriler ve grevler gerçekleştirilmeye çalışıldı ve bu gösteriler Sırp güçleri tarafından zaman zaman aşırıya kaçarak bastırıldı. Hatta Nisan 1989 sonuna kadar yüzlerle ifade edilen sayıda etnik Arnavut'un öldürüldüğü de iddia edildi.¹²⁶

Milošević, Sırbistan'a siyasal çoğulculuğu getirdiğini iddia ediyordu. Bunun bir göstergesi olacak şekilde Sırbistan Komünistler Birliği'ni (Ligi), etnik Arnavutları da bünyesinde toplanmaya çağıran Sırbistan Sosyalist Partisi'ne çevirdiğini açıkladı.¹²⁷ Milošević, Anayasa'da yapılan değişikliklerle birlikte, Sırbistan Federe Devleti'ni etnik farklılıkların olmadığı, bütün vatandaşların eşit

---

¹²³ Emiroğlu, a.g.e., s. 96.

¹²⁴ USAK, a.g.e., s. 4.

¹²⁵ Johnstone, a.g.e., s. 292.

¹²⁶ Hüseyin Savaş, **Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2001, c.25, n.1, s. 104.

¹²⁷ Johnstone, a.g.e., s. 293.

olarak temsil edildiği demokratik bir devlet olarak niteledi. Ancak, gerçekte durumun böyle olmadığını herkes biliyordu. Zaten, Kosovalı Arnavutlar, Yeni Anayasa'yı tanımak istemediklerini her fırsatta açıklıyorlardı. Yugoslavya'yı oluşturan Hırvat ve Sloven idareleri de durumdan hiç memnun değildi ve sürekli olarak Miloşević'i eleştiriyorlardı.

Bütün bu gelişmeler olurken, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'de Mikhail Gorbachev'in ortaya koyduğu perestroyka ve glasnost politikasının başarısızlığa uğraması ardından bu ülkeden ilk kopmaların yaşanması ile birlikte 1990'da Soğuk Savaş sona erdi. 1991'de SSCB tamamen dağıldı ve Yugoslavya da eski politik önemini kaybetti. İşte, bu sıralarda 25 Haziran 1991'de Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden Hırvatistan, Slovenya, Federasyon'dan ayrıldıklarını ve bağımsızlıklarını ilan ettiklerini açıkladılar. Daha sonra, Makedonya ve Bosna-Hersek de aynı yolu izleyecek ve Yugoslavya fiilen ortadan kalkacaktı.

Kosova'da ise 1989 yılında özerkliğin geri verilmesi için açıklama yapan 215 aydının tevkif edilmesi sonrası gerilim iyice arttı ve Kosovalı Arnavutlar artık tamamıyla bağımsızlık yönünde tavır almaya başladılar. Bu sıralarda, Kosovalı Arnavutlar arasında yeni bir siyasal parti kurma arayışı da devam ediyordu. Kosova Komünist Partisi 1989 sonunda dağıldı. Yeni partiler ortaya çıkmaya başladı. Kurulan partiler içinde en önemlisi, İbrahim Rugova'nın liderliğini yaptığı Kosova Demokratik Birliği idi. Bu Parti kısa sürede güçlendi ve Arnavutların çok büyük bir kısmını temsil etmeye başladı. Bölgede sıkıyönetimin kaldırılması için Arnavutlar tarafından gösteriler düzenlendi ancak bu gösterilerde 14 kişinin Sırp güçleri tarafından öldürülmesi üzerine olaylar tamamen rayından çıktı.¹²⁸

Bu gelişmelerin sonrasında 2 Temmuz 1990 tarihinde Belgrad tarafından kapatılan Kosova Parlamentosu'nun, Arnavut milletvekilleri, bağımsız Kosova Cumhuriyeti'ni ilan ettiler ve devlet başkanlığına da İbrahim Rugova'yı getirdiler¹²⁹. Sırp bu devleti tanımadı ve Yugoslavya Federasyonu dağıldıktan sonra 1991'den itibaren Kosova'yı Sırbistan'a bağladılar.

---

¹²⁸ Savaş, a.g.e., s. 105.

¹²⁹ Kut, a.g.e., s. 151.

2.2.1.3. Arnavut – Sırp Çatışması

Kosovalı Arnavutların, ünlü Arnavut yazar ve aydın İbrahim Rugova önderliğinde cumhuriyet ilan etmeleri Sırları oldukça agresifleştirdi. Çünkü Kosova'nın, Yugoslavya'ya bağlı bir cumhuriyet olması halinde ileride ayrılma hakkı olacaktı ve bu da Sırlar için kabul edilemez bir durumdu. Kutsal saydıkları bu bölgenin kendilerinden koparılmasına Sırlar asla tahammül edemezdi. Sırp Yönetimi, Miloşeviç'in emri doğrultusunda tek taraflı olarak cumhuriyet ilan etmiş olan bu bölgeye çok yoğun bir asker sevkiyatı başlattı. Aynı zamanda daha önce kapatılmış olan Kosova Meclisi de Sırlar tarafından feshedildi. Ancak, fesih kararı Arnavutlar üzerinde etkili olmadı. Çünkü onlar artık bağımsız olduklarını ve Sırp Yönetimi ile hiçbir ilgilerinin kalmadığını belirtiyorlardı. Arnavut temsilciler, 7 Eylül'de Kaçanik'te yaptıkları gizli bir oturumda yeni Kosova Cumhuriyeti'nin Anayasası'nı belirlediler. Ancak, Sırlar bu gelişmeleri kabul etmedi ve bölgede bulunan askerler eliyle Kosova'nın en önemli şehri olan Priştine'de bulunan Radyo ve Televizyon Binası'nı basıp buradaki görevlileri tartakladılar, aynı zamanda bu kurumun Arnavutça yayın yapmasını da yasakladılar. Arnavutça eğitim-öğretim yapan tüm okullar da kapatıldı ve kamu kurumlarında da tam bir Arnavut kıyımı yaşandı.¹³⁰

Bu sıralarda Sırlar ve Arnavutlar arasındaki gerginlik artık tahammül sınırlarını aşmıştı. Miloşeviç'in şartlarını kabul etmeyen Kosovalı Arnavutlar ile Sırlar sürekli olarak mücadele içerisindeydiler. Anlaşıldığı kadarıyla Miloşeviç, Arnavutların bağımsızlıktan başka bir çözümü kabul etmeyeceklerini tahmin edememişti.¹³¹ Arnavutlar, 1991'den itibaren Sırp Yönetimi'nin ve Yugoslavya'nın yaptığı hiçbir resmi işleme katılmamışlar ve bütün işlemleri boykot etmişlerdir. Aynı zamanda, Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine de yoğun bir Arnavut göçü başlamıştır.

1991'de Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek'in, Yugoslavya'dan ayrıldıklarını ilan etmesinin ardından, Sırlar ile bu etnik gruplar

¹³⁰ Karatay, a.g.e., s. 108.

¹³¹ L. Doğan Tiliç, **Kosova**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 20–21.

arasında da gerginlik yaşanmaya başladı. Sırp, bu tek taraflı alınan kararları tanııyordu ve bu nedenle Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin dağıldığını da kabul etmiyordu. Zaten, 1992'den itibaren Bosna'da kanlı çatışmalar ve iç savaş başlayacak ve binlerce insan ölecektir. Balkanlar'ı birbirine katan bu dram, Batılı güçlerin de gözlerini Balkanlar'a çevirmelerine neden olacaktır. Sırp, Hırvat, Boşnak ve Arnavutlar ile sürekli bir mücadele içerisine girmişlerdir.

Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nde 20 Aralık 1992'de düzenlenen Başkanlık ve Parlamento seçimleri, Kosova ve Vojvodina da dahil olmak üzere Sırbistan ve Karadağ topraklarında yapılmıştır. Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek bu sırada bağımsızlıklarını ilan etmiş durumdaydılar. Bu seçimde 250 sandalyeli Sırp Cumhuriyet Meclisi'ne ve yerel meclislerine, 138 sandalyeli Karadağ Cumhuriyet Meclisi ve yerel meclislerine temsilci seçimi yapılmıştır. Bu seçimlerde, Kosova-Metohija yurttaşları grubuna 5 üyelik verilmiştir.¹³² Görüldüğü gibi, Kosova'ya bu seçimlerde verilen sandalye sayısı oldukça azdır ve bu tutum hiç demokratik değildir. Bu da Kosovalıların neden bağımsız bir cumhuriyet istediklerini çok net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Avrupa Topluluğu üyeleri de Bosna ve Kosova başta olmak üzere 'Eski Yugoslavya' topraklarında yaşanan gelişmelerin farkındadır. Ancak, durumun tam olarak farkına varmaları Bosna'da yaşanan katliamın ardından olacaktır. 1992'de AT üyeleri (daha sonra AB olacak) Kosova konusunda bir uluslararası konferans toplanmasını istediklerini Sırp Yöneticilere bildirmişlerdir ancak, Sırp Yönetimi bu öneriyi şiddetle reddettiğini bildirmiştir. Sırp, Kosova konusunun kendi iç sorunları olduğunu belirtiyorlardı. Bu sıralarda Kosova Arnavutlarının lideri İbrahim Rugova, Arnavutluk'a ve Yunanistan'a ziyaretlerde bulunmuştur. Rugova, bu ziyaretlerle uluslararası topluma Kosova'nın içinde bulunduğu durumu anlatmaya çalışmıştır. Rugova, bu ziyaretlerde Kosova'nın Yugoslavya'dan tamamen ayrılmak niyetinde olmadığını, bunun kabul edilemez olduğunu bildiğini ancak kendilerinin Yugoslavya içinde bir cumhuriyet olarak yer almak istediklerini bildirmiştir. Sırp ise buna Kosova'daki okullarda Arnavutça öğretimi konusunda çok büyük anayasal

---

¹³² Tılıç, a.g.e., s. 25.

engellemeler yaparak karşılık vermişlerdir.¹³³ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Başbakanı Milan Panic 1992 sonlarında ve 1993 başlarında Kosovalı Arnavutlara uygulanan insan hakları ihlallerini azaltacağına dair beyanda bulunmuştur ve bu konuda İbrahim Rugova ile temasa da geçmiştir. Ancak, yapılan göstermelik birkaç düzeltme dışında, Arnavutların sosyal ve kültürel haklarını geri veren bir değişiklik yapılamamıştır. Miloşeviç'in bu yöndeki baskıları değişikliklerin önünü kesiyordu. 1993 yılında sadece Arnavutçanın okullarda okutulması ve kültürel alanda bazı serbestiler verilmesi söz konusu olmuştur. Bu sıralarda ise Bosna'da iç savaş kızışmış durumdaydı ve Sırlar tüm güçlerini buraya yönlendirmişlerdir.

İşte, bu sıralarda Sırlar, Bosna'da savaşır ve Kosova'da da yeni bir cephenin açılmaması için mücadele ederlerken, Arnavut lider İbrahim Rugova'nın son derece pasif bir yönetim göstermesi, Arnavutlar arasında Rugova'nın etkinliğinin azalmasına ve halkın ondan desteğini çekmesine neden oluyordu. İbrahim Rugova, bu pasif tutumu nedeniyle ihanetle bile suçlanmıştır.¹³⁴

Bu ortam içinde 1995 yılına gelindiğinde Kosovalı Arnavutların Sırlara karşı sürdürdüğü 'sivil itaatsizlik' devam ediyordu. Kosovalı Arnavutlar, Sırbistan'ın Kosova'daki egemenliğini meşrulaştıracak her şeyden uzak durdular. Sırbistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti seçimlerini boykot ettiler ki, bu bazı yazarlara göre Arnavutlar için çok kötü olmuştur. Örneğin, Tim Judah, Arnavutların seçimleri boykot etmesini Miloşeviç'in Yugoslav Parlamentosu'ndaki etkinliğini arttıran ve ona fazladan 35 sandalye kazandıran bir hareket olarak kabul ediyor. Ona göre, eğer Arnavutlar seçimleri boykot etmeyip, oy kullansalardı Yugoslavya'daki etkinlikleri artacak ve seslerini daha çok duyuracaklardı. Ancak, Judah'a göre Arnavut liderler, kendi davalarının vazgeçilmez halkla ilişkiler nimeti olarak Miloşeviç'i şeytanlaştırmayı seçmişlerdir.¹³⁵

Bazı Sırlar, Kosova'daki durumu umutsuz olarak görüyorlardı. Onlara göre, Kosova'da bulunan tarihi öneme haiz 'manastırları' koruyup zararı azaltacak

---

¹³³ Emiroğlu, a.g.e., ss. 106-107.

¹³⁴ Karatay, a.g.e., s. 110.

¹³⁵ Tim Judah, **War and Revenge**, Yale University Press, New Haven and London, 2000, s. 79.

herhangi bir çözümü kabul etmek doğru bir hareket olabilirdi. Hatta Kosova'nın Sırp ve Arnavutlar arasında bölüştürülmesi fikri Sırp milliyetçi uyanışının ruhani liderlerinden Dobrica Cosic tarafından kendisinin 1992–1993 arasındaki kısa süren Yugoslavya Cumhurbaşkanlığı döneminde desteklenmiştir. Cosic, Kosova Sorunu'nun Sırbistan'ın kendisine zarar verdiği uyarılarında bulunuyordu. Bu nedenle, Cosic Yugoslavya Cumhurbaşkanı iken Kosovalı Arnavut liderlerle gizli temaslarda bulunmuş ve birkaç Sırp Bölgesi hariç eyaletin teritoryal olarak bölünmesini Arnavut tarafıyla görüşmek istediğini belirtmiştir. Ancak, Kosova'nın bir bütün olarak kendilerinin olduğunu iddia eden Arnavutlar bu teklifi reddetmiştir.¹³⁶

Aslında, 1995'te, Bosna'daki savaşın Dayton Antlaşması ile sona ermesinden sonra ve Sırplarla, Boşnaklar ve Hırvatlar arasındaki mücadele sona erince Kosova Sorunu'nun barışçı yollardan halledilmesi; Sırbistan'ın demokratikleşmesi ve insan haklarına saygı gösteren bir devlet olduğunu tüm dünyaya gösterebilmesi açısından çok önemli bir örnek olacaktı. Ancak, maalesef bu konuda barışçı bir çözüm bulunamadı.

1995 yılında Bosna'daki savaşı sona erdiren ve Bosna-Hersek'in bağımsız bir federal devlet olarak Yugoslavya'dan ayrılmasını sağlayan Dayton Antlaşması, Kosovalı Arnavutları çok etkiledi. 3 yıl süren bir savaş dönemi sonrası Bosna'nın bağımsız olması, Kosovalı Arnavutların özellikle silahlı mücadele yanlısı 'şahin' kanadını öne çıkardı ve bu tarihten sonra Kosova'da silahlı mücadele taraftarları giderek artarken, İbrahim Rugova'nın 'sivil itaatsizlik' temelinde sürdürdüğü mücadeleye destek azalmaya başladı.

İşte bu sıralarda Kosova'nın bağımsızlığının silahlı mücadele ile olabileceğine inanan bir grup ortaya çıktı. Bu grubun adı, Kosova Kurtuluş Ordusu idi. Kosova Kurtuluş Ordusu, adını ilk olarak 1996 Şubat ayında Batı Kosova'daki Sırp yerleşimlerine ve Sırp Polisi'ne yaptığı saldırılarla duyurdu. Daha sonra Miloşeviç, artan terör eylemleri sonrası UÇK'yı yasadışı bir terör örgütü olarak ilan

---

¹³⁶ Tim Judah, *The Serbs*, Yale University Press, New Haven, 1997, s. 307.

etti ve Sırp Polisi ile askerlerinden UÇK'ya karşı harekete geçmelerini istedi. UÇK'nın kurulması ile birlikte Kosova'daki Sırp Güçleri'nin sayısı daha da arttırıldı.¹³⁷

UÇK'nın kurulmasını destekleyen en önemli güç, Kosova'dan yurtdışına kaçan Arnavut Diasporası idi. Özellikle, Almanya, ABD ve Avustralya'ya göç eden Kosovalı Arnavutlar UÇK'ya mali destek vermekteydiler. Arnavut Diasporası, UÇK'yı desteklemeyi Arnavut Milliyetçiliği'nin ve kimliklerini korumanın bir parçası olarak görüyorlardı. Açıkçası, UÇK onlar için anayurt ile ilişki kurmalarını sağlayacak bir 'bağlantı nesnesi' halini almıştı. Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK), Kosova içinden de özellikle gençlerin desteğini alıyor ve her gün birçok Arnavut genci bu silahlı terör örgütüne katılıyordu. UÇK, kendisine destek vermeyen ılımlı Arnavutları ve Sırlar dışındaki diğer etnik grupları da tehdit ederek kendi yanına çekmeye çalışıyordu. Hatta durum birçok kez tehdit boyutunu asıp kendilerine destek vermeyen Arnavutlara ve diğer etnik gruplara karşı tecavüz, yağmalama, kaçırma ve cinayete kadar varmıştı. 1998'de UÇK Militanları 2 Sırp Polisi öldürerek dikkatleri tamamen üzerlerine çektiler. UÇK, artık Kosovalıların ümidi haline gelmişti.¹³⁸ 1998 Temmuz'unda Kosova topraklarının %40'ının kontrolü UÇK Milislerindeydi.

Aslında, Kosova Coğrafyası bir gerilla savaşına izin verebilecek durumda olmamakla birlikte UÇK, Arnavut nüfus içinde, sivil itaatsizlik politikasıyla bir yere varılmayışından rahatsız olan kesimlerin önce örtülü sonra da açık desteğini sağlamıştır. UÇK'nın eylemleri sayesinde de Dünya kamuoyunun Kosova'ya olan ilgisi de artmıştır. Gerçekçi olmak gerekirse UÇK'nın Kosova'yı silah zoruyla bağımsızlığına kavuşturması neredeyse imkânsızdı, ancak bir terör örgütü olarak belli alanlarda varlığını sürdürebilirdi.¹³⁹ Miloşeviç, UÇK'nın kurulmasını Kosova'daki Sırların güvenliğine bir tehdit olarak algılasa da aslında oldukça mutlu olmuştu. Çünkü artık Kosova'da yapacağı etnik temizliğe sebep olarak gösterebileceği bir karşıt güç oluşmuştu ve bu güç kendisi ile başa çıkacak kadar güçlü değildi. Zaten, başlangıçta Sırp Ordusu'na ve Polisi'ne karşı başarılı

---

¹³⁷ USAK, a.g.e., s. 5.

¹³⁸ Tılıç, a.g.e., s. 133.

¹³⁹ Kut, a.g.e., s. 152.

operasyonlarda bulunan UÇK, daha sonraları ilk başlardaki etkinliğini kaybetmiş ve Sırp Ordusu duruma hâkim olur hale gelmişti.

Sırp Ordusu'nun UÇK'ya karşı düzenlediği operasyonlarda örgütün lider kadrosundan birçok isim ortadan kaldırılmış, ayrıca çok sayıda UÇK Militanı da öldürülmüştü. Bu operasyonlar sırasında masum sivillerden de ölenler olmuştur. Yüzlerce Arnavut da operasyonların düzenlendiği yerlerden ayrılarak mülteci konumuna düşmüştür.¹⁴⁰

Sırp'ların UÇK'ya karşı yürüttüğü bu operasyonlar sürerken uluslararası camia da Bosna'dan sonra gözlerini Kosova'ya çevirmiş ve burada yaşanan olaylara müdahale etmeye başlamıştır. Özellikle, İngiltere ve ABD'nin önderliğini yaptığı NATO ve yine BM olaylara karşı harekete geçmiştir.

2.3. NATO GÖZETİMİ ÖNCESİ VE SONRASI KOSOVA

2.3.1. NATO Müdahalesi Öncesi Kosova

Kosova'da 1990'lı yılların sonlarına doğru tam bir kargaşa yaşanmaktaydı. Her şeyden önce iki büyük etnik grup arasında gerginlik oldukça artmış durumdaydı. Sırp kökenli Kosovalılar Miloşeviç'in önünde sonunda Kosova'da Sırp egemenliğini sağlayacağına ve bu gerginliğin sona ereceğine inanıyorlardı. Kosovalı Arnavutlar ise uzun süre denedikleri 'sivil itaatsizlik' kozundan sonra Bosna Savaşı'nı sona erdiren Dayton Antlaşması'nda ellerine bir şeyin geçmediğini görerek silahlı mücadeleye destek verir hale gelmişlerdir. Bu mücadeleyi de onlar adına UÇK sürdürüyordu.

UÇK'nın programında Kosova'nın bağımsızlığı vardı.¹⁴¹ 1997'de Arnavutlukta iç savaş sonucu Arnavutluk ordusunun silahları ele geçirilerek UÇK

---

¹⁴⁰ Kut, a.g.e., s. 153.

¹⁴¹ Misha Glenny, **Balkanlar 1804 – 1999**, Türkçesi: Mehmet HARMANCI, Sabah Kitapları: 123, Birinci Baskı, İstanbul, 2001, s. 521.

kamplarına getirilmiştir. UÇK Kosova'nın bazı bölgelerinde denetimi ele geçirince, ağır silahlar kullanan Sırp polisi, UÇK yuvası savıyla, Arnavut köylerini yakmaya başlamışlardır. Sırp'ların bu hareketleri UÇK'yı daha da güçlendirmiş ve UÇK'ya katılımı artırmıştır.

UÇK, Arnavut diktatör Enver Hoca'nın, dogmatik Marksizm-Leninizm yorumundan etkilenen öğrenciler tarafından kurulmuştur. Enver Hoca'nın sisteminin albenisi gerçek bir sosyalizmde ortaya konacak işçi sınıfının durumunu iyileştirmekten çok, yer altı örgütü ve yasadışı örgütlere prim tanınmasından kaynaklanıyordu.¹⁴² UÇK, dünyaca ünlü Arnavut Mafyası ile koordineli olarak çalışıyor ve bu ikili Kosova topraklarında da işbirliği yapıyordu. Özellikle Kosova'daki durum ciddileştikten sonra bu bölge beyaz kadın ticareti ve uyuşturucu kaçakçılığının üssü haline gelmişti. UÇK ve Arnavut Mafyası, kendileri ile işbirliği içinde olmayan ılımlı Arnavutları ortadan kaldırıyor, Sırp'lara düzenledikleri kanlı saldırılarla da onların Kosova'dan göçmelerini sağlıyorlardı.

Aynı yıllarda Kosova'da, Sırp Ordusu ve polisi tarafından düzenlenen saldırılar da hiç eksik olmuyordu. UÇK ile Sırp güçleri arasında genel bir dengesizlik vardı ve UÇK saldırılarına, Sırp Ordusu ve Polisi tarafından gösterilen tepki çok sert oluyor ve birçok masum sivil hayatını kaybediyordu.¹⁴³ Sırp Birlikleri'nin, UÇK direnişini yok etmek için 1998 yılı sonlarına doğru yoğun operasyonlara girişmesi ve bu operasyonlardaki sertlik yanlısı tutumları, ılımlı Arnavutları ve Sırp'lar dışındaki etnik gruplardan da birçok kişiyi UÇK yanında mücadeleye itmiştir. 1999 yılında UÇK'nın elindeki asker sayısı 30 Bin kişiye ulaşmıştı.¹⁴⁴ 1998 yılında iki güç arasındaki gerilim sürekli yükselirken Sırp Yönetimi Arnavutluk ve Kosova sınırına yığınak yapmaya başladı ve buralara yeni kuvvetler gönderdi. Bu durum uluslararası kamuoyunun büyük tepkisini çekti. Bu arada Kosova'nın resmi olarak tanınmayan cumhurbaşkanı İbrahim Rugova, Batılı güçlerden yardım istedi ve bölgeye Barış Gücü askerleri gönderilmesi çağrısında bulundu.

---

¹⁴² Johnstone, a.g.e., s. 312.

¹⁴³ Savaş, a.g.e., s. 107.

¹⁴⁴ Yusuf Küpeli, **Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**, Öncü Kitabevi, Ankara, 2000, s. 102.

UÇK'nın eylemleri, Rugova'nın şiddetten uzak durarak direnme temelindeki politikalarını tamamen ortadan kaldırmıştır. İbrahim Rugova ve yardımcıları çok uzun süre UÇK'yı reddedip, bu örgütü Sırp'ların Kosovalıları terörist olarak göstermek için oluşturduğunu iddia etmiştir.¹⁴⁵ Batılı güçler ise UÇK'yı Kosovalı Arnavutların hakkını savunan ve Sırp saldırıları sonucu terör eylemlerine başvurmak zorunda kalan, meşru Kosova örgütü olarak görüyorlardı. Onlara göre, Miloşeviç'in uyguladığı şiddete ancak şiddetle karşılık verilebileceği için Kosovalı Arnavutlar bu örgüt sayesinde 'meşru müdafaa' yapıyorlardı. Zaten, 22 Temmuz 1998'de Kosova Cumhuriyeti Parlamentosu toplanarak UÇK'yı 'meşru Kosova Örgütü' olarak kabul etti. Daha önce UÇK'yı Sırp'ların oluşturduğu bir terörist grup olarak gören İbrahim Rugova bu karardan sonra adeta 180 derecelik bir dönüş gerçekleştirerek 'UÇK'yı çok önceleri meşru örgütümüz olarak tanımalıydık' demiştir.¹⁴⁶ Rugova, ayrıca Sırp'ların, UÇK'ya karşı düzenlediği operasyonları da 'soykırım' olarak nitelemiş ve Batılı güçlerden tekrar yardım istemiştir.

Aslında UÇK'nın çok bariz olan bir hedefi vardı. Saldırılarında Arnavut köylerini ve masum Arnavutları çok açık bir biçimde kullanıyorlardı. Bunu yapıyorlardı, çünkü Sırp'ların misilleme olarak bu masum Arnavutlara saldıracağını ve onları öldüreceğini biliyorlardı. İşte, bu döngüyü sürdürmek ve özellikle ABD ile İngiltere, Fransa'nın ilgisini tamamen bu topraklara çekerek bir NATO Müdahalesi'ni yaratmak istiyorlardı. Eylemlerin hedefinin bu olduğunu o zamanların UÇK Komutanlarından, şimdinin 'Bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin Başbakanı Haşim Taçi birçok kez açıklamıştı. AGİT'e bağlı Kosova Gözlem Misyonu (KGM) raportörleri de bunu açıkça ortaya koymuş ve bu raporlar BM'ye ve NATO'ya da ulaşmıştır.

UÇK'nın, Sırp Polisi'ni ve Ordusu'nu askeri olarak bozguna uğratamadığı sürece, polisleri öldürmesinin sadece stratejik provokasyon çerçevesinde bir anlam ifade edeceğini ve bunun NATO'yu bölgeye sokmak için ortaya konmuş bir plan olduğunu ünlü gazeteci Richard Cohen de şu sözlerle doğrulamıştır:

---

¹⁴⁵ AGİT, **Kosovo: As Seen As Told**, Kosova Denetleme Heyeti Raporu, Viyana, Ekim 1998-Haziran 1999, s. 140.

¹⁴⁶ Johnstone, a.g.e., s. 313.

“Kosova Kurtuluş Ordusu’nun basit ancak etkili bir planı vardı. UÇK, Sırp Polisi’ni öldürecek. Sırp da misillemede bulunacaktı-geniş çaplı misillemesi ve olağan katliamıyla Balkan Tarzı. Batı, Bosna’da en sonunda yaptığı gibi harekete geçene kadar, giderek daha çok afallayacaktı. Aslında ABD ve Avrupa’nın çoğu UÇK’nın tarafında savaşa girecekti. Plan işe yaradı.”¹⁴⁷

Uluslararası kamuoyunun dikkatini tamamen Kosova’ya yönlendiren ve NATO’nun Sırbistan’ı bombalamasını hazırlayan en önemli olaylardan biri de, Sırp’ların düzenlediği Racak Katliamı olmuştur. UÇK’nın 4 Sırp Polisi’ni öldürmesinden 2 hafta sonra gerçekleşen bu katliamda 45 masum Arnavut sivil öldürülmüştü. Üstelik öldürülenlerin çoğu kadın ve çocuktur. UÇK’nın kontrol kademesi de dahil olmak üzere herkes Sırp’ların neler yapacağını biliyordu. Zaten, bunları yapmalarını da istiyorlardı, çünkü bu şekilde NATO’nun Kosova’ya müdahalede bulunacağına inanıyorlardı. Sırp’ların en büyük hatası bunları görmelerine rağmen zalimce saldırılarda ve misillemelerde bulunmaya devam etmeleriydi. Tabii, bu olaylar arasında olan da Kosovalılara oluyordu. Binlerce kişi Kosova’dan kaçmaya çalışıyordu. Kaçmak isteyenler de UÇK ile koordineli bir şekilde çalışan Arnavut Mafyası’nın eline düşüyordu. Adriyatik Denizi, İtalya’ya kaçak taşıyan gemilerle doluydu. Sırp’lar ise anavatan Sırbistan’a doğru kaçıışı sürdürüyorlardı. Bu kaçış NATO Müdahalesi’nden sonra daha da artacaktır.

2.3.2. Kosova’da Askeri Müdahaleye Yol Açan İnsan Hakları İhlalleri

NATO Üyesi Devletlerin hükümetleri askeri müdahaleye karar vermeden önceki yakın süreçte, sadece Mart 1998 ve Mart 1999 arasında, yaklaşık 2000 kişi Sırp yönetimine ait polisler tarafından öldürülmüştür. 1998 yazında çeyrek milyon insan evleri, kasabaları ve tarlaları Sırp’lar tarafından yok edilerek yasadıkları yerlerden sürülmüşlerdir. Ocak 1999’da Racak Kasabasında 40 kişi katledilmiş ve bu katliama ait deliller BM insani yardım ekipleri tarafından bulunmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁷ R. Cohen, **The Winner in the Balkans is the KLA**, International Herald Tribune, 18 Haziran 1999.

¹⁴⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo_War (16.06.2010).

1998 yılında, Sırp asker ve polisleri ile Kosova Arnavutları arasındaki çatışmalar 1500 Kosovalının ölümü ile sonuçlanırken, yaklaşık 400.000 kişi mülteci konumuna düşmüştür. Nisan 1999'un başında, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tahminlerine göre, etnik temizlik süreci sonucunda 226,000 mülteci Arnavutluk'a, 125.000 mülteci Makedonya'ya ve 33.000 mülteci de Karadağ'a göç etmiştir. Mayıs itibarıyla 1,5 milyon kişi, yani Kosova nüfusunun %90'ı yerlerinden çıkarılmış, 225.000 Kosovalı kaybolmuş ve 5000 kişi de öldürülmüştür.¹⁴⁹

Bölgedeki insan hakları ihlallerine son vermek üzere BM Güvenlik Konseyi kararlarına ve uluslararası toplumun diğer üyelerinin çağrılarına rağmen Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri, Kosova'daki etnik-ayrılıkçı teröristlerin Sırlara karşı insan hakları ihlalleri yaptığını iddia ederek bölgedeki insani soruna karşı yürütülen çözüm arayışlarına karşı yapıcı eylemlerde bulunmamıştır.

2.3.3. Kosova Sorununda BM Güvenlik Konseyi Kararları

Güvenlik Konseyi 1160 Sayılı Karar ile Federal Yugoslavya Cumhuriyetini 25 Mart 1998 tarihinde Temas Grubu'nun belirttiği eylemleri uygulayarak ve görüşme yoluyla Kosova sorununa politik çözümü sağlayacak gerekli önlemleri derhal almaya; Kosova'nın Arnavut liderlerini tüm terörist eylemleri kınamaya ve Kosova Arnavut toplumu içindeki bütün unsurları, barışçı yollarla amaçlarını gerçekleştirmeye çağırıştır. 1160 Sayılı Kararda, Kosova sorununun çözümü, Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin toprak bütünlüğüne dayalı çözüm ilkesi çerçevesinde ve Kosova'da yaşayan tüm Arnavutların hakları göz önünde tutularak sağlanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁵⁰ 1160 Sayılı kararda önemli bir nokta da, Güvenlik Konseyi'nin, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü ve egemenliği esas alınarak çözüm arayışına başvurulması çağrısıdır.

1160 Sayılı kararda Kosova da dâhil olmak üzere Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı silah ambargosu konulmuştur. Aynı zamanda sivillere ve

¹⁴⁹ <http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (16.06.2010).

¹⁵⁰ <http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (16.06.2010).

Kosova'daki barışçı gösterilere aşırı güç kullanan Sırbistan polisi ve UÇK'nın eylemleri Güvenlik Konseyi tarafından kınanmıştır.¹⁵¹

Güvenlik Konseyi 23 Eylül 1998 tarihli 1199 sayılı kararında, Kosova'daki durumun kötüye gitmesinin “bölgedeki barış ve güvenliğe tehdit” oluşturduğunu teyit etmiş ve çatışan tarafları sürdürülebilir bir ateşkese ve 1160 sayılı kararda belirtilen önlemleri almaya davet etmiştir.¹⁵²

Güvenlik Konseyi'nin, NATO müdahalesinden önce BM Kurucu Antlaşmasının VII. Bölümü altında Kosova sorunuyla ilgili çıkardığı 1160 ve 1199 Sayılı Kararlarda; Kosova'daki durumu gözlemlemesi için bir gözlemci gücünün (Kosovo Verification Mission) yerleştirilmesi için AGİT'i yetkilendirmiş, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, UÇK ve diğer tüm devlet ve örgütleri güç kullanımını ve insan hakları ihlallerini sona erdirmeye çağırılmış ve Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü garanti etmiştir. 1199 Sayılı Kararında yer alan şu husus önemli olmaktadır: “Kosova'daki durumun kötüleşmesi, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaktadır”.¹⁵³ Fakat bu kararlarda, NATO dâhil herhangi bir dış gücün insani amaçlı ya da başka bir amaca dayalı askeri güç kullanımı için yetkilendirilmesi söz konusu değildir.

BM Güvenlik Konseyi, 1199 Sayılı Kararda, insani felaket ve mülteciler sorununun ve bunun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini belirtmekle birlikte askeri bir müdahale öngörmediği gibi, Kosova'daki insani krize son vermek ve bölgede barış ve düzeni sağlamak için, sorunun çözümünde tarafları diyalog ve işbirliği gibi barışçı yöntemleri uygulamaya çağırmıştır.

---

¹⁵¹ Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm> (16.06.2010).

¹⁵² Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm> (16.06.2010).

¹⁵³ Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm> (16.06.2010).

2.3.4. Uluslararası Toplumun Kosova Sorununa Yaklaşımı

Kosova'daki silahlı çatışmaların artması uluslararası toplum için yeni bir sıkıntı ortaya çıkarmıştır. Çünkü uluslararası liderler çatışmanın artmasının Bosna Hersek'teki Dayton Antlaşmasının uygulanmasını tehlikeye düşürmesinden endişe etmişlerdir. Dayton Antlaşmasının güvenli bir şekilde uygulanması için, Kosova sorunu Dayton görüşmelerinde ele alınmamıştır.¹⁵⁴

BM İnsan Hakları Raportörlerinin gözlemleri sonucunda uzun yıllar süren insan hakları ihlalleri, pek çok defa rapor edilmiştir. BM İnsan Hakları Komisyonu ve onun alt komisyonları, BM Genel Kurulu ve diğer organlar, bu raporlara dayanarak, Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin insan hakları ihlallerini sürekli kınanmak dışında, sorunu temelden çözecek yeterli adımları atmamıştır.¹⁵⁵

Kosova'daki çatışmaların artması sonucu uluslararası toplumun dikkatini yeniden Kosova'ya yöneltmiştir. 24 Eylül 1997 tarihinde Uluslararası Temas Grubu ilk kez Kosova'daki gerilimi dile getirerek ve gerekli görüşmeleri başlatarak Federal Yugoslavya Cumhuriyetinden çeşitli taleplerde bulunmuştur. Buna göre Belgrad yönetiminden "Priştina ile barışçı diyalog başlatılması; Kosova, Sancak ve Voyvodina'ya AGİT öncülüğünde bir gözlemci gücünün yerleştirilmesi; Uluslararası arabuluculuk girişimlerinin kabul edilmesi; Kosova'ya 'özel statü' verilmesi" talebinde bulunulmuştur.¹⁵⁶

Temas Grubu, 9 Mart 1998 tarihinde Londra'da özel bir plan kabul etmiş ve bu planda Sırp Kuvvetlerinin Kosova'dan çekilmesini ve Sırp ve Kosova Arnavutları arasında diyalogun başlatılması talebinde bulunmuştur. Ayrıca AB, Sırp ve Kosova'nın Arnavut liderleri arasındaki görüşmelerde aktif olarak yer alarak Başkent Priştina'ya olayları gözlemlemesi için özel bir AB diplomatik heyeti göndermek istemiştir. Bu girişimlere rağmen uluslararası toplum Sırp ve Kosova

¹⁵⁴ Gökhan Çapar, **NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin BM Kurucu Andlaşması Açısından Analizi** (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006, s. 113.

¹⁵⁵ Mark Weller, **Rambouillet Conference on Kosovo**, International Affairs, Vol. 75, No. 2, 1999, s. 218.

¹⁵⁶ http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm (16.06.2010).

Arnavutları arasında bir diyalog başlatmayı başaramamış ve çatışmalar devam etmiştir.¹⁵⁷ Miloşeviç yönetimi, “Kosova hiç kimsenin işi değil, sadece bir iç meseledir” diyerek uluslararası toplumun Kosova’daki olayları engellemeye yönelik tüm girişimlerini reddetmiştir.

Güvenlik Konseyi, Kosova’daki sivillere aşırı güç kullanan Sırbistan polisini ve silahlı eylemlere başvuran UÇK’yı kınayan 1160/98 Sayılı Kararı çıkarmıştır. Güvenlik Konseyi, Federal Yugoslavya Cumhuriyetine özel polis güçlerini Kosova’dan çekmesi ve Kosovalı Arnavutlar ile yapıcı diyaloga girmesi için çağrıda bulunmuştur. 1199/98 Sayılı Kararı ile Güvenlik Konseyi Kosova’daki durumun kötüye gitmesini “bölgedeki barış ve güvenliğe tehdit” olarak nitelendirmiştir.

Mart 1998’de artan şiddete cevap olarak BM Güvenlik Konseyi Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımların yanı sıra silah ambargosu uygulamış ve çatışan tarafları barışa götürecektir bir diyalogu başlatmalarını istemiştir. Silahlı çatışmalar sonucunda onbinlerce insanın mülteci durumuna düşmesiyle, Haziran 1998’de NATO Makedonya ve Arnavutluk’ta askeri varlığını artırarak Belgrad yönetimine karşı askeri operasyon tehdidinde bulunmuştur.¹⁵⁸

Devam eden Sırp saldırıları ve bu saldırılardan kurtulmak için dağlara kaçan sivil Arnavutlar üzerindeki kış etkisi ve Kosova’daki çatışma üzerindeki uluslararası ilgi BM’nin 1199 sayılı kararında ifadesini bulmuş ve Ekim 1998’de ABD Miloşeviç’i ateşkese ikna etmiştir. NATO’nun bombalama tehdidinde bulunması sonucu, Miloşeviç çatışmanın uluslararası bir sorun haline geldiğini kabul etmiştir.¹⁵⁹

Şubat 1999’da, Amerika’nın öncülüğüyle Kosova’da barışı sağlayacak bir antlaşma oluşturmak amacıyla Rambouillet’de bir konferans düzenlemiş, Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin ve Kosovalı Arnavut delegelerin önüne bir barış planı

---

¹⁵⁷ Çapar, a.g.e., s. 113.

¹⁵⁸ Marie-Janine Calic, **Kosovo in the Twentieth Century: A Historical Account**, http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2 (16.06.2010).

¹⁵⁹ Çapar, a.g.e., s. 114.

konulmuştur. Genel olarak bu plana göre Kosova, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti içinde özerk ve askerden arındırılmış bir bölge olacaktı ve bu uygulamayı NATO güçleri sağlayacaktı.¹⁶⁰ 23 Şubat 1999 tarihinde taraflar arasında barış sertleri için genel bir uzlaşma oluşsa da, Kosova'ya herhangi bir uluslararası askeri konuşlanma Yugoslav delege tarafından reddedilmiştir. 12 Mart 1999 tarihinde Kosovalı delegeler barış planını imzalamasına rağmen Yugoslav delegenin imzalamaması sonucu görüşmeler 19 Mart'ta kesilmiş ve uluslararası toplumun barış girişimleri sonuçsuz kalmıştır.

2.3.5. NATO'nun Müdahale Kararı

NATO üyeleri, uluslararası toplumun evrensel değerleri adına Arnavut kökenli Kosova nüfusunu korumak için 24 Mart 1999 tarihinde Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır. NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ile mevcut uluslararası hukukun kuralları arasında çelişkili sorunlar ortaya çıkmıştır. Ciddi insan hakları ihlallerini sona erdirmeye amacı ve mevcut uluslararası hukuka aykırı güç kullanımı arasında hukuki bir çıkmaz ile karşılaşmıştır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak herhangi bir güç kullanma kararının, Kosova'ya askeri müdahalede bulunulmasına karşı çıkan Rusya ve Çin tarafından engellenmesi söz konusuydu. Genel Kurul'da "Barış İçin Birleşme Kararı" altında askeri müdahale için herhangi bir yetkilendirme de aramayan NATO, bunun yerine tek taraflı aldığı bir kararla askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir.¹⁶¹

Kosova'ya askeri müdahaleye Rusya ve Çin'in karşı çıkması nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nde buna yönelik bir eylemde bulunmanın engellenmesi söz konusu olacağından, NATO, BM'ye herhangi bir yetkilendirme için başvurmaksızın tek taraflı aldığı kararla Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. Kosova'ya müdahaleyi araç olarak seçen NATO, bunu Avrupa'nın sorununa Avrupa'nın kendi cevabı olduğunu ve Avrupa dışındaki herhangi bir yerde mutlaka benzer bir müdahalenin

¹⁶⁰ Çapar, a.g.e., s. 114.

¹⁶¹ http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2 (16.06.2010).

habercisi olmayacağını ileri sürmüştür. McWhinney'e göre de, Rusya veya Çin'in veto etme olasılığı göz önünde tutularak, BM Güvenlik Konseyi önüne Kosova'ya ortak askeri eylem teklifi getirilmemiştir.¹⁶² Corton'a göre, BM Güvenlik Konseyi'nin öncelikli yetkilendirmesini gerektiren klasik uluslararası hukuk böylesine acil bir durum için uygun değildi ve yeni durumlar için günü geçmiş kurallar içermekteydi. Zira BM Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Rusya'nın vetosu resmi bir engel oluşturacaktı.¹⁶³

Federal Yugoslavya Cumhuriyetine karşı NATO'nun askeri güç kullanımı için BM Güvenlik Konseyi'nin açıkça yetkilendirmesi ya da onayı olmamakla birlikte, NATO yetkililerinin açıklamalarına göre, bu müdahale BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla bağlantılı olarak uluslararası toplumun iradesine dayandırılmıştır. NATO üyesi Devletlerin Devlet veya Hükümet Başkanları Kosova Bildirisi'nde, "bu eylem uluslararası toplumun politik amaçlarını desteklemektedir... ve uluslararası toplumun talepleri NATO talepleriyle aynıdır" ifadesi yer almıştır.¹⁶⁴

Müdahale karşıtları ise, "NATO'nun eylemi bir bütün olarak uluslararası toplumun iradesini yansıtmaktadır" iddiasını ideolojik içerikli bir fikir olduğunu ileri sürmekte ve pek çok devlet böyle bir müdahale örneğinin NATO'nun "dünya polisi" olarak yeni rolünü yasallaştırmasından ve büyük devletlerin çıkarlarını karşılayan ve bu çıkarlara hizmet eden benzer eylemelerin yolunu açacağından kaygı duymuşlardır.

Yugoslavya'ya karşı yapılan askeri eylem ve güce başvurma tamamen BM devre dışı bırakılarak yapıldıysa da, bu askeri müdahale BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihinde çıkardığı 1244 Sayılı Kararı ile son bulmuştur.

---

¹⁶² Edward McWhinney, **The United Nations and a New World Order for a New Millenium: Selfdetermination, State Succession, and Humanitarian Intervention**, London: Kluwer Law International, 2000, s. 73

¹⁶³ http://www.unesco.org/courier/1999_08/uk/ethique/txt2.htm (16.06.2010).

¹⁶⁴ Çapar, a.g.e., s. 116.

2.3.6. NATO'nun Kosova'ya Müdahale Gerekçesi

NATO yetkilileri Kosova'ya müdahale gerekçesi olarak Yugoslavya'daki insani krizi gerekçe göstermişlerdir. Buna göre Yugoslav askeri ve milis güçlerinin insan hakları ihlalleri müdahalenin meşru zemini oluşturmaktadır.

Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, sürekli olarak BM Güvenlik Konseyi kararlarını ihlal etmiştir. Milošević yönetimi altındaki askeri, polis ve milis güçler tarafından Kosovalı Sivillere karşı aşırı güç kullanımı, bölgede istikrarsızlıklara yol açan ciddi boyutlarda insani felaketler doğurmuştur. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti yetkilileri tarafından binlerce insan insafsızca Kosova'dan sınır dışı edilmiştir. Yugoslav hükümetinin bu dehşet verici insan hakları ihlallerini ve güç kullanımı kınıyoruz. Herhangi bir gerekçeyle savunulması mümkün olmayan ve suç teşkil eden bu aşırı sorumsuz politikalar NATO askeri harekâtını haklı ve gerekli kılmaktadır.¹⁶⁵

Bombalama eyleminin başlangıcında, ABD Başkanı Bill Clinton da bu askeri müdahalenin insanların hayatlarını korumak için yapıldığını ifade etmiştir. 24 Mart'ta NATO müdahale etmeden önce, yaklaşık olarak 2500 kişi Sırp otoriteleri ve UÇK arasındaki iç savaşta hayatını kaybetmiştir. 11 hafta süren hava harekâtı esnasında yaklaşık olarak 10.000 kişi Kosova'da hayatını kaybetmiş ve bunların çoğunluğunu Sırp tarafından öldürülen Arnavut siviller oluşturmuştur.¹⁶⁶

NATO'nun Yugoslavya'ya askeri müdahalesi esas olarak iki temelde gerekçelendirilmiştir. Müdahaleyi haklı göstermek için ortaya konulan bu gerekçeler, "Kosova Arnavutlarının Yugoslav Hükümeti tarafından insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları ve/veya bu halkın ulusal self-determinasyon hakkına sahip olduğudur." İnsan haklarının yayılmasını sağlayan ve yürürlüğe koyan uluslararası hukuk belgeleri, bu hakları ihlal eden devletleri eleştirmek için zemin sağlamakla

¹⁶⁵ <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-051e.htm> (16.06.2010).

¹⁶⁶ Çapar, a.g.e., s. 117.

birlikte, BM Kurucu Antlaşması tarafından garantilenen devletlerin egemenliğini ihlal eden “insani müdahale”yi onaylamamaktadır.¹⁶⁷

İnsan haklarını korumak için gerçekleştirilen eylemler bu belgelerde büyük ölçüde belirtilmemekle birlikte, uluslararası hukukun diğer geçerliliğini koruyan ilkelerini ihlal etmeyeceği varsayılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü gibi uzun süreli örgütler, insan haklarını korumak amacıyla hükümeti ikna etmek için “açığa vurma” ve ikna etme yöntemini kullanmaktadır. Kızıllaç ve Kızılay gibi insan hakları ihlallerini iyileştirmek için bunu insani yardımlar aracılığıyla yapar. Fakat insan haklarını elde etmek için bir araç olarak askeri metotlar hukuken kesinlikle tanınmamaktadır.

2.3.7. NATO’nun Müdahale Hedefleri

12 Nisan 1999 tarihinde Olağanüstü Kuzey Atlantik Konseyi Toplantısında yapılan ve 23 Nisan 1999 tarihinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından teyit edilen bir demeç ile NATO’nun Kosova çatışması ile ilgili hedefleri ortaya konmuştur.

Buna göre:

— Kosova’daki tüm askeri eylemleri durdurmak ve şiddet ve baskıya derhal son vermek;

— Asker, polis ve milis güçlerin Kosova’dan çekilmesini sağlamak; - Uluslararası askeri bir gücü Kosova’da konuşlandırmak;

— Mültecilerin, yurtlarından çıkarılmış insanların koşulsuz ve güvenli dönüşünü gerçekleştirmek ve bu insanların insani yardım örgütlerinden engellenmeden faydalanmasını sağlamak;

— Uluslararası hukuk ve BM Kurucu Antlaşmasına uygun ve Rambouillet Anlaşması temelinde Kosova’da politik bir antlaşma zemini oluşturmak NATO’nun hedefleri arasında gösterilmiştir.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Çapar, a.g.e., s. 117.

2.4. KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞINA GİDEN SÜREÇ

Kosova'nın çalkantılı tarihi 1999'da yaşanan NATO Müdahalesi'nin ardından tam olarak uluslararası gündeme yerleşmişti. 1999'da yaşanan operasyonun ardından BM'nin siyasi ve ekonomik kontrolü altına giren bölgede, UNMIK yönetim görevini devralmıştı. Askeri açıdan ise, NATO'nun güdümünde bir askeri güç olan KFOR bölgeye yerleştirilmişti. KFOR içinde NATO üyesi olmayan ülkelerden de askerler bulunuyordu; bölge ile ilgili olan tüm ülkeler Kosova'da varlıklarını ortaya koymuşlardı. UNMIK, Kosova'daki düzenleyici görevini oldukça iyi bir şekilde yerine getirmiş ve bölgede demokratik kurumların gelişmesini sağlamıştır. Serbest seçimlerin yapılması ve UÇK'nın büyük çapta silahsızlandırılıp siyasi alana kaydırılması gerçekten azımsanamayacak denli büyük başarılarıdır.

UNMIK'in büyük başarı gösterdiği 8 alan mevcuttu. Bunlar: Demokratik yönetişimin geliştirilmesi, kanunlara uygun yönetimin sağlanması, hareket serbestliği, azınlıkların haklarının korunması ve geliştirilmesi, mülkiyet hakları, ekonominin düzeltilmesi, kültürel varlıkların korunması ve farklı etnik topluluklar arasında diyalog sağlanması idi.¹⁶⁹ Bu ilkelere hepsinde aynı düzeyde başarı sağlanamamıştı. Örneğin, farklı etnik topluluklar arasında çok iyi bir iletişim ortamının kurulduğu söylenemezdi. Sırlar, Arnavutları hala düşman olarak görüyorlar, Kosova'nın Sırbistan'dan kopmasına neden oldukları için onlara hiç iyi gözle bakmıyorlardı. Yine, kültürel mirasın da çok iyi korunduğu söylenemezdi. Gerek Sırlara ait eserler ve kiliseler, gerekse de Sırların yoğun olduğu yerlerde bulunan ve Arnavutlar için büyük önem taşıyan eserler kundaklanıyordu. Ancak yine de şartların hiç iyi olmadığı göz önünde bulundurulursa, UNMIK'in oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

Kosova'nın geleceği ile ilgili görüşmeler, özellikle 2005 yılından itibaren yoğunluk kazanmıştır. Haziran 2005'te, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Norveç'in NATO Daimi Temsilcisi Büyükelçi Kai Eide'yi, BM Özel Temsilcisi olarak

---

¹⁶⁸ <http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (16.06.2010).

¹⁶⁹ Jean D'Aspremont, **Regulating Statehood: The Kosovo Status Settlement**, Leiden Journal of International Law, 2007, s. 650.

Kosova'ya atamış ve ondan Kosova ile ilgili geniş kapsamlı bir rapor hazırlamasını istemişti. Bunun üzerine Kai Eide de Kosova ile ilgili bir rapor hazırladı ve 7 Ekim 2005'te bu rapor BM'ye sunuldu.¹⁷⁰ Bu raporda, Kosova'nın geleceğinin tüm tarafların katılımı ve fikirlerini ortaya koymaları, daha sonra da bu fikirlerin mantık, dikkat ve özveri içinde incelenmesi ile ortaya konması gerektiği belirtiliyordu. Ancak, Sırlar, Kosova'nın bağımsızlığını beraberinde getireceği gerekçesiyle daha baştan bu rapora karşı çıkmışlardı.

Sırların karşı çıkmasına rağmen Kasım 2005'te, Finlandiya'nın eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kosova Özel Temsilcisi olarak atanmıştı.¹⁷¹ Martti Ahtisaari'nin göreve gelmesinin ardından, 2006 yılında Kosovalı Arnavutlar ile Sırbistan arasında, Kosova'nın geleceğini belirleyecek olan müzakereler başladı. Müzakereler, Kosova'nın Sırbistan ile nasıl bir ilişki içinde olacağı meselesi üzerine odaklanmış olsa da kültürel ve dini miras, azınlık hakları ve ekonomi üzerinde de görüşmeler yapılacaktı.

17 Mart 2006'dan başlayarak, Martti Ahtisaari'nin gözetiminde, Kosovalı Arnavutlar ve Sırbistan temsilcileri arasında çok sayıda görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler, Avusturya'nın başkenti Viyana'da yürütülmüş ve Kosova'daki hükümetin Sırbistan'dan ayrılmasını hedeflemiştir.¹⁷² Martti Ahtisaari, her iki tarafın görüşlerinin yanı sıra, Kosova Sorunu ile ilgili olan tüm tarafların görüşlerini almış ve taraflara anlatmıştır.

Kosova'nın geleceği ile ilgili her iki tarafın da kendilerine özgü istekleri bulunmaktaydı. Sırların tezi, Kosova'nın, Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olduğu yönündedir. Ancak, bu irade beyanının ne kadar doğru olduğu tartışmalıdır. Çünkü Kosova, dağılan Yugoslavya'nın özerk bir bölgesiydi. Bilindiği gibi, Soğuk Savaş'ın sonunda Sırbistan Federe Cumhuriyeti, Kosova'nın özerkliğini kaldırdığını ilan etmiş ve bölgenin Sırbistan Federe Cumhuriyeti'ne bağlandığını ilan etmişti.

---

¹⁷⁰ <http://www.unosek.org/docref/KaiEidereport.pdf> (18.06.2010).

¹⁷¹ USAK Balkan Studies, Independence of Kosovo and its Aftermath, s. 11. <http://www.usak.org.uk/>

¹⁷² <http://www.unosek.org/unosek/en/index.html> (18.06.2010).

Ancak, Sırp Yönetimi'nde zamanla bir yumuşamanın ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Önceleri Kosova'ya yönelik çözüm önerilerini içişlerine müdahale olarak gören Sırp Yönetimi, bölgede hiçbir etkisinin olmadığını, zamanın Arnavutlar lehine islediğini ve Kosova'nın UNMIK yönetiminde adım adım bağımsızlığa doğru gittiğini görünce Kosova'ya “özerklikten fazla, bağımsızlıktan az” bir statü tanınması tezini savunmaya başlamıştır. Buna göre, Kosova yasama, yürütme, yargı yetkilerine sahip olacak, kendi kurumlarıyla bölgenin iç yönetimine sahip olacak, buna karşılık Sırbistan bölgenin devlet ve ülke egemenliğini elinde tutacaktır.¹⁷³

Belgrad, ayrıca, Kosova'nın askerden arındırılmasını ve bölgenin gümrük, sınırlar, para ve maliye politikaları bakımından Sırbistan'a bağlı olmasını istemiştir. Kosova ve Sırbistan'ın, BM'de ortak olarak Sırbistan adı altında temsil edilmesi ve Sırbistan ile Kosova'nın Dışişleri ve Savunma alanlarında ortak politikalar üretmesi, Sırbistan'ın diğer istekleri arasındadır.

Sırlar, Kosova'ya genişletilmiş özerklikten başka bir öneri yapamayacaklarını görüşmeler esnasında birçok kez vurgulamışlardır. Sırbistan'a göre, Kosova'nın self determinasyon hakkı diye de bir durum söz konusu olamazdı. Çünkü Kosova, Yugoslavya'nın kuruluşunda eşit haklara sahip kurucu bir federe cumhuriyet olarak yer almamıştı.

Sırbistan'ın, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkış sebeplerinden biri de Balkanlar'ın en büyük etnik gruplarından biri olan Arnavutların, 'Büyük Arnavutluk' rüyası peşinde koştukları iddiasıdır.

Sırlara göre, Kosova'nın bağımsızlığı tanınırsa, bir milletin yani Arnavutların, Arnavutluk ve Kosova olmak üzere iki tane devleti olacaktı ve bu Balkanlar'da çok büyük bir eşitsizlik yaratacaktı. Sırlara göre, Kosova'nın da bağımsız olması, Arnavut milliyetçilerini, gönüllerinde her zaman ayrı bir yeri olan Büyük Arnavutluğu kurma yolunda ümitlendirebilecekti.

---

¹⁷³ Bilgin Çelik, **Kosova'nın Geleceği Üzerine**, bakınız: http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova_Sorunu.html. (18.06.2010).

Sırp lar, bu görüşleri ileri sürerek Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıktılar ve bu bölgenin ancak Sırbistan'a bağlı ve geniş çapta özerkliğe sahip bir yer olabileceğinde ısrar etmişlerdi.

Kosova'nın nihai statüsünü belirleme sürecine girildiğinde, ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'dan oluşan Temas Grubu üç temel kriter ortaya çıkarmıştı. Bu kriterlere göre, kararlaştırılan Kosova'nın nihai statüsü, Kosova'nın bölünmesine, bir başka ülkeyle birleşmesine ve 1999 öncesi statüsüne yani Sırbistan'ın egemenliği altına geri dönmesine izin vermeyecekti.¹⁷⁴

Sırbistan ise, Temas Grubu'nun ortaya koyduğu ilkeleri bilmesine rağmen, gayri resmi yoldan birçok kez Kosova'nın kuzeyinin Sırbistan'a bağlanması halinde, Kosova'nın geri kalan topraklarında bağımsız bir devletin kurulmasına karşı çıkmayacağını belirtmiştir. Sırp ların bu hareketi gerçekleştirmelerindeki ana sebep, Kosova'nın tümünü kaybetmektense, bir kısmını kendine bağlamaktı. Ancak, Sırp ların bu isteği de Kosovalı Arnavutlar ve Temas Grubu tarafından reddedilmiştir.

Sırp ların tezine karşılık Arnavutların tezi ise su şekilde oluşmuştur. Arnavutlara göre, Kosova, Balkan Savaşları sırasında Arnavutluk'tan koparılıp alınan ve normalde Arnavutluk'un coğrafi olarak devamı olan bir bölgedir. Nüfusunun çoğunluğunun etnik Arnavutlardan oluşması da bunu çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Arnavutlar, Kosova'nın Sırbistan egemenliği altında tam bir kaosa sürüklendiğini ve burada yaşayan Arnavut nüfusun üniversitelerden, devlet kurumlarından atıldığını, hiçbir siyasal ve yasal sürece dahil edilmediklerini ve bunun üzerine de Kosovalı Arnavutların kendi kurumlarını oluşturduklarını ileri sürmüşlerdir. Arnavutlar, Sırp milliyetçiliğinin kurbanı olduklarını ve Miloşević Rejimi'nin kendilerine etnik temizlik uyguladığını belirterek, bir daha asla Sırp ların yönetimi altında yer almak istemediklerini belirtmişlerdir.

---

¹⁷⁴ Mirzet Mujezinovic, **Kosova'nın Bölünmesi Sorununun Çözümü Olabilir Mi?**, bakınız: <http://www.usakgundem.com/yorum/194/kosova'nin-bölünmesi-sorununun-çözümü-olabilir-mi.html> (18.06.2010).

Sırbistan'ın toprak bütünlüğü gerekçesiyle Kosova'nın bağımsızlığına yaptığı itiraz ise Kosovalı Arnavutlar tarafından, Yugoslavya'daki kurucu unsurlar arasındaki ilişkilerin her zaman sorunlu olduğu ve bu nedenle diğer devletler bağımsızlıklarını ilan etmişken Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmanın bir anlamının olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.¹⁷⁵ Ayrıca Arnavutlar, BM'nin ortaya koyduğu toprak bütünlüğüne saygı ilkesi ve yine Sırpların Kosova'nın bağımsız olamayacağına kanıt olarak sundukları Yugoslavya'nın 1974 Anayasası'nı hukuksal bağlayıcılığı olan ilkeler olarak görmemişlerdir. Arnavutlar, Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti dağıldığı ve ortadan kalktığı için, bu devletin ortaya koyduğu Anayasa'nın koşullarının Kosova'nın bağımsızlığına karşı bir araç olarak kullanılmayacağını belirtiyorlar ve BM'nin öncelik verdiği devletlerin toprak bütünlüğüne saygı ilkesinin de 1990 sonrası birçok yerde göz önünde bulundurulmadığını ve kendilerine karşı ileri sürülemeyeceğini öne sürüyorlardı.

Arnavutlar ve Sırpların Kosova konusundaki tezleri birbiriyle tamamıyla zıt konumdaydı. Avrupalılar ve Amerikalılar ise, Rusya'yı karşılarına almak istememelerine rağmen, Kosova'nın önünde sonunda bağımsız olacağını biliyorlardı. İtalya'nın eski Başbakanları'ndan Giuliano Amato'nun hazırlanmasına öncülük ettiği Balkan Raporu'nda da Kosova için geçerli olabilecek tek çözüm yolunun bağımsızlık olduğu açıkça dile getirilmişti.¹⁷⁶

Balkanlar'da Kosova'nın bağımsızlığından çekinen bir ülke daha bulunuyordu. Bu ülke de nüfusunun %25-30 kadarı etnik Arnavutlardan oluşan Makedonya idi. Bu ülkenin özellikle batısında çok miktarda Arnavut yaşamaktaydı ve bu Arnavutlar, Kosovalı soydaşları ile bir birlik yaratma arzusu içerisine girebilirlerdi. Zaten, Makedonya, Yugoslavya'dan ayrıldığından beri ülke içinde Makedonlar ile Arnavutlar arasında siyasi bir mücadele mevcuttu. Hatta bu mücadele zaman zaman askeri boyuta da taşınıyor ve ülke sürekli olarak iç karışıklık içerisine giriyordu. NATO ve ABD, Makedonya'ya büyük önem veriyor ve Makedonlar ile sürekli olarak etkileşim içinde bulunuyordu ancak bu, Makedonların bir başka

---

¹⁷⁵ Iris Kempe, Kurt Klotzle, **The Balkans and the Black Sea Region**, Bertelsmann Group For Policy Research, No.2, April 2006.

¹⁷⁶ Çelik, a.g.e.

Amerikan müttefiki Arnavutlar ile çatışmalarına engel olmuyordu. Makedonya, komşusu Yunanistan ile sınır sorunu ve ülkenin isminin tanınması anlamında anlaşmazlık yaşarken, bir de Kosova'nın bağımsızlığının ortaya çıkmasını hiç istemiyordu. Makedon yöneticilerde Kosova'nın, sahip olduğu Arnavut çoğunluk nedeniyle Batı Makedonya'yı da isteyeceği korkusu vardı. Bu nedenle, Makedonya ve Sırbistan, Kosova konusunda aynı safta yer alıyordu.

Balkanlar'da Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan birkaç devlet daha bulunuyordu. Bunlardan biri, geleneksel Sırp yanlısı tutumuyla tanınan ve dini açıdan da Sırlar ile ortak olan Yunanistan'dır. NATO üyesi olan ve ABD ile yakın işbirliği içerisinde olan Yunanistan, bilindiği gibi aynı zamanda AB üyesidir. Buna rağmen, bu ülke Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkış sebepleri arasında, geleneksel Sırp yanlısı tutumun yanı sıra, Kosova'nın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti açısından emsal teşkil edebileceği düşüncesi ve Yunanistan'ın batısı ve kuzeybatısında özellikle Çamerya Bölgesinde yaşayan etnik Arnavutların da ileride Yunanistan'dan ayrılmak isteyebilecekleri kaygısı etkili olmuştur. Balkanlar'da Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan bir diğer ülke de 2006 yılında barışçı biçimde Sırbistan'dan ayrılan Karadağ olmuştur. Bu ülkenin, Kosova konusunda Sırp yanlısı tutum sergilemesinin en önemli nedeni, nüfusunun çok önemli bir kısmının etnik olarak Sırp olması ve yine bu ülkenin de topraklarında önemli miktarda sayılabilecek Arnavut bulunmasıdır. Romanya da, Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan bir devlettir. Bu ülkenin karşıtlığının ana sebebi de, Bulgaristan ile sınırı oluşturan, çok büyük bir kısmı Bulgar kökenli Romanya vatandaşlarından oluşan, Dobruca Bölgesi'nin de ileride Kosova ile aynı yöntemi izleyip, uluslararası destek alarak Bulgaristan'a bağlanmak isteyebileceğidir.

Görüldüğü gibi, küresel aktörlerin yanı sıra, Balkanlar'da yer alan ülkelerin de Kosova'nın bağımsızlığı konusunda kendilerine göre değişik hesapları bulunuyordu.

Kosova'nın statüsü konusunda sürdürülen birkaç müzakere turu sonrasında, 2 Nisan 2007 tarihinde BM Kosova Özel Temsilcisi, Finlandiyalı diplomat ve siyaset

adamı Martti Ahtisaari tarafından, bir plan ortaya konuldu ve bu plan taraflara sunuldu.¹⁷⁷ Bu plan, Kosova'nın aşamalı bir şekilde bağımsızlığa ulaşmasını hedefliyordu. Planın özünde şu maddeler yer alır:

— Kosova, kendi kendini yönetme hakkına sahip olmalı ve uluslararası antlaşmalara taraf olabilmelidir.

— Kosova, uluslararası örgütlere katılabilmelidir.

— Kosova'daki sivil ve askeri konuları düzenleyebilmek ve barış ile statükoyu koruyabilmek amacıyla uluslararası örgütler bu ülkeye sivil görevliler ve askerler göndermelidir.

— Kosova, uluslararası kuruluşların gözetiminde ve desteğinde aşamalı olarak bağımsızlığa doğru yürümelidir.¹⁷⁸

Sırp, Ahtisaari Planı'nı hemen reddettiler. Sebep olarak da Kosova'nın bağımsızlığını öngörmesini gösterdiler. Zaman içinde bağımsızlık elde edecek Arnavutlar bile, hemen self-determinasyon hakkı kullanmak istedikleri ve beklemek istemedikleri için plana soğuk yaklaştılar. Hem Sırp, hem de Arnavutlar, uluslararası toplumun Kosova üzerinde sahip oldukları etkilerini kaybetmek istemediklerinin farkındaydılar. BM Güvenlik Konseyi'nde ise, Rusya temsilcisi Kosova ile ilgili AB-ABD kaynaklı ve bağımsızlıktan bahseden tüm kararları bloke ediyordu. Ruslar, Kosova'nın Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olmasında ısrar ediyor ve görüşmelere devam edilmesini istiyordu.

Sırbistan, bir yandan görüşmelere devam ederken, diğer yandan da Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkan devletlerle görüşmeleri sıklaştırmış ve onların desteğini almaya çalışmıştır. Öteden beri Rusya ile işbirliği içerisinde olan Sırp, AB ülkelerinden, özellikle de, Sırbistan'ın Kosova Sorunu'na benzer etnik temelli problemler yaşayan AB ülkelerinden destek almaya çalışmışlardır. Romanya, Slovakya, Yunanistan, İspanya gibi ülkeler Sırp Yetkililere, Kosova konusunda bağımsızlık karşıtı bir tutum içerisinde olduklarını ancak son kararın görüşmelerden sonra ortaya konabileceğini açıklamışlardır.

---

¹⁷⁷ D'Aspremont, a.g.e., s. 651.

¹⁷⁸ <http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf> (18.06.2010).

2.5. KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIK İLANI

17 Şubat 2008 Pazar günü, saat 16 itibarıyla Kosova Meclisi, Sırbistan'dan ayrıldığını ve bağımsızlığını ilan ettiğini belirten bir karar aldı. Böylece, uluslararası güçler arasında çekişmelere sahne olan Kosova, Balkanlar'ın yeni devleti olarak uluslararası alanda konumlandırıldı. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra, tanınmak için birçok devlete başvuran Kosova'yı ilk tanıyan devlet de en büyük destekçisi ABD olmuştur. Zaten, Kosova'daki bağımsızlık kutlamaları ABD ve Arnavutluk bayrakları ile birlikte yapılmış ve ABD'ye olan minnettarlık gösterilmiştir. ABD'den sonra, Türkiye'nin de dahil olduğu birçok devlet Kosova'yı resmi olarak tanımıştır. AB ülkeleri de, daha önce tanımayacaklarını ilan eden birkaç ülke hariç, yavaş yavaş da olsa Kosova'nın bağımsızlığını tanımaktadırlar. Bağımsız Kosova'nın ilk cumhurbaşkanı Agim Ceku olurken, ilk başbakan da Haşim Taçi olmuştur.

Kosova, bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Ahtisaari Planı'nın gereklerine uygun olarak, BM ve AB'ye başvurarak Kosova'ya sivil bir gözlemci heyeti ile polis misyonu gönderilmesi için başvuruda bulunmuştur. Bu görevlilerin de yardımıyla, Kosova, sürdürülebilir barış ve kalkınmayı sağlamak istiyor ve Sırlara, yeni Kosova Devleti'nin barışçı olduğunu göstermek istiyordu. Kosova'da NATO'ya bağlı KFOR ise güvenliği sağlama görevini hala sürdürmekteydi.¹⁷⁹

Sırbistan ise Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesine çok şiddetli bir tepki göstermiştir. Sırp Yetkililer, Kosova'ya askeri bir müdahalede bulunmayacaklarını belirttikten sonra, Kosova'nın bağımsızlığının illegal olduğunu ve bu bağımsızlığın kabul edilemez olduğunu belirterek, Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan devletler ile ilişkileri yeniden gözden geçireceklerini bildirmişlerdir. Sırbistan, Kosova'ya yönelik ekonomik tedbirler uygulayacağını da uluslararası toplumun bilgisine sunmuştur. Sırbistan, Kuzey Kosova'da yoğunlaşan Sırp Azınlığın da, Kosova'nın resmi kurumlarına paralel olarak kendi kurumlarını oluşturmalarını destekleyeceğini açıklamış, Kosovalı Sırpların, Kosovalı Arnavutların oluşturduğu kurumları tanımayacaklarını açıklamıştır. Sırbistan, ayrıca, Kosova'nın diğer bölgelerinde

---

¹⁷⁹ USAK, a.g.e., s. 18.

oturan Sırp Azınlığı da Kuzey Kosova'ya taşınmaları konusunda uyarmıştır. Sırbistan, Kuzey Kosova'nın ileride Sırbistan'a bağlanmasını da kendisine hedef olarak belirlemiştir.¹⁸⁰

---

¹⁸⁰ USAK, a.g.e., s. 19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞININ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞININ BALKAN COĞRAFYASI ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1.1. Sırbistan Üzerine Etkileri

1987'den itibaren Sırbistan Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde güç kazanmaya başlayan Miloşeviç, Sırp milliyetçiliğini kullanarak ülke içerisindeki muhalefetin önüne geçmeyi başarmış, ancak Yugoslavya'nın dağılmasında ve iç savaflara sürüklenmesinde önemli bir siyasi kişilik olarak tarihe geçmiştir. Ekim 2000'de yapılan genel seçimler sonucunda Miloşeviç yenilmiş ve Sırbistan politik hayatında yeni bir sayfa açılmıştır.

2000 yılının sonlarından itibaren kısa zamanda dünya ile yeniden bütünleşmeyi başaran Sırbistan, aynı işi ülke içinde yapamamıştır. Her şeyden önce Sırbistan kendi içinde bölünmüş kalmaya devam etmiştir. Miloşeviç döneminde Sırbistan siyasi sahnesi “demokratik blok” ve “demokratik olmayan blok” olarak bir bölünmüşlük sergilemiştir. Benzer bir bölünmüşlüğün günümüz Sırbistan'ında da devam ettiği ve bu ülkede “iki ayrı Sırbistan”ın bulunduğu belirtilmelidir. Birinci Sırbistan, eski Sırp lider Slobodan Miloşeviç'in dönemine ait zihniyetle yaşamaya devam etmekte ve bütün milliyetçileri etrafında toplamaktadır. Bu Sırbistan'da liderliği, aşırı milliyetçi görüşleriyle bilinen Sırp Radikal Partisi yapmaktadır. Diğer Sırbistan ise, demokratik güçlerin kontrolünde olan ve AB ile NATO gibi kuruluşlara üye olmaya çalışan Sırbistan'dır. Ne var ki, Kosova'nın bağımsızlığı, demokratik Sırbistan içinde de erozyon etkisi yapmıştır.¹⁸¹ AB üyeliği hedefi yanında milliyetçi söylemleri de bulunan Sırbistan Demokratik Partisi Lideri Başbakan Koştunitsa ile

¹⁸¹ Erhan Türbedar, **Bağımsızlığa Koşan Kosova Neyin Habercisi**, Stratejik Analiz Dergisi, Asam Yayınları, (Mayıs) 2007, s. 12.

ülkesinin geleceğini tamamen AB üyeliğine endeksleyen Demokratik Parti Lideri ve aynı zamanda Sırbistan Cumhurbaşkanı olan Boris Tadić arasındaki siyasi görüş ve hedef farklılığı Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır. Başbakan Koştunitsa'nın, Kosova'nın bağımsızlığını tanıyacak bir AB ile hiçbir anlaşmanın imzalanmayacağı konusundaki tavrı nedeniyle, Sırbistan-AB ilişkileri durma noktasına gelmiştir. Koştunitsa'nın partisi Sırbistan Demokratik Partisinden yedi bakanın destek verdiği deklarasyon'un, Tadić'in partisi Demokratik Partinin başı çektiği demokrat bloğun 15 bakanı tarafından reddedilmesi sonucunda, Başbakan Koştunitsa istifa ettiğini açıklamıştır. Söz konusu deklarasyon, Sırbistan'ın ancak toprak bütünlüğünü koruyarak AB'ye girebileceğini, yani ülkenin AB'ye entegrasyonunun Kosovasız mümkün olamayacağını savunmakta idi. Tadić, böyle bir deklarasyon'un sadece ülkenin AB entegrasyonunu durdurmak amacını taşıdığını ve bu nedenle kabul edilemez olduğunu savunmuştur. Diğer taraftan Koştunitsa, söz konusu deklarasyonun Sırbistan'ın onurunu ve toprak bütünlüğünü savunduğunu açıklamıştır. Başbakan Koştunitsa'nın istifası ardından, Tadić erken genel seçimlere gidileceği açıklamıştır.¹⁸²

11 Mayıs 2009 da yapılan erken genel seçimlerin ardından Demokratik Parti Sosyalist Parti ile koalisyon hükümeti oluşturmuştur. Yeni Hükümetin Başbakanı Mirko Cvetkoviç, yemin töreninde yaptığı konuşmada, hükümetinin önceliğini, Kosova'nın bağımsızlığını reddetmek olarak açıklamış, Sırbistan'ın Avrupa Birliği üyeliği yolunda çabalarını hızlandırma sözü vermiştir.¹⁸³ Sırbistan'da AB üyeliğini hedefleyen ancak Kosova'nın bağımsızlığı konusunda ödün vermeyen bir yönetim iktidardadır. AB bir taraftan Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasını istemekte, diğer taraftan da Sırbistan'ın AB hedefinden kopmamasını istemektedir. Bu konuda ara yolun nasıl bulunacağı sorusu merak uyandırmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde pazarlıklar hep var olan bir olgudur. Sırbistan elbette Kosova'yı elinde tutmak istemiş ve bunun için gayret göstermiştir. Ancak Sırbistan

---

¹⁸² Mirzet Mujezinovic, **Kosova'nın Bağımsızlığının Ardından Sırbistan'da Siyasi Kriz**, <http://www.usakundem.com/yorum/215/kosova'nin-bagimsizliginin-ardindan-sirbistan'da-siyasi-kriz.html> (02.07.2010).

¹⁸³ http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/08/060818_serbia_profile.shtml (02.07.2010).

kuvvetle muhtemel olarak Kosova'nın bağımsızlığının geri döndürülmesinin çok zor bir gerçek olduğunu görmektedir. Zarardan kâr sağlama düşüncesiyle, Sırbistan gerek AB ve ABD gerekse BM ve NATO gibi örgütlerle pazarlık politikası takip etmektedir. AB'nin Sırbistan'a kesin üyelik tarihi vermesi belki de tüm sorunların bir anda buharlaşmasına neden olacaktır.¹⁸⁴

BM'nin "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nin ihlal edildiği gerekçesiyle Bosna-Hersek tarafından, 20 Mart 1993'te dönemin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı Uluslararası Adalet Divanı huzurunda açılan dava 13 yıllık bir aradan sonra, 27 Şubat 2006'da görülmeye başlanmıştır. 27 Şubat 2007'de açıklanan karara göre, Srebrenitsa soykırımını kimin gerçekleştirdiği konusu muğlâk bırakılmıştır. Bosnalı Sırpların ordusu sorumlu tutulurken, o dönemde Bosna'da adeta devlet içinde devlet olan Sırp Cumhuriyeti açıkça sorumlu tutulamamıştır. Böylece Srebrenitsa soykırımını bireyselleştirilmiş ve sadece Bosnalı Sırpların ordusunu yönetenler sorumlu tutulmuştur.¹⁸⁵ Bu kararın Kosova'nın bağımsızlığı karşılığında Sırbistan'a verilmiş bir ödün olduğu şeklinde yorumlar vardır.

Sırbistan'ın mahkûm olması durumunda, Sırbistan içerisindeki radikal partiler milliyetçi söylemlerini daha da sertleştirecek ve Hükümetin Kosova'nın bağımsızlığı konusundaki duruşu daha da katılaşılabilecekti. Sırbistan içerisindeki dengeler açısından Belgrat, Brüksel'den bir jest görmeliydi ama mahkûmiyet her şeyi bozabilirdi.¹⁸⁶

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi, önde gelen NATO ülkelerinin Kosova'nın bağımsızlığını tanımaları, Sırbistan'ın NATO ile olan ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Kosova bağımsızlığını ilan etmeden iki ay önce Sırbistan Meclisi, NATO ile ilişkilerini askıya alan bir karar çıkartmıştır. Söz konusu kararın 6. maddesinde şu ifadeye yer verilmiştir:

---

¹⁸⁴ Halis Ayhan, **Kosova'nın Bağımsızlığının Doğallığı**, 2023 Dergisi, Atılım Yayıncılık, Sayı 83, 2008, s. 31.

¹⁸⁵ Celalettin Yavuz, **Balkanlaşan Eski Yugoslavya'daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova**, 2023 Dergisi, Atılım Yayıncılık, Sayı 83, Mart 2008, s. 7.

¹⁸⁶ http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3050 (05.07.2010).

“...NATO’nun 1999’da yasal olmayan bir şekilde, Güvenlik Konseyi kararı olmadan Sırbistan’ı bombalamış olmasından; reddedilen Ahtisaari Planı’nın 11. ekinde NATO’nun ‘bağımsız Kosova’da’ ‘nihai yönetim aygıtı’ olarak tanımlanıyor olmasına kadar NATO ittifakının genel rolü yüzünden, Sırbistan Cumhuriyeti Millî Meclisi, var olan askerî ittifaklara karşı askerî tarafsızlık duruşuyla ilgili karar almaktadır. Askerî tarafsızlık, konu ile ilgili düzenlenecek olan halkoylamasında alınacak nihai karara kadar sürecektir.”¹⁸⁷

Sırbistan Meclisi’nin söz konusu kararından anlaşıldığı üzere, Belgrat, NATO’nun Kosova’nın bağımsızlığından yana tavır alması nedeniyle, 1999 yılında Sırbistan’ın NATO tarafından bombalanması ile Kosova’nın bağımsız olması arasında güçlü ilişkiler kurmaktadır. Ayrıca, Kosova’nın bağımsızlığını destekleyen Batılı ülkelerin tutumu, son yirmi yılda Sırbistan’a karşı Batılıların sergilediği genel bir tutummuş gibi algılanmaya başlanmıştır.¹⁸⁸

Sırbistan etnik açıdan çok homojen bir ülke değildir. Kosova sınırına yakın olan Preşova Vadisi’nin özellikle Preşova, Buyanovats ve Medveca belediyelerinde ve bunların etrafındaki köylerde nüfusun önemli bir kısmını Arnavutlar oluşturmaktadır. Arnavut kaynaklarına göre, toplam nüfusu 107 bin olan bölgede, Preşova nüfusunun yüzde 93’ü, Buyanovats’ın yüzde 62’si ve Medveca nüfusunun yüzde 32’si Arnavut’tur. Arnavutların bölgeden sık sık Doğu Kosova olarak bahsettikleri görülmektedir.¹⁸⁹ Güney Sırbistan Arnavutları ile Kosova Arnavutları kültürel ve ekonomik açıdan birbirlerine çok benzemektedir. İki Arnavut toplumu da aynı lehçeyi konuşmakta ve birbirleri ile yakın ilişkilerde bulunmaktadır.¹⁹⁰

Ocak 2006’da Buyanovats, Preşova ve Medveca’dan toplam 66 encümen üyesinden 61’i, Preşova Vadisine anayasal ve bölgesel özerklik tanınması talebi doğrultusunda bir bildiri yayınlamışlardır. Bu belge ile Arnavutlar kamu, eğitim,

---

¹⁸⁷ Türbedar, a.g.e., s. 28.

¹⁸⁸ Türbedar, a.g.e., s. 28.

¹⁸⁹ Türbedar, **Büyük Finalde Kosova**, <http://www.bosnakforum.com/index.php?topic=4354.0:wap> (05.07.2010).

¹⁹⁰ Can Karpat, **Güney Sırbistan: İkinci bir Kosova mı?**, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=698> (05.07.2010).

sağlık, kültür ve ekonomi alanlarında âdem-i merkeziyetçilik talep etmişlerdir. Arnavutlara göre, Preşova Vadisi'nin Kosova ile özel ilişkileri olmalı; hatta 1992 referandumuna dayanarak Kosova ile birleşme yoluna gitme imkânı dahi olmalıdır.¹⁹¹

Sırbistan tarafından Preşova Vadisi sorunu demokratik yollarla çözülmediği takdirde, Sırbistan içerisinde ikinci bir Kosova sorunu olabileceği değerlendirilmektedir. Özellikle de Sırbistan'ın AB'ye tam üye olamaması durumunda, ekonomik yapısı kötü durumda olan Preşova Arnavutlarının yüzlerini tamamen Kosova'ya dönmesi ve bölgede yeniden askeri ve politik anlamda mücadelenin başlaması ihtimal dâhilindedir.

3.1.2. Bosna Hersek Üzerine Etkileri

Bosna-Hersek üç ayrı dini ve etnik özellikteki Boşnak, Sırp ve Hırvat milletlerinden meydana gelen karma bir toplumu bünyesinde barındırmaktadır. Bu gruplardan Boşnaklar hariç, Bosnalı Sırp'ların ve Bosnalı Hırvatların Bosna-Hersek'e komşu bağımsız birer ana devletleri vardır. Buna ilaveten Hırvatların Katolik, Sırp'ların Ortodoks ve Boşnakların Müslüman olması ülkenin dinsel çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle bakıldığı zaman, Bosna-Hersek Yugoslavya'nın küçük bir prototipidir.

1992 yılına kadar Yugoslavya'nın bir federal birimi olan Bosna-Hersek, Slovenya ve Hırvatistan'ın federal yapıdan kopmaları sonucunda Sırp ağırlığının federal yapı içerisinde giderek artması üzerine bağımsızlığını ilan etmiştir. 1992–1995 yılları arasında üç yıl süren savaşın bir bölümünde Boşnak ve Hırvatlar Sırlara karşı savaşmış, bir bölümünde ise Boşnaklar, Hırvat ve Sırlara karşı iki cephede birden savaşmıştır. Yirminci yüzyılda Avrupa'nın göbeğinde gerçekleşen sayısız soykırıma rağmen, Avrupa Birliği uzun süre olaylara seyirci kalmış ve adeta ABD müdahalesi için davetiye çıkarmıştır.

---

¹⁹¹ Karpat, a.g.e., <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=698> (05.07.2010).

21 Kasım 1995'te, dönemin Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı; Aliya İzetbegović, Slobodan Milošević ve Franco Tućman arasında Dayton Barış Anlaşması'nın parafı edilmesiyle, Bosna'daki savaş sona ermiştir. Dayton Barış Anlaşması'nın biri kısa, diğeri de uzun vadeli olmak üzere iki temel amacı vardı. Kısa vadede savaşın durdurulması, ölümlerin ve yıkımların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Uzun vadede ise, kalıcı barış ve istikrar için gerekli ortamın yaratılması amaçlanmıştır.¹⁹² Dayton Barış Anlaşması ile birlikte kısa sürede çatışmalar durdurulmasına rağmen, 1991–1995 yılları arasında yaşanan etnik şiddet olayları sonucunda gerçekleşen toplumsal kutuplaşma giderilemeyen bir sorun olarak kalmıştır.

Dayton Antlaşmasının askeri hükümlerinin uygulanması Avrupa Birliği Barış Gücü (EUFOR) tarafından sağlanmakta, sivil hükümlerinin uygulanması ise başkent Saraybosna'da bulunan Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilciliğinin sorumluluğuna verilmiştir. Dayton Antlaşması ile birlikte, Bosna-Hersek çoğunluğunu Boşnak ve Hırvatların oluşturduğu Bosna ve Hersek Federasyonu ile çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki ayrı entiteye ayrılmıştır. Bosna Hersek'in kuzeydoğusunda yer alan ihtilafli Brčko vilayeti ise, Bosna-Hersek Devleti'nin egemenliğinde özerk bir yönetim olmuş ve her iki entitenin sınırları dışına bırakılmıştır.

Dayton Barış Antlaşması ile uzlaşmaya varılan Bosna-Hersek devlet modelinde, her iki entitenin kendine özgü siyasi ve ekonomik yapılanması mevcuttur. Bosna ve Hersek Federasyonu'nun siyasi yapısı üç düzeyden oluşmaktadır; Entite düzeyi, kantonlar düzeyi ve belediyeler düzeyi. Entite düzeyinde iki kanatlı bir parlamento, bir başkan ve iki başkan yardımcısı vardır. Federasyon içerisinde oluşturulan 10 kanton nüfus yapılarına göre “Hırvat yoğun”, “Boşnak yoğun” veya “etnik olarak karışık” kantonlar olarak ayrılmışlardır. Buna göre Federasyon bünyesinde 5 Boşnak yoğun, 3 Hırvat yoğun ve 2 karışık kanton bulunmaktadır. Sırpların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu diğeri entite Sırp

---

¹⁹² Erhan Türbedar, **Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Sırbistan, Bosna- Hersek ve Makedonya'ya Etkileri**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 36.

Cumhuriyeti ise yedi yönetim bölgesine ayrılmıştır.¹⁹³ Bosna-Hersek Devleti içerisinde Sırp Cumhuriyeti gayet merkezi bir yönetime sahipken, Federasyon 10 adet kantondan oluşmaktadır. Her iki birim de ayrı parlamentolara sahip olduğu gibi, kantonlar da kendi meclislerine sahiptir. Ülkenin her kurumunda üç kurucu ulus olarak tanımlanan Boşnak, Sırp ve Hırvatların temsiline özen gösterilmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanlığı üçlü bir yapıya sahiptir ve her toplumun temsilcisi ayrı seçilmektedir.¹⁹⁴

Bosna-Hersek'in bu idari yapılanması, bir devlet hakkında alışılmamış rakamların duyulmasına yol açmaktadır. Nitekim şu andaki nüfusunun 4 milyonun altında olduğu tahmin edilen Bosna-Hersek'te aynı anda 1200 yargıç ve savcı, 760 milletvekili, 180 bakan, 14 başbakan, 5 cumhurbaşkanı görev yapmaktadır. Böyle bir idari yapı yüzünden, Bosna'daki harcamaların yüzde 40'ından fazlası devlet mekanizmasının finansmanına ayrılmaktadır.¹⁹⁵ Dayton Barış Anlaşması ile Bosna-Hersek'e getirilen devlet yapısının dünyada pek alışık olunmayan bir devlet yapısı olduğu ortadadır. Bu devlet yapısı içerisinde kamu düzeni Yüksek Temsilcilik Ofisi himayesinde çok hassas dengelerle sağlanmaktadır.

Yüksek Temsilcilik Ofisi ülkede gerekli kanunların çıkartılmasından, siyasi partilerin Dayton Barış Antlaşması'nın hükümlerine uygun hareket etmelerine dek her alana karışabilmektedir. Bunun en somut örneği Yüksek Temsilcilik Ofisi Temsilcisi'nin ülkedeki siyasetçileri Dayton hükümlerine aykırı davrandıkları gerekçesi ile görevlerinden uzaklaştırma yetkisini kullanabilmesidir. Çünkü Yüksek Temsilci bu antlaşmanın sivil barış uygulamasıyla ilgili hükümlerini yorumlamada nihai yetkilidir.¹⁹⁶ Bu günkü Bosna-Hersek Cumhuriyeti bağımsız bir devletten çok, bir "muhtar" yönetime benzemektedir. Çünkü bir bakıma ülkenin Yüksek

---

¹⁹³ Florian Bieber, **Post-War Bosnia Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance**, Palgrave Macmillan, İngiltere, 2005, s. 62–63, 'den aktaran Pınar Yürür, **Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yöntemleri: Bosna-Hersek Örneği**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 165.

¹⁹⁴ İnan Rüma, **Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna- Hersek Örneği**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63–1, Ankara, 2008.

¹⁹⁵ Türbedar, a.g.e., s. 38.

¹⁹⁶ International Crisis Group (ICG), **Is Dayton Failing?: Bosnia Four Years After the Peace Agreement**, ICG Balkans Report , No. 80, Brüksel, International Crisis Group, 1999, s. 107., 'den aktaran Pınar Yürür, a.g.e.

Temsilcilik Ofisi, Avrupa Birliği Barış Gücü, BM Uluslararası Polis Gücü, AB Polis Misyonu, Dünya Bankası, IMF, NATO gibi örgütler ve kurumlar tarafından yönetildiğini söylemek mümkündür.¹⁹⁷

Bosna-Hersek'in en ciddi problemleri arasında etnik problemler gelmektedir. En ciddi etnik sorunlar ise Boşnaklarla Bosnalı Sırlar arasında yaşanmaktadır. Boşnaklar Bosna-Hersek'in yeniden bütünleştirilmesi için çaba harcarken, Bosnalı Sırlar Sırp Cumhuriyeti'nin yetkilerinin sınırlandırılmasına karşı var gücüyle mücadele etmektedir. Sırp Cumhuriyeti vatandaşları Saraybosna'yı değil, Belgrat'ı kendi başkentleri olarak kabul etmekte ve Sırbistan'la gittikçe artan oranda özel ilişkiler geliştirmektedir. Sırp milliyetçileri açısından Sırp Cumhuriyeti ayrı bir devlettir ve "geçici olarak" Bosna-Hersek toprakları içindedir. Sırp Cumhuriyeti Başbakanı Milorad Dodik bile bu entitenin Bosna-Hersek devleti içinde isteksiz yaşadığını, bir devlet olarak Bosna-Hersek'in onlara dayatılmış olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu yüzden Boşnakların çoğunluğu, Sırp Cumhuriyeti'nin varlığının Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğüne sürekli bir tehdit oluşturduğunu düşünmektedir.¹⁹⁸

Kosova'nın bağımsızlık ilanının etkilerinin en çok hissedildiği bölge ülkelerinden birisi Bosna-Hersek olmuştur. Çünkü Sırp Cumhuriyeti baştan beri, Kosova'yı kendi sınırları içinde tutmaya çalışan Belgrat tarafından uluslararası topluma karşı bir koz olarak kullanılmıştır. Bundan cesaret alan Sırp Cumhuriyeti yetkililerinden ayrılıkçı açıklamalar gelince, Bosna ve Hersek Federasyonundaki Boşnak yetkilileri de sert cevaplar vermiş ve neticede her iki taraftaki milliyetçilik dozu tırmanışa geçmiştir.¹⁹⁹ Sırp Cumhuriyeti içerisinde etkili bir milliyetçi örgüt konumunda olan Bağımsız Sırp Hareketi Birliđi²⁰⁰ hareketinin lideri Branislav Dukic, Sırp Cumhuriyeti Başbakanı Milorad Dodik'e seçim kampanyasına Kosova

---

¹⁹⁷ Yavuz, a.g.e., s. 31.

¹⁹⁸ Türbedar, a.g.e., s. 41.

¹⁹⁹ Türbedar, a.g.e., s. 42.

²⁰⁰ Kısaca SPONA (Serb Movement of Independent Associations)

bağımsızlığını ilan ederse, Bosnalı Sırp'ların da bağımsızlık talep edecekleri yönünde bir madde koyması konusunda çağrıda bulunmuştur.²⁰¹

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden dört gün sonra Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu, eğer Kosova geniş bir uluslararası tanınma elde ederse, Sırp Cumhuriyeti yetkililerine Bosna Hersek Cumhuriyetinden ayrılma konusunda referanduma gitme yetkisi vermiştir. Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu'nun açıklamasında Kosova'nın bağımsızlığı sadece tehlikeli bir örnek değil, aynı zaman da yeni bir hak da yaratmıştır denilmektedir.²⁰² Sırp Cumhuriyeti Parlamentosu'nun bu kararı Sırbistan ile dirsek teması kurarak almış olduğu açıktır. Bu da Sırbistan'ın Bosna-Hersek içerisinde Sırp Cumhuriyeti aracılığı ile ne kadar etkili olduğunu ve Bosna-Hersek'in istikrarını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

Sırbistan Başbakanı Koštunica, yapmış olduğu bir açıklamada “Kosova ve Sırp Cumhuriyetini muhafaza etmek devletimizin ve milli politikamızın en önemli amacıdır” demiştir. Bu açıklama Sırp Cumhuriyetinde yankı bulmuş ve Sırp Cumhuriyetini Başbakanı Dodik “Eğer Kosova'nın bağımsızlığı uluslararası toplum tarafından tanınırsa, Sırp Cumhuriyeti bunu not edecektir” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Diğer taraftan Koštunica, BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihli 1244 numaralı kararının çiğnenmesi durumunda, Dayton Barış Anlaşması'nın da çiğnenebileceği tehdidinde bulunmuştur.²⁰³ BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1244 numaralı karar, Kosova'nın Sırbistan sınırları içerisinde kalmasını öngörmektedir. Koštunica, bu açıklamasında BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile Dayton Anlaşması arasında bir paralellik kurmuş ve Batıyı Kosova'ya karşılık olarak, Bosna'nın istikrarını bozmakla tehdit etmiştir.

Sırp Cumhuriyetini sadece Sırbistan ile değil, Rusya ile de yakın bir işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Dayton Anlaşmasının mimarı olarak görülen ABD'nin eski BM Temsilcisi Richard C. Holbrooke, kendisiyle yapılan bir röportajda Kosova

---

²⁰¹ Radeljic Branislav, **Independent Kosovo: A Threat for the Balkan Region?**, University of London, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/11722/> (05.07.2010).

²⁰² <http://www.novinite.com/index.php> (05.07.2010).

²⁰³ Türbedar, a.g.e., s. 43.

tanınmadan önce Batı yanlısı olarak bilinen, ABD ve AB ile işbirliği içerisinde çalışan Sırp Cumhuriyetini Başbakanı Milorad Dodik'in Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Batı karşıtı ve Rusya yanlısı olabileceğini ve Sırp Cumhuriyetini içerisindeki ayrılıkçı liderlerle ortak bir zeminde buluşabileceğini söylemiştir. Holbrooke bu dönüşüme sebep olarak da, Rusya'nın Sırp Cumhuriyetine ekonomik yardımlarda bulunmasını ve Sırp Cumhuriyetinin yoğun bir politik baskı altında olmasını göstermiştir.²⁰⁴

Özellikle milliyetçi çevrelerden daha gür bir sesle dillendirilen Sırbistan ile birleşme ve büyük Sırbistan hayalleri, Sırp Cumhuriyeti Başbakanı Milorad Dodik tarafından şu ana kadar açıkça söylenmemiştir. Dodik bu isteğin çok gerçekçi olmayacağını ve Batı'nın buna izin vermeyeceğini, ayrıca bu isteğin bölgede istikrarı bozarak yeniden etnik temelli bir çatışmaya yol açacağını bilmektedir. Ancak dünyada ve Balkanlarda değişebilecek uluslararası dengeler Sırp Cumhuriyetinin tutumunu değiştirebilecektir.

3.1.3. Makedonya Üzerine Etkileri

Makedonya 1991 yılına kadar Yugoslavya'nın 6 cumhuriyetinden biri olmuştur. 1991'de Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlığını ilan edince, Makedonya da Bosna-Hersek ile beraber bağımsızlığını ilan etmiştir. Çünkü Slovenya ve Hırvatistan diğer federal cumhuriyetler içerisinde en gelişmiş ülkeler olmuşlardır. Bu ülkelerin federasyondan kopması, Makedonya ve Bosna- Hersek'in de federasyon ile olan bağlarının zayıflamasına neden olmuştur.²⁰⁵ Sırbistan'ın diğer cumhuriyetler üzerinde hegemonya kurmaya çalışması Makedonya ve Bosna Hersek gibi ekonomisi zayıf olan cumhuriyetlerin de federasyon ile yollarını ayırmalarına sebep olmuştur.

Makedonya'nın bağımsızlığı için 8 Eylül 1991 de düzenlenen referandum ülkedeki Arnavut azınlık tarafından boykot edilmiştir. Aynı zamanda Makedonya

²⁰⁴ Richard Holbrooke, **Kosovo Independence Declaration Could Spark Crisis**, <http://www.cfr.org/publication/14968/holbrooke.html> (05.07.2010).

²⁰⁵ Kut, a.g.e., s. 12.

Parlamentosu'nun Arnavut üyeleri de, Kasım 1991 de kabul edilen yeni Makedonya Anayasasını boykot etmişlerdir. Bu boykotun sebebi; Yeni Anayasa'nın giriş bölümünde ve Madde 7'de Makedonya'nın Makedon Ulusu'nun ulus devleti olarak tanımlanması ve Makedon dilinin Makedonya'nın resmi dili olarak düzenlenmesi olmuştur.²⁰⁶ Arnavutlar Makedonya'da, Makedonlarla birlikte kurucu unsur olarak, yerel ve hükümet seviyesindeki kurumların karar verici organlarında eşit seviyede katılım talep etmişlerdir. Arnavutlara göre bu statü Arnavutların polis, ordu, içişleri bakanlığı, dışişleri bakanlığı, adalet bakanlığı gibi önemli devlet kurumlarında orantılı temsil edilmesine ve Arnavut dilinin ve bayrağının resmi olarak kullanılmasına, Arnavut dilinde eğitim hakkının elde edilmesine imkân verecekti. Sonuç olarak kurucu unsur statüsü anayasanın Arnavutlar için bazı hakları ima eden maddelerini harekete geçirebilecekti.²⁰⁷

Arnavutlar Anayasa referandumunu Demokratik Refah Partisi'nin teşvikiyle boykot etmiş ve Makedonya'yı Makedonların ulus devleti olarak kabul eden yeni anayasa'ya karşı mücadele'yi başlatmışlardır. Makedonya'daki Arnavut nüfusunun toplam nüfusun yarısına yakınıni teşkil ettiğini iddia eden Arnavutlar, 1991 nüfus sayımını da boykot etmişlerdir. 11 Aralık 1992'de Makedonya'nın batısında Arnavut azınlığın yaşadığı bölgenin İllirya adı altında otonom bir bölge olarak kurulmasına yönelik olarak Arnavutlar arasında bir referandum yapılmış ve Arnavutların büyük bir bölümü otonomi lehinde oy kullanmalarına rağmen, bu referandum Makedonya yetkilileri tarafından geçersiz sayılmıştır.²⁰⁸ Aslında Arnavutların bu girişimlerini, Makedonya'da özerklik kazandıktan sonra Arnavutluk ve Kosova'daki Arnavutlarla birleşerek, Büyük Arnavutluk devletini kurma hayalinin bir parçası olarak görmek gerekir. Arnavutlar Makedonya'nın kuzeybatısında, güneyde Ohri'den Kumanova'ya uzanan bir yay üzerinde yaşamakta ve Kosova ile Arnavutluk'a komşu, Kalkandelen, Gostivar, Kiçevo, Debar gibi yerleşim yerlerinde çoğunluğu oluşturmaktadırlar.²⁰⁹

---

²⁰⁶ Gjorge Ivanov, **Macedonia and Its Neighbours: Controversies and Challenges**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Cilt 14, Sayı 1, Ankara, 2008, s. 72.

²⁰⁷ Aydın Babuna, **The Albanians Of Kosovo And Macedonia: Ethnic Identity Superseding Religion** <http://www.scribd.com/doc/11840052/war-in-the-balkans-19912002> (06.07.2010).

²⁰⁸ Babuna, a.g.e.

²⁰⁹ Stefan Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu**, (Çev.) Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s. 41.'den aktaran Alparslan Kır, **Türkiye'nin**

Makedonya’da yaşayan Arnavut azınlığı daha çok ülkenin batısında, Arnavutluk ve Kosova sınırında yoğunlaşmıştır. Arnavutlar Tetova’da % 74.4, Gostivar’da % 63.7 oranları ile nüfusun salt çoğunluğu’nu oluşturmakta, Kicevo’da % 49.2, Struga’da % 45.2, ve Debar’da % 44.4 oranlarıyla salt çoğunluğun yarısına yakınıni teşkil etmektedirler. Ayrıca Kumanova ve Skopje’de de büyük bir Arnavut nüfusu bulunmaktadır. Makedonya’da ki Arnavut nüfusunun miktarı Arnavutluk ile Makedonya yetkilileri arasında tartışma konusudur. 1994 resmi nüfus sayımlarına göre, Arnavutlar Makedonya nüfusunun % 22,9’unu oluşturmaktadırlar. Arnavutlar bu oranın %40 - %50 arasında olduğunu iddia etmektedir.²¹⁰ Resmi istatistiklere göre 2000 yılında Makedonya’da çalışan nüfusun % 10’undan daha azı Arnavut’tur. Ayrıca, polis ve ordu içerisindeki Arnavut kökenlilerin oranı % 3,1 dir.²¹¹

Kosova Savaşı Makedonya için de bir güvenlik sorunu oluşturmuştur. Kosovalı Arnavutların Makedonya’ya geliş ve gidişlerinden istifade eden illegal örgütler, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı için fırsat yakalamışlardır.²¹² Bunun yanında Kosova’da örgütlenen UÇK sınırın her iki tarafında da barınma, eylem yapma ve lojistik destek sağlama imkânına kavuşmuştur. Örneğin 1997 yılında Gostivar’da hükümet binasının bombalanması, 1998 yılında Prilep ve Kumanova’daki olayları, UÇK üstlenmiştir. Makedonlar, artık iyice Makedonyalı Arnavutların da silahlandırıldığını ve organize örgütlerin yaygınlaştığına inanmaya başlamışlardır.²¹³ Kosova’dan sızan silahlı Arnavut gruplar ile Makedonya güvenlik güçleri arasında önce ülkenin kuzeybatısındaki Tanusevtsi köyü civarında ardından da Kosova sınırındaki Kalkandelen’de başlayan çatışmalar, Makedonya’yı savaşın eşiğine getirmiştir. Makedonya’da savaşın başlaması, Kosova’da tetiklenmiştir.²¹⁴

Makedonya Politikasının Balkan Politikası İçerisindeki Yeri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2008.

²¹⁰ Babuna, a.g.e., s. 48.

²¹¹ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1224776.stm> (06.07.2010).

²¹² Kır, a.g.e.

²¹³ Maria Eleni Koppa, **Ethnic Albanians in the Former Yugoslav Republic of Macedonia: Between Nationality and Citizenship**, Nationalism & Ethnic Politics, Volume 7, Number 4, Winter 2001 s. 53. ‘den aktaran Alpaslan Kır, a.g.e., s. 56.

²¹⁴ Blaje Nikolovski, **Makedonya – Kosova ilişkileri dün, bugün ve yarın**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2004, s. 87.

Makedonya'da çatışmaları başlatan silahlı Arnavut grubu kendilerini NLA²¹⁵ olarak adlandırmışlardır. NLA'nın üyelerinin çoğunluğunun Makedonya doğumlu Arnavutlar olduğu ve Kosova Kurtuluş Ordusu'nda çarpışmış militanlar oldukları bilinmektedir.²¹⁶ NLA Liderleri Ali Ahmeti ve Fazli Veliu, örgütün üye sayısının birkaç bin kişi olduğunu ve amaçlarının yalnızca Makedonya'da ki Arnavut toplumunun haklarını geliştirmek olduğunu iddia etmişlerdir. 19 Mart 2001'de Batılı haber ajansları NLA'nın politik taleplerini rapor etmişlerdir. Bu talepler, Makedonya'da ki Makedon çoğunluk ile Arnavut toplumu arasındaki farklılıkları çözmek için uluslararası arabuluculuk, etnik Arnavut kökenlilerin miktarının tam olarak belirlenmesi, Makedonya Anayasasının değiştirilerek, Arnavutlara kurucu unsur statüsü verilmesi ve hapisanelerdeki bütün politik suçluların serbest bırakılması olmuştur. Gerillalar Makedonya'nın parçalanmasını istemediklerini fakat federal devlet yapısının oluşturulmasını istediklerini bildirmiştir.²¹⁷

Şubat 2001'den Ağustos 2001'e kadar, NLA Makedonya güvenlik güçlerine karşı silahlı saldırılar düzenlemiştir. Avrupa Birliği öncülüğünde uluslararası toplum hızlı davranmış ve Ohri Çerçeve Anlaşması ile birlikte çatışmalar son bulmuştur.²¹⁸ Ohri Çerçeve Anlaşması'nın en önemli amacı, bir taraftan Arnavut toplumunun sorunlarına çözüm bulurken, diğer taraftan da Makedonya devletinin üniter yapısını korumak olmuştur. Böylece ülkenin federalizme doğru gidip parçalanacağı endişesi taşıyan Makedon çoğunluk tatmin edilmiştir. Anlaşma etnik Arnavutların eşitlik taleplerine hitap eden ciddi politik ve anayasal reformları planlıyordu. Sonuç olarak, 1991 Anayasası'nın bu anlaşma temelinde değişiklikleri, milli azınlıklara ve özellikle de etnik Arnavutlara belirli haklar vermiştir.²¹⁹ Ohri Antlaşması ile Arnavut asiler, âdem-i merkeziyetçi bir devlet içerisinde daha fazla etnik tanınma karşılığında silah bırakmıştır. Arnavutlar, Parlamento ve mahkemelerde adadillerini kullanma hakkı elde etmiştir. Artık kanun metinleri iki dilde yayınlanmaktadır. Arnavut nüfusun yüzde 20'nin üzerinde olduğu bölgelerde

---

²¹⁵ National Liberation Army

²¹⁶ Nikolovski, a.g.e., s. 88.

²¹⁷ Julia Kim, **Macedonia: Country Background and Recent Conflict**, Congressional Research Service, 2001, s. 9, <http://www.fas.org/man/crs/RL30900.pdf> (06.07.2010).

²¹⁸ Zhidas Daskalovski, **The Future of Peace Process in Macedonia**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 99.

²¹⁹ Daskalovski, a.g.e., s. 100.

eğitim ve sağlık hizmetleri ile bütçe planlaması, Arnavut yerel yönetimlerinin kontrolü altındadır. Yine bu bölgelerde Arnavutların anadillerini ve milli sembollerini kullanma hakları vardır. Bugün Makedon Ordusunun yüzde 25'ini Arnavutlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte polis ve memur kadrolarında Arnavut katılımı çok düşüktür. Ancak Arnavutların Makedonya'da 2001 sonrası elde ettiği haklar; kültürel hakların, pozitif ayrımcılığın ya da standart azınlık haklarının kesinlikle çok ötesine geçmektedir.²²⁰

Uluslararası Kriz Grubu 2000 yılında yayınlamış olduğu 98 numaralı raporda Kosova'da ki krizin Makedonya'ya etkilerini şu şekilde açıklamıştır: “Kosova krizi, Makedonya'da ki etnik Arnavut ve etnik Makedonlar arasında önemli ayrılıklar oluşturmuştur. Makedonya'da ki bütün etnik Arnavutlar Kosova'da ki çatışmanın gerekli olduğunu ve özgürlük için katlanılmaya değer olduğuna inanmışlardır. Bununla birlikte etnik Makedonlar, Kosova'nın bağımsızlığı için artan taleplerin Makedonya'da ki Arnavutlar arasında da benzer bir bölgesel istek yaratacağına inanmaktadırlar.”²²¹

şu anda Makedon yetkililerinin, bağımsız Kosova'nın ülkelerini istikrarsızlaştırabileceği endişesini pek fazla taşımadıkları söylenebilir. Makedon yöneticilerin asıl endişesi, Sırların yoğunlukta yaşadığı Kosova'nın kuzeyinin fiziki olarak kopmaya çalışması durumunda, bunun Makedonya'nın batı bölgelerinde yoğunlukla yaşayan Arnavut vatandaşları benzer bir yola sevk etme ihtimalidir. Neticede, Makedonya'daki mevcut durum yüzünden, Üsküp sadece Kosova'nın bağımsızlığını tanımakla kalmayacak, aynı zamanda Kosova'nın toprak bütünlüğünün en büyük destekçilerinden biri olacaktır.

3.1.4. Yunanistan Üzerine Etkileri

Yunanistan Balkan Savaşı sonrasında ele geçirdiği Yanya vilayetinin önemli bir kısmı üzerinde yaşayan, büyük çoğunluğu Ortodoks ve daha az bir oranda

²²⁰ http://www.balkanpazar.org/mak_musluman.htm (06.07.2010).

²²¹ Branislav, a.g.e., <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/11722/> (05.07.2010).

Müslüman Arnavut'un bir azınlık olarak varlığını Sevr Antlaşmasıyla 1920 tarihinde kabul etmiştir. Yaşanan savaflara, Yunan hükümetlerinin yürüttüğü dramatik etnik temizlik harekâtlarına ve Yunanistan'ın Yunan göçmenler ile bölgenin demografik yapısını değiştirme girişimlerine rağmen, Yunanistan içerisinde hâlâ önemli bir miktarda Arnavut azınlık bulunmaktadır. Bugün Yunanistan'da yaşayan Arnavutlar Ortodoks Arnavutlar, Çamerya Arnavutları ve Yunanistan'a çalışmak amacıyla göç etmiş bulunan Arnavutluk vatandaşı Arnavutlar olmak üzere üç başlık altında toplanabilir. Yunanistan'da bulunan Arnavutların toplam nüfusunun 2,5 milyonun üzerinde olduğu ileri sürülmektedir.²²² Ortodoks Arnavutlar, Yunanistan tarafından asimile edilmeye çalışılmaktadır. 1944 yılına kadar Çamerya bölgesinde çoğunluğu oluşturan Çamerya Arnavutları ise Yunanlı General Napoleon Zervas tarafından soykırıma uğratılmış ve yaşadıkları topraklardan etnik temizlik yöntemiyle uzaklaştırılmıştır. Yunanistan'da ayrıca sayıları 350 bin ile 600 bin arasında değişen Arnavut vatandaşı göçmen işçi de yaşamaktadır.²²³

Yunanistan da diğer bölge ülkeleri gibi Doğu Bloğunun çözülmesi ve özellikle Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan kaosa karşı hazırlıksız yakalanmıştır. Yugoslavya'nın parçalanma süreci, en fazla Yunanistan'ı rahatsız etmiştir. Bir taraftan Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulması, "Büyük Arnavutluk" söylemleri ve diğer taraftan Atina'nın yeni oluşum sırasında "Türkiye Balkanlar'daki nüfuzunu artırıyor" şeklindeki algılamaları, Yunanistan'ın Soğuk Savaş boyunca Doğu-Batı kutuplu düzen içinde bölgeye dönük olarak devam ettirdiği dış politikayı altüst etmiştir.²²⁴

Yunanistan tıpkı daha önce Bosna Savaşı'nda da olduğu gibi, Kosova'nın bağımsızlığı konusunda batı ile farklı kamplarda yer almayı tercih etmiştir. Yunanistan'ın Kosova konusundaki negatif tutumu uluslararası hukukun uygulanması için ısrardan değil, pragmatizmden kaynaklanmaktadır.²²⁵

---

²²² Bilgin Çelik, **Balkanlarda Arnavut Sorunu**, <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Makale%201.html> (07.07.2010).

²²³ Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'ın Dış Politikası ve Balkanlar**, Balkan Diplomasisi, ASAM Yayınları, 1. Baskı, Ankara, s. 39.

²²⁴ Hatipoğlu, a.g.e., s. 47.

²²⁵ http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3437 (07.07.2010).

Yunanistan'ın AB ülkelerinin sergilediği tutumlardan farklı olarak, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü desteklemesi ve Sırbistan'ı her koşulda desteklemesinin arkasında, bölgede meydana gelebilecek sınır değişikliklerinin kendisini de etkileyebileceği fikri yatmaktadır. Sırbistan'ı özellikle desteklemesinin arkasında da tarihten gelen Sırplarla dostluğun ve iyi ilişkilerin yattığı gözlenmektedir. Yunanistan kamuoyu da Bosna'daki veya Sırbistan'daki Ortodoks Sırp dindaşlarını açıkça desteklemiştir.²²⁶ Sırbistan ile olan dayanışması dışında Atina, bağımsız Kosova'nın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne emsal teşkil edebileceğinden de endişelenmektedir. Ayrıca, kendi sınırları içinde yaşayan yarım milyondan fazla Arnavut'un varlığını sistematik bir şekilde reddeden Yunanlı yetkililer, Kosova'nın bağımsızlığıyla Yunanistan'daki Arnavutların da bazı hak taleplerinde bulunabileceklerinden endişelenmektedir. Nitekim Kosova sorunu çerçevesinde "Büyük Arnavutluk" tartışmaları Yunanistan'da hep güncelliğini korumaktadır.²²⁷

Yunanistan Bağımsız Kosova'nın Arnavutlukla birleşmesi sonucunda sınırlarının batısında oluşabilecek güçlü bir devlet ihtimalini ortadan kaldırmak amacıyla, Balkanlarda ve özellikle Arnavutlukta mevcut fanatik İslamcı akımları destekleyerek ve Arnavutluk'un Kuzey Epir bölgesinde bulunan etnik nüfusunu olduğundan daha fazla göstererek, AB'nin Müslüman toplumlara karşı cephe almasını sağlamak istemektedir.²²⁸ Yunanistan için Türkiye ve Balkanlardaki Müslüman yapılanma çok önemli bir tehdittir. Yunanistan, kendisiyle sorunlu olan Makedonya, Bosna ve Arnavutluk'la ilişkilerini geliştiren ve bunda da ABD'nin desteğini alan Türkiye'nin oluşturabileceği "İslam Ekseni"ne karşı, Rusya ve Sırbistan'ın yer aldığı bir "Ortodoks Ekseni" oluşturma gayretindedir.²²⁹ Yunanistan; Slav Ortodoks dayanışması vasıtasıyla Avrupa ile bağlantısını Sırbistan üzerinden emniyete almak, bölgedeki Arnavut etkenini mümkün olduğu kadar yok etmek ve Balkanlardaki politik ağırlığını artırmak istemektedir.²³⁰

---

²²⁶ Akman, a.g.e., s. 196.

²²⁷ Erhan Türbedar, **Kovsa Düğümü Çözülüyor mu?**, <http://www.bosnakforum.com/index.php?topic=598.0> (07.07.2010).

²²⁸ İsmet Miftari, **Kosova'da ki Gelişmelerin Bölgesel Siyasete Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, 2007, s. 89.

²²⁹ Akman, a.g.e., s. 197.

²³⁰ Miftari, a.g.e., s. 89.

3.2. KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞININ KÜRESEL DÜZEYDE ETKİLERİ

3.2.1. ABD Dış Politikası Açısından Kosova'nın Bağımsızlığı

Kosova'nın bağımsızlık sürecini destekleyen ve bağımsızlığın en sıkı savunucularından biri de ABD'dir. ABD, Kosova'nın bağımsızlık kararını tanıdığını açıklayan 2. ülke olarak bu desteğini açıkça göstermiştir.²³¹ ABD'nin Kosova konusu ile bu kadar yakından ilgilenmesi, Arnavut halk üzerinde de olumlu etki yaratmıştır. Kosova halkının büyük bir kesimi, bağımsızlığın ABD ve NATO tarafından getirildiği görüşünü paylaşmaktadır.

Kosova krizinin tırmandığı dönemde ABD, konuyla yakından ilgilenmiş, devrin ABD başkanı Bill Clinton Sırbistan'ın tutumunu açıkça eleştirmiş ve söz konusu durumun devam etmesi halinde ABD ve NATO kuvvetlerinin müdahalede bulunacağı görüşünü dile getirmiştir. Nitekim 1999 yılında düzenlenen Rambouillet Müzakerelerinden de olumlu bir sonuç alınamamasının ardından NATO güçleri 24 Mart 1999 günü Kosova'ya hava müdahalesini gerçekleştirmişlerdir. Clinton çatışmanın ardından yaptığı açıklamada, ABD ve NATO güçlerinin Kosova'nın özerk kurumlarını elinde tutacağını taahhüt etmiştir. Ayrıca, Kosova ve bölgenin yeniden inşası için ABD ve AB'nin birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamış, AB'nin bu konuda daha çok kaynak sağlaması gerektiğini belirtmiştir.²³²

ABD'nin denizaşırı en büyük ikinci üssü olan Bondsteel Kampı Kosova'da bulunmaktadır.²³³ Almanya'daki üslerini kapatan ABD, 1999 yılında Kosova'da kurduğu bu üs ile bölge üzerindeki etkinliğini güçlendirmek istemektedir. Ayrıca bu

---

²³¹ Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Kosta Rika'dır.

²³² Jule Kim, Steve Woehrel, CRS Report RL31053, **Kosovo and US Policy: Background and Current Issues**, s.23, <http://www.usembassy.it/pdf/other/RL31053.pdf> (12.07.2010)

²³³ 460 bin metrekareselik bir alana sahip kampın yapımında 1000 askeri personel, 7000 Kosovalı Arnavut ve 1500 askeri mühendis çalışmıştır. Avrupa'nın en donanımlı hastanesi Bondsteel Kampı'nda bulunmaktadır. 7000 askeri personel kapasiteli kamp içinde 300 yapı bulunmaktadır. Ayrıca 55 Black Hawk ve Apache helikopteri ile 11 gözlem kulesi bulunan kamp, toplam 25 km'lik yola sahiptir.

sayede, Rusya ve AB'nin bölgeyi ele geçirmesini önleyip enerji boru hatları ile AB'yi denetim altında tutarken Rusya'ya karşı yeni bir çevreleme politikasının bir ayağını gerçekleştirmiş olacaktır. Bunun yanı sıra Balkanlar, ABD'nin Kafkaslar ve Ortadoğu gibi alanlara müdahalesinde bir üs işlevi görecektir.²³⁴

ABD Soğuk Savaş sonrasında, enerji kaynaklarını kontrol altına almak ve enerji akışını güvence altına almak için doğuya doğru yayılma stratejisini uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda ABD, Eski Varşova Paktı ülkelerini NATO'ya alarak genişleme sürecini başlatırken, küresel bir güç olarak Doğu Avrupa ve Balkanlara nüfuz etmeye başlamıştır. Sırların Bosna ve Kosova'da giriştiği "etnik temizlik ve soykırım" ve buna karşı AB ülkelerinin pasif kalan yaklaşımları ise, ABD'nin bölgeye yerleşmesine ortam hazırlamıştır.

ABD'nin NATO harekâtından beklediği sonuç; Sırbistan'ın NATO politikalarıyla uyumlu bir çizgiye getirilmesi, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'ya NATO'nun denetiminde istikrar kazandırılması, Yunanistan ve Türkiye arasında işbirliği sağlanması, Balkanları Hazar Denizine bağlayan petrol ve doğal gaz boru hatları projelerine ilişkin olası pürüzlerin giderilmesi olmuştur.²³⁵

Balkanlar, petrol ve doğal gaz boru hatları için önemli bir ulaşım yolu ve bu yüzden stratejik bir köprüdür. Bu açıdan Balkanlar, "Batı ve Doğu Avrasya arasında NATO ve ABD için önemli bir güvenlik boyutu taşıyan jeopolitik bir bekçi" olarak değerlendirilmektedir.²³⁶

Hazar Denizi petrollerini Karadeniz'den Adriyatik'e taşıyacak olan Burgaz-Vlore Petrol Hattı Anlaşması (Arnavutluk, Bulgaristan ve Makedonya arasında 2007 yılında imzalanan) ile Bulgaristan'ın Burgaz limanı, Makedonya üzerinden Arnavutluk'un Vlore limanına bağlanacaktır. ABD merkezli AMBO firması tarafından yürütülecek olan proje ile 912 kilometrelik boru hattı aracılığıyla yılda 35

²³⁴ Halis Ayhan, **Kosova'nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve Türkiye'nin Tutumu**, Avrasya Etüdüleri, Sayı 33, Ankara, 2008, s.119.

²³⁵ Bilgin Çelik, **Avrupa Jeopolitiğinde Arnavutluk**, <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Tarih%20.html> (12.07.2010).

²³⁶ Çelik, a.g.e., , <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Tarih%20.html> (12.07.2010).

milyon ton petrol taşınacaktır. 2011 yılında bitirilmesi planlanan bu proje Kosova'nın güney sınırının sadece 20 km uzağından geçmektedir.²³⁷ Bu nedenle, ABD'nin Kosova'da, yabancı topraklardaki en büyük üssü olan Bondsteel Üssünü kurmuş olması anlamlı bulunmaktadır.²³⁸

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan siyasi durum gereğince, 1992'den itibaren "gerçek bir siyasi birlik" gibi davranmaya karar vermiş ve yaşanan birtakım sorunlara rağmen bu idealinin gerçekleşmesi için çalışmaya başlamıştır. AB'nin gündemine, doğuya doğru genişleme fikri daha 1990'ların başında yerleşmiştir. Avrupa Birliği, genişleme projesini hayata geçirmek için, Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerine teknik ve mali yardımlar yapmaya başlamış, ekonomilerini liberal sisteme entegre edebilmeleri için gerekli desteği vermiş ve bölgeye çeşitli uzmanlar da göndererek dönüşümün sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışmıştır. ABD, Soğuk Savaş müttefiki olan AB'nin, Doğu'ya doğru genişlemesini kendisi de istemiş ve AB'yi teşvik etmiştir. Ancak, 1990'ların başından itibaren AB içinde güçlü bir biçimde artan Amerikan karşıtlığı ABD'yi endişelendirmiştir. İşte, bu nedenle ABD-Avrupa ilişkilerini geliştirmek ve kuvvetlendirmek Amerikan politikalarının temelini oluşturmaya başlamıştı. Aynı zamanda, eski Sovyet Bölgelerine yayılma isteği de ağır basınca Amerikan dışişleri yeni bir strateji geliştirmiştir. Buna göre, ABD-Avrupa ilişkileri her ne pahasına olursa olsun korunacak ve kopmayacak, ABD AB'ye siyasi gelişiminde yardımcı olacak, Avrupa'nın güvenliğini NATO aracılığıyla sağlamaya devam edecek ayrıca, Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın AB'ye dâhil olması için çalışacaktı. Ancak, Doğu Avrupa ve Balkanlar, ABD tarafından sürekli olarak gerek NATO gerekse de diğer vasıtalar tarafından gözetim altında tutulmaya devam edilecekti.²³⁹

ABD, Balkanlar'da istikrarın ancak Kosova'nın bağımsızlığı ile sağlanabileceği tezini savunmuştur. Ancak istikrarın arkasındaki hedefleri de görmek

---

²³⁷ <http://www.balkanpazar.org/haberler122.asp?id=264> (12.07.2010).

²³⁸ Çelik, a.g.e., , <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Tarih%20.html> (12.07.2010).

²³⁹ Numan Baş, **Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2009, s. 61.

gerekir. Enerji kaynaklarına güvenli ve sürekli ulaşımın sağlanmasında bir üs görevi görmesi haricinde Balkanların istikrarı güneydoğusunda bulunduğu Avrupa'nın güvenliği için de son derece önemlidir. ABD, Kosova'nın bağımsızlığını savunurken Avrupa'nın güvenliğini temel alan bir söylem kullanmıştır. Avrupa ülkelerinin kendilerini tehdit altında hissetmesinin Avrupa Birliğini yarışmacı çizgiden ABD ile işbirliği arayışına yönelttiği de bir gerçektir. ABD açısından da Atlantikçi ittifakı genişletmenin önemi yadsınamaz. Kosova'yı merkez alıp haritaya daha geniş bir açıdan baktığımızda ise, ABD'nin Balkanları Rusya'ya olduğu kadar Avrupa Birliği'ne, özellikle de etkin konumdaki Almanya'ya kaptırmak istemediğini görüyoruz. Balkanlarda açılan yeni ABD üsleri de, aynı stratejinin bir parçası olarak, Avrupa Birliğini haritasının değişmesi şart görülen Ortadoğu'da ve Rusya'nın sınırlandırılmasında işbirliğine çekme planına hizmet etmektedir.²⁴⁰

1990'lara kadar Balkanlarda çok fazla etkin olmayan ABD, bölgedeki aşırı milliyetçiliklerin artması ile bölgeye yerleşmiştir. ABD Avrupa Birliği'nin gücünü kontrol altına almak, Yeni Dünya Düzeni ve Büyük Ortadoğu Projesi gibi uygulamaları için Balkanların uygun bir laboratuvar olması, enerji yollarının güvenliğini sağlamak, Rusya'yı kontrol altında bulundurmak, gibi nedenlerle Kosova'ya önem vermekte ve buradaki varlığını sürdürmek istemektedir.

Kosova'nın bağımsızlığının ABD tarafından tanınması, kendi ülkesindeki yönetim tarafından baskıya maruz kalmış, çeşitli haklardan mahrum bırakılmış, ayrılıkçı azınlıklar arasında ABD'nin popülaritesini artırmış ve onlara bağımsızlıklarını elde edebilmeleri için, nasıl bir desteği arkalarına almaları konusunda yol gösterici olmuştur.

ABD ile Kosova arasında karşılıklı bir önem ve çıkar zinciri oluşmuş durumdadır. ABD Kosova'ya büyük önem vermektedir. Kosova'nın siyasi yapısında söz sahibi olmak, bütün Balkanlar'ın siyasi yapısında söz sahibi olmayı kolaylaştırmaktadır.

---

²⁴⁰ Baş, a.g.e., s. 62.

3.2.2. Kosova'nın Bağımsızlığının Rusya'nın Dış Politikasına Etkileri

Rusya, Kosova'nın bağımsızlığı konusunda sürecin başından itibaren olumsuz tavır sergilemiş ve bağımsızlığa kesinlikle karşı çıktığını belirtmiştir. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliği, Kosova'nın BM tarafından tanınmasında büyük engel oluşturmaktadır.

Rusya'nın, Kosova konusundaki tutumunun ardındaki nedenlere bakmadan önce, bu ülkenin Balkanlara yönelik izlediği dış politikanın, esasında bölgeye yönelik bir strateji olmadığını, arkasında küresel düzeyde ele alınması gereken ve iç politikayı etkilemesi hesaplanan beklentilerin rol oynadığı söylenebilir.

Ruslar öteden beri Balkanları stratejik bakımdan kendi amaçları için yaşamsal önemde bir bölge olarak görmüşlerdir. Bu bölgenin bir başka büyük devletin egemenliği altında olmasını milli çıkarları açısından sakıncalı görmüşlerdir. Çarlık Rusya'sı, bu politikasını yürütebilmek için Balkanlarda hem Ortodoks dindaşları olan Romenleri, Sırları, Bulgarları, Makedonları ve Yunanlıları, hem de Slav birliği ideolojisi ile Sırları, Bulgarları, Makedonları, Karadağlıları etki altında tutmaya çalışmıştır.²⁴¹

Soğuk Savaşın sona ermesi, Rus dış politikası açısından sorunların genel kapsamının değişmesine neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi, belki de Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ertesinde yeni bir kimlik geliştirip, küresel ekonomik gelişmelere, demokratik bir ülke olarak katılıp katılmayacağı ile ilgilidir. Bu yönde Rusya'nın önündeki en önemli engel, zayıf ekonomisi olmuştur. 1990'lı yılların başlarında Rus dış politikası, Rusya'nın Batı Avrupa medeniyetlerinin parçası olduğu yönünde liberal bir anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. 1992 yılında Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanmasını da bu liberal dış politika çerçevesinde karşılayan Rusya, Hırvatistan ve Bosna Hersek'in bağımsızlıklarının uluslararası

²⁴¹ Muharrem Gürsoy, **Balkan Politikasının n Değerlendirilmesi**, Harp Akademileri Dergisi, Harp Akademileri Yayını, 2000, ss. 20–22.

camia tarafından tanınmasını eleştirse de, durumun çaresizliği karşısında kendisi de bu sürece katılmak zorunda kalmıştır.

Ancak, 1993 yılından itibaren Rus dış politikasının, liberal dış politika eğiliminin yerine, devletçi ve milliyetçi bir eğilime yöneldiği görülmektedir. 1993 yılından itibaren yeni Rus dış politikasının temel tezi, Rusya'nın "büyük güç" olarak uluslararası ilişkilerde temel ve özel bir role sahip olduğudur. Bu da, Rus politikacıların gerek yakın çevrede ve gerek dünyanın diğer stratejik bölgelerindeki milli çıkarlarını koruyabilmek için özel bir takım haklara sahip olduğu iddiasının temelini oluşturmuştur. Rusya'nın, Bosna Savaşı ve özellikle Kosova'ya NATO müdahalesi esnasında izlediği siyaset, Rus dış politikasının dönüşümünü ve sancılarını yansıtmaktadır.²⁴² Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana Rusya ve NATO, kendilerini karşı safta buldukları ilk durum olması nedeniyle Kosova endişe verici bir bölge olmuştur. Bu sebepten dolayı, Rusya Sırbistan'a desteğini siyasi alanla sınırlı tutmuştur. Batı ile Rusya arasında olabilecek bir kriz, Rusya'nın ekonomik ve askeri zayıflığı ve Boris Yeltsin Hükümeti'nin Rusya'yı savaşa sürüklemekten kaçınma kararlılığı sayesinde önlenebilmiştir. Bu durumda bile Rus analizcilerin ve politikacıların çoğu, NATO eyleminin bir Balkan sorununu, Balkanların ötesine, muhtemelen Avrupa'nın dışına yayılma ihtimali de bulunan yeni bir Doğu-Batı gerginliğine dönüştürdüğü sonucuna varmışlardır.²⁴³

1990 sonrasında Rusya'nın, Balkanlarda "Slav-Ortodoks" eksenini oluşturma yönündeki gayretlerini görmek mümkündür. Rusya'nın başını çektiği bu girişimin içinde, Slav kökenli bir nüfusa sahip olmamasına rağmen "Ortodoks" temelinde Yunanistan da yer almıştır. Ancak Rusya'nın, "Ortodoks mihveri" üzerinden yeniden Balkanlar'a dönme eğilimi, 1990 sonrasında bağımsızlığını kazanan ve Avrupa Birliği kurumlarına uyum sağlamak isteyen Balkan ülkelerini endişeye sevk etmiştir.²⁴⁴

---

²⁴² Miftari, a.g.e.

²⁴³ Ahmet Küçükşahin, **Rusya'nın Balkan Politikası**, Harp Akademileri Dış Basın Bülteni, Yıl 36, Kasım 2000, sayı 276, s. 12.

²⁴⁴ Miftari, a.g.e.

Rusya NATO'nun genişlemesini ve buna paralel olarak kendisinin etki alanında ABD etkisinin artmasını kendi varlığına karşı bir tehdit olarak algılamaktadır. Eski Doğu Blok'u ülkelerinde birer birer NATO üslerinin açılmasını, Balkanlar ve Kafkaslardan kendisini tecrit etmeye yönelik bir girişim olarak algılamaktadır. Rusya, ABD ve AB'nin kendisini çevreleme politikasına karşı olarak Slav ve Ortodoks kimliğini kullanarak Balkanlarda etkisini sürdürmeye çalışmaktadır.

Rusya, ABD ile AB'nin birlikte hareket etmesine karşı çıkmaktadır. Bu iki gücün birlikte hareket etmesinin Rusya'nın çıkarlarına aykırı olacağını düşünen Rus devlet adamları; ABD gibi dünyanın en güçlü devletlerinden birinin AB gibi küresel çapta güçlü bir aktörle birlikte hareket etmesinin küresel mücadelede eşitsizlik yarattığını belirtmektedirler. Birçok Rus devlet adamına göre, AB, ABD olmadan kendi başına hareket ederse ve Avrupa'da bütünleşmeyi ABD yardımı ve baskısıyla Rusya'ya karşı bir silah olarak düşünmezse, Rusya'nın AB bütünleşmesini destekleyeceğini söylemektedirler. Buna Rusya'nın yakın çevresi, yani Doğu Avrupa'da AB üyesi olmayan Belarus, Ukrayna, Moldova gibi devletler ve Balkanlar dâhildir. AB'nin, ABD'nin yardımını almadan genişlemesine karşı çıkmayan Rusya, bunun kendisine de yarar sağlayarak siyasi ve askeri yönden bir istikrar unsuru olacağını düşünmektedir.²⁴⁵

Rusya'nın, Kosova'nın bağımsızlığına karşı en sert muhalefeti yapmasının en önemli sebebi; Rusya'nın değişik etnik kökünde milletleri kendi içinde barındırmasıdır. Kosova'nın bağımsızlığının, Rusya içerisindeki ayrılıkçı hareketleri de teşvik edebileceği düşünülmektedir. Rusya Kosova'nın bağımsızlığına karşı cephe alarak, kendi içindeki ayrılıkçı hareketleri de engellemek istemektedir.

Rusya, Kosova konusunda Sırp Tezini desteklemektedir. Yani, bu bölgeye bağımsızlıktan az, özerklikten fazla bir statü verilmesi taraftarıdır. Bu konuda kendi içerisinde benzer ayrılıkçı talepler olan Çin ile işbirliği halindedir. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi olan Rusya ve Çin, Kosova'nın

---

²⁴⁵ Zeynep Dağı, **Rusya'nın Dönüşümü**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002, s. 236.

bağımsızlığının Birleşmiş Milletlerce onaylanmasının önündeki en büyük engeli teşkil etmektedirler.

Rusya tarihsel Ortodoks müttefiki olan Sırbistan'ı Kosova konusunda yalnız bırakmak istememektedir. Bunun yanında içsel sebepleri ve BM'de etkin bir güç pozisyonunu geliştirme kaygısı, Rusya'yı Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmaya itmiştir. Rusya'nın, Kosova sorununu Rus dış politikasının aşamayacak iki kırmızı çizgisinden birisi olarak görmesi ve Rus Dışişleri yetkililerinin bu konuda global bir güç olarak sonuç sürecini etkilemeye devam edecekleri yönündeki açıklamaları, Rusya'nın bu sürece ne kadar önem verdiğini gözler önüne sermiştir.²⁴⁶

Sırbistan'ın Kosova'nın bağımsızlık süreci sırasında bütün ümitlerini bağlamış olduğu Rusya'nın, Kosova sorunu da dâhil olmak üzere Balkanlar yüzünden Batı ile ilişkilerini bozması beklenmemektedir. Ancak, Moskova her konuda kendisinin görüşünün alınmasını istemektedir. Zira Batı'da daha çok enerji kaynakları pompalayan petrol istasyonu gözüyle bakılan Rusya, artık "kurallara uyan ülke" değil de, "kuralları belirleyen ülke" olmayı istemektedir.²⁴⁷

3.2.3. Avrupa Birliği Açısından Kosova'nın Bağımsızlığı ve Sonuçları

Dünyada Hazar Havzası enerji kaynaklarına en çok ihtiyaç duyan iki bölgeden biri Avrupa Birliği'dir.²⁴⁸ Çok kısa süreli enerji kesintilerinin dahi çok büyük olaylar olarak görüldüğü AB ülkelerinde enerjinin önemi tartışılmaz bir konudur. Balkanlar Avrupa Birliği'nin enerji yolları üzerindedir. Avrupa Birliği Balkanlar'da bir istikrarsızlığı kendi güvenliği için bir tehdit olarak algılamakta ve bölgedeki ülkeleri istikrarlı bir şekilde getirebilmek için, Avrupa Birliği'ne üyelik vaadini Balkan ülkelerine karşı elinde bir koz olarak kullanmaktadır.

---

²⁴⁶ Baş, a.g.e., s. 67.

²⁴⁷ Baş, a.g.e., s. 68.

²⁴⁸ Aslıhan P. Turan, **Hazar Havzasında Enerji Diplomasisi**, <http://www.bilgestrateji.com/store/dergi2/Aslihan.pdf> (15.07.2010).

Yugoslavya’da yaşanan etnik çatışmalar, Avrupa Birliği’nin 1992 yılında oluşturmaya başladığı Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nın başarısızlığını göstermiştir. Katolik mezhebine mensup Hırvatistan ve Slovenya’nın bağımsızlık ilan etmesi üzerine, bu iki devleti hemen tanıyan Almanya mevcut statükoya karşı bir duruş sergilerken, İngiltere ve Fransa ise statükonun devamından yana tavır almıştır. Avrupa Birliği’nin motoru sayılan ülkeler arasındaki bu derin çatlak sayesinde Avrupa Birliği Bosna-Hersek’te yaşanan bir insanlık dramını üç yıl boyunca seyretmiş ve Dayton Anlaşması sonucunda barışı getiren ülke olarak, ABD’nin Balkanlarda kendisinden bir adım önde olmasına razı olmuştur. Bosna’da yaptığı hataların farkına varmış olarak görünen Avrupa Birliği, Kosova krizi sırasında kendi içinde biraz daha derli toplu bir görünüm sergilemiştir.

AB, Dayton Antlaşması’nda, Kosovalı Arnavutlar için hiçbir madde ileri sürmemiştir. Çünkü bu görüşmeler esnasında gündem o kadar yoğunlu ki, sıra Kosova’da yaşananlara ve bu bölgenin geleceğine gelememiştir. Ayrıca, AB ve ABD, Bosna’daki krizi çözmek için Bosnalı Sırpıları yatıştırarak ve onları antlaşmaya yanaştıran Slobodan Milošević’e ihtiyaç duyuyordu. Sırp lideri Kosova’nın statüsünün ne olacağı konusunda sıkıştırmak, onun Dayton Antlaşması’ndan geri çekilmesine ve bunun ardından Bosnalı Sırpıların eylemlerinin tekrar başlamasına neden olabilirdi.²⁴⁹

1999 yılında gerçekleştirilen Rambouillet Görüşmeleri’nde de, AB üyesi ülkeler Yugoslavya’nın Sırbistan’da gerçekleştirdiği katliamları ve etnik temizliğe kadar varan kanlı saldırıları durdurmasını istemiş ve Kosova’ya NATO Askerleri komutasında, AB’nin de içinde yer alacağı bir uluslararası gücün konuşlandırılmasını desteklemiştir. Milošević önderliğindeki Yugoslavya, bu önerileri reddedince de birkaç üye ülkenin çekimser tutumlarına rağmen²⁵⁰ AB, NATO Operasyonu’nu sonuna kadar destekleyen bir tutum içerisine girmiştir. Bu da göstermektedir ki, ABD’siz bir AB’nin sorun çözme yeteneği sınırlıdır, ama AB’nin sorunları

---

²⁴⁹ Emiroğlu, a.g.e., s. 109.

²⁵⁰ Fransa, İtalya ve Yunanistan.

derinleştirme yeteneği, ABD'nin AB Politikalarını etkileme yoluyla AB'nin İçişlerine müdahale etmediği durumlarda sınırsız gibi görünmektedir.²⁵¹

Balkan krizleri, AB'nin yeniden yapılanması açısından sonuçlar da doğurmuştur. Bosna ve özellikle de Kosova krizinden sonra AB'nin krizi önleme konusundaki politikalarının başarısızlığı bir daha ortaya çıkmış ve sadece ekonomik araçlarla bu sorunun çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Genel anlamda kriz yönetimi sorunları erkenden öngörebilmeyi ve uzun vadeli bir dış politikanın oluşturulmasını gerektirmektedir. Özellikle etnik çatışmaların getirdiği belirsizlik ve kriz ortamlarının aşılabilmesi için uzun vadeli stratejilerin oluşturulmuş olması ve birey olarak devletlerin değil ama tek vücut olarak AB'nin hareket yetisinin geliştirilmesi önemlidir. Kosova örneğinde görüldüğü kadarıyla AB, ne siyasi açıdan, ne de askeri açıdan kendi kıtası içinde gerçekleşen sorunları çözme yeteneğine tam anlamıyla sahip değildir. AB'nin bu konuda daha ciddi adımlar atması gerekmektedir.²⁵²

AB'nin Balkanlara yönelik politikası, uzun bir bocalama döneminden sonra, Birliğin en başarılı dış politika aracı olan genişleme vaadi üzerine kurulmuştur. Bu vaat bazı Balkan ülkeleri için gerçekleşmiş, bazıları için somutlaşmıştır. Diğerleri için ise hala inanırlılığı sorgulanabilir bir vaat olarak kalmaktadır.²⁵³

AB yıllarca Kosova'nın bağımsızlığının lehine olacak açıklamalardan uzak durmuştur. Bu sebepten dolayı, Kosovalı Arnavutlar yakın geçmişe kadar AB'ye pek sıcak bakmamıştır. Brüksel, kendi kaderini belirme hakkına sahip olan Karadağ'ın bile Sırbistan'dan kopmasına karşı çıkmıştır. Karadağ, 21 Mayıs 2006'da başarılı bir halkoylaması düzenlemeyi başarmış ve Sırbistan ile olan 88 yıllık beraberliğini tamamen sona erdirmiştir. Karadağ'ın bağımsızlığının en ciddi etkileri, Kosova sorunu üzerinde hissedilmiştir. Çünkü Karadağ'ın Sırbistan'dan kopmasıyla birlikte,

---

²⁵¹ Şule Kut, **Bosna'dan Kosova'ya: ABD ve AB'nin Balkan Politikaları'nda Süreklilik ve Değişim**, Sosyal Demokrat Değişim, Sayı 12, 1999, s. 45.

²⁵² Başak Kale, **Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?**, Balkan Diplomasisi, Asam Yayınları, 1. Baskı, Ankara, s. 308.

²⁵³ Özlem Terzi, **Avrupa Birliği'nin Balkanların Geleceğine Yönelik Vizyonu**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 374.

Kosovalıları Sırbistan ile bir arada kalmak konusunda ikna etmek iyice imkânsız hale gelmiştir.²⁵⁴

AB içinde Fransa ve Almanya gibi motor ülkelerin Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesinde ABD ve İngiltere'nin başı çektiği diplomatik süreci desteklemeleri İngiltere'nin işini kolaylaştırmıştır. Balkanlarla ilgili bu önemli dış politika meselesinde AB içindeki uyum havasının bozulmaması da bir dış politika başarısı olarak algılanmıştır. AB içinde Kosova'yı tanımayı reddeden ülkeler de bulunmasına rağmen dış dünyaya çok fazla bir bölünmüşlük ve başarısızlık mesajı verilmeden Kosova'nın bağımsızlığı ve tanınması konusu başlangıçtaki noktanın çok ilerisine taşınmıştır.²⁵⁵

AB'nin Kosova'nın bağımsızlığına destek vermesinin sebeplerinden birincisi; AB her şeyden önce Avrupa kıtasındaki sorunlarda öncü rol oynamak istemesidir. İkincisi; Kosova sorunu gibi bunalımlar Avrupa Ortak Dış Güvenlik Politikası oluşturulabilmesi için önemli sınavlardır. Kosova bunalımı da AB'nin hem kendilerine karşı hem de dünyaya karşı birlik olabileceğini gösteren bir sınavdır. Üçüncüsü; AB'nin ülkesel sınırları Kıbrıs adasına kadar uzanırken, hemen yanı başında bulunan Balkanları içine almaması ve Kosova'yı bağımsızlığa kadar getirip burada oyundan çekilmesi düşünülemez. Dördüncüsü; AB'nin yerellik ilkesidir. AB, bu ilkeyle uyguladığı politikalarında sayıca en küçük halkların bile temsil edilmelerine önem vermektedir.²⁵⁶

AB'nin iki büyük ülkesi, Almanya ve Fransa'nın, son zamanlarda ABD ile yakınlaşmaları ve bunun da etkisiyle AB ile ABD'nin yakınlaşması, NATO'nun da Avrupa Birliği ile ortaklık paralelindeki ilişkilerinin düzelmesine neden olmuştur. Kosova da, bağımsız olsa da, bir NATO üssü olarak kalacak olması nedeniyle, AB

---

²⁵⁴ Erhan Türbedar, **Büyük Finalde Kosova**, <http://www.bosnakforum.com/index.php?topic=4354.0:wap> (19.07.2010).

²⁵⁵ Emel Oktay, **İngiltere'nin Balkanlar Politikası: Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi'nin Dış Politikaları Arasındaki Farklılıklar**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Sayı 14, Ankara, 2008, s. 326.

²⁵⁶ Ayhan, a.g.e.

bu bölgenin bağımsızlığını ve Sırp'lardan resmen ayrılmasını destekleyerek, ABD ve NATO'ya birlikte hareket etme mesajı vermiştir.²⁵⁷

AB, Kosova Sorunu'nu kendisi için bir sembol haline getirmiş ve bu bölgenin esenlik içinde siyasi, askeri ve ekonomik açılardan dengede tutulmasına çok büyük önem vermiştir. Küresel bir güç olduğunu tüm dünyaya ilan etmek isteyen AB, ise öncelikle kendi kıtasındaki sorunların halledilmesiyle başlaması gerektiğini nihayet anlamış ve Bosna Savaşı sırasında büyük darbe yiyen prestijini kurtarmak için Kosova'nın belki de son şans olduğunu çok iyi kavramıştır. AB yetkilileri, Kosova Savaşı sırasında bir durumu daha fark etmişlerdir: İşleyebilir bir Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturmadan, NATO'dan ve ABD'den kopmaları ve bağımsız hareket etmeleri mümkün değildir.

---

²⁵⁷ <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=1327&kat1=3> (19.07.2010).

SONUÇ

İki Kutuplu Sistemin sona ermesinden sonra dondurulmuş kriz bölgelerinin tekrar canlanabileceğini göstermesi bakımından Kosova Sorunu önemli bir örnektir. Küreselleşme ile dünyada yaygınlık kazanan mikro milliyetçiliğin en etkili olduğu ve sonuçlarının bariz bir şekilde görüldüğü yer Balkanlar coğrafyasıdır ve bu sonuç Yugoslavya'nın dağılmasıdır. Josip Tito'nun tüm hayatı boyunca oluşturmaya çalıştığı sosyalizme dayalı etnik milliyetçilikten arındırılmış Yugoslav kimliği, Yugoslavya Federasyonunu oluşturan halklar tarafından bir türlü tam olarak benimsenememiştir.

İki Kutuplu Sistem sonrasında Sovyetler Birliğinin dağılması, Yugoslavya halklarını sosyal psikoloji açısından etkilemiştir. Bu süreçte Sırpların Federasyon üzerinde hâkimiyet oluşturmaya çalışması, etnik milliyetçiliği tetiklemiş ve Yugoslavya Federasyonunu oluşturan halkların yaşadığı tedirginlik şiddet olaylarının patlamasına yol açmış ve bunun sonucunda da Yugoslavya Federasyonunun parçalanması kaçınılmaz olmuştur.

Kosova, Yugoslavya Federasyonu içerisinde özerk bir bölge iken yaklaşık 20 yıllık bir uğraşının ardından bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Yugoslavya Federasyonunun dağılması ile ortaya çıkan devlet sayısı 6'dan 7'ye çıkmıştır. Bölgede halen daha bitmeyen etnik sorunlar göz önünde bulundurulduğunda Balkan coğrafyası açısından Kosova'nın bağımsızlığı tam olarak kabul görmüş değildir.

Kosova Sorunu'nun temelinde, bu toprakların Balkanlardaki iki büyük milliyetçi projenin çatışma alanı olması yatmaktadır. Kosova, bir yandan Sırp ve Arnavutların ulusal bilinçlerinde en merkezi yeri işgal ederken, diğer yandan da hem "Büyük Sırbistan" hem de "Büyük Arnavutluk" rüyalarının vazgeçilmez unsurudur. Uluslararası toplum da, Kosova sorununun Balkanlardaki daha geniş "Arnavut

sorunu”nun ayrılmaz bir parçası olduğunun bilincindedir.²⁵⁸ Balkanlarda yaşayan hemen her etnik topluluğun büyük devlet kurma idealleri vardır. Ancak Arnavutların Balkanların çok çeşitli ülkelerine yayılmış olmaları ve bu ülkelerde kolayca siyasi olarak örgütlenerek siyasi taleplerde bulunabilen toplumsal yapıları ve çeşitli ülkelerde bulunan güçlü lobileri onları diğer etnik topluluklardan ayırmaktadır.

Balkanlar coğrafi konum olarak çok stratejik bir noktadır, Avrupa'ya giden yoldur, orta doğunun en batısı, Avrupa'nın güney doğusudur. Balkanları kontrolünde bulunduran, dolaylı olarak Avrupa'ya giden yolları, enerji geçişini ve orta doğuyu kontrolü altında tutabilir ya da etkileyebilir. Kosova ise bu stratejik bölgenin tam ortasında olan ve askeri açıdan da düşünüldüğünde son derece önemli bir noktadır. Yani Kosova'yı elinde tutan Balkanlara hâkim olur demek yanlış olmaz.

Kosova'da Sırbistan yönetiminin antidemokratik uygulamaları ve Arnavut sivillere karşı uygulanan şiddet nedeniyle çıkan karışıklıkların Avrupalı Devletler tarafından çözülememesi, ABD'ye bölgeye yerleşmek için uygun fırsatı vermiştir. Soğuk Savaşın bitiminden sonra kendisini askeri ve siyasi açıdan rakipsiz olarak gören ABD, Avrupa kıtasında kendisine yeni bir mevzi elde ederek hem Rusya'yı hem de AB'yi kontrol edebilmek, Hazar Havzasından batıya doğru uzanan enerji yollarının emniyetini sağlayabilmek gibi amaçlarla NATO'nun öncüsü olarak Kosova Operasyonunu gerçekleştirmiştir. ABD soğuk savaş döneminden bu yana Sovyetler ve Rusya etkisinde olan Balkanlara girme, Balkanları kendi yanına çekme isteği içerisindeydi. Kosova'nın bağımsızlığı ise kendisine müttefik yeni bir ülke olarak düşünüldüğünde diğer sayılan stratejik fırsatlara sahip olmak anlamına gelmektedir. Aslında hala devam eden psikolojik savaşta da Rusya'nın Balkanlarda ki kaybettiği irtifaya, Balkanlarda kalan tek müttefiki olan Sırbistan'dan bir parça daha kopararak bir darbe daha vurmuş olmaktadır.

Rusya ise Sovyetler Birliğinin parçalanmasından sonra Balkanlarda irtifa kaybına uğramıştır. ABD'nin Balkanlardaki etkinliğinin artmasına, Avrupa Birliğinin eski demir blok ülkelerinin çoğunu birliğe dahil etmesi gibi durumlara, eski küresel

---

²⁵⁸ Şule Kut, **Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü**, Foreign Policy, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, Güz 1998, ss. 53–64.

reflekslerine dayanarak tepki vermektedir. Dolayısıyla Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır. Balkanlarda kalan tek müttefiki Sırbistan'dır. Sırbistan ve Rusya, Kosova'nın bağımsızlık ilanına ve bunun birçok ülke tarafından tanınmasına en sert tepkiyi gösteren ülkeler olmuşlardır. Bu devletlere Çin ve Hindistan gibi büyük küresel güçleri de ekleyebiliriz. Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına karşı çıkan bu kesim, bağımsızlık ilan eden devletlerin tanınması hususunda her zaman geçerli olacak bir hukuksal koşul oluşturulmasını istemekte ve devletlerin bağımsızlığı gibi önemli bir konunun küresel güç mücadelesinde bir silah olarak kullanılmasını istememektedir.

2008 Şubatında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ve Avrupa-Atlantik dünyasının bu bağımsızlığı desteklemesi ve tanınması Rusya'nın tepkisine neden olmuştur. Rusya uluslararası hukukun çiğnendiğini vurgulamıştır. Bu olayın geri dönüşü olmayan bir gidişin başlangıcı olduğunu belirtmiş ve 2008 Ağustos ayı itibarı ile "Güney Osetya ve Abhazya özerk bölgelerinin de bağımsızlığının tanınması gerektiği" yönünde bir beyanatta bulunmuş ve 26 Ağustos 2008'de Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıdığına dair bir kararname yayınlamıştır. Bu adıma karşılık, Batı Dünyasından büyük tepki gelmiştir. Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev bu kararı almadan önce NATO, Rusya ile ilişkilerini kesmekle tehdit etmiştir Rusya'yı. NATO'nun bu açıklamalarını değerlendiren Rusya Dışişleri Bakanı, Rusya-NATO işbirliğine Rusya kadar NATO'nun da ihtiyacı olduğunu vurgulamış ve NATO ile ilişkileri kesmeyi dahi göze aldıklarını belirtmiştir.

Almanya açısından bakıldığında ise, Almanya, Balkanları her zaman arka bahçesi olarak görmüştür ve bu bölgenin kendi isteği doğrultusunda şekillenmesini istemektedir. Rusya'ya bağlı büyük bir Sırbistan yerine kendisine müttefik küçük de olsa stratejik olan bağımsız bir Kosova olması çıkarlarına daha uygundur. Almanya, Yugoslavya'nın ilk parçalanmaya başladığı dönemde de parçalanmayı desteklemiş, Hırvatistan ve Slovenya'ya savaş dönemlerinde çeşitli yardımlarda bulunmuştur.

Balkanlarda ki etkili güçlerden birisi olan Türkiye açısından Kosova'nın bağımsızlığının artıları ve eksileri ile bir kaç sonucu vardır. Vakti zamanında

Balkanlarda etkili olan Türkiye açısından burada bulunan Türkler çok önemlidir ve etkili olması gereken, stratejik politikaları olması gereken bu bölgede böyle bağımsız bir ülke olması olumludur. Türkiye'nin, KKTC konusunda Kosova'nın bağımsızlığı bağlamında beklentileri olabilir. KKTC'nin de tanınması konusunda ilerleme kaydetmeyi planlamaktadır. Ancak son yıllarda açıktan dillendirilen Kürt devleti projesi açısından da sakıncalı bir örnek olabilir.

Kosova'nın bağımsızlığının Kuzey Kıbrıs dışında birçok bölge üzerinde daha etkileri olmuştur ve olacaktır. Abhazya, Güney Osetya, Transdinyester, Dağlık Karabağ, Kuzey Irak, Bosna'daki Sırp Cumhuriyeti gibi bölgelerde, Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasının ardından birtakım hareketlenmeler görülmeye başlanmıştır. Bu bölgelerin gelecekle ilgili özellikle ABD ve Rusya arasında çok büyük bir çatışma mevcuttur. Bu ülkeler, ayrılıkçı bölgelerin bazılarında destek vererek, bazılarında ise karşı çıkarak, dünya gündemini etkilemeye devam etmektedirler. Ancak, uluslararası ilişkilerde istikrarın sağlanması için, karşılıklı tek taraflı tanımlar dizisinden ve ardından Doğu-Batı ilişkilerini zehirleyecek hareketlerden kaçınmak ve 1991'den beri sürekli artan ayrılıkçı hareketler konusunda ortak bir tutum takınmaya başlamak gereklidir.

Kosova Balkanların ikinci Arnavut devleti olmuştur. Bağımsızlık ilanını takip eden günlerde Kosova'nın ne kadar bağımsız olacağı tartışılmaya başlanmıştır. Sırbistan'ın müzakereler esnasında teklif ettiği geniş özerkliği kabul etmeyen Kosova, Batı'nın kendisine sunduğu “şartlı bağımsızlık” teklifini kabul etmiştir. Kosova'nın bu tercihi kuşkusuz Sırbistan'a güvenememesinin payı vardır. Ancak gelinen durumda Kosova'nın BM ve AB misyonlarının izin verdiği kadar bağımsız olacağı bir gerçektir. Bayrağında milli sembolleri olmayan, milli marşı çok etnikli yapısına uygun olması gereken Kosova'nın milli bir ordusu da olmayacaktır.²⁵⁹ Ayrıca bağımsız Kosova'nın kendi içerisinde de bir Sırp sorunu bulunmaktadır.

Kosova'nın bağımsızlık ilanına kadar Yugoslavya Federasyonunda meydana gelen bütün bölünmeler siyasi sınırlara göre gerçekleşmiştir. Federasyondan kopan

²⁵⁹ Murat Yılmaz, **Kosova Anayasası İlan edildi: Peki Ülkeyi Kim Yönetecek?**, <http://www.dusuncegundem.com/content/view/736/196/> (27.07.2010).

bütün devletler Yugoslavya Anayasasının kendilerine verdiği hakka dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Kosova olayında ilk defa özerk bir bölge, çoğunluğu oluşturan Arnavut unsurunun bağımsızlık talebi, silahlı bir örgütün yürüttüğü savaş ve Batı'nın Kosova'nın bağımsızlık talebini desteklemesi sonucunda bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu açıdan bakıldığında zaman Kosova'nın bağımsızlık ilanı bir milattır.

Kosova'nın bağımsız bir devlet olması Kosova sorununu çözmemiş, aksine Balkan coğrafyasındaki etnik problemleri daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Balkanlarda ki ülkelerin çoğu etnik bakımdan mozaik görüntüsü sergilemektedir. Soğuk Savaş sonrası milliyetçilik akımlarının etkisini iyice hissettirdiği bu bölgelerde, Kosova'nın bağımsızlık ilanı bir kıvılcım etkisi yaratabilir. Balkanlarda yeni bir bağımsızlık ilanı durumunda, Batılı devletlerin hangi ölçülere dayanarak tepki vereceği konusu bu şartlarda tam bir muammadır. Dünyada ayrılıkçı etnik hareketlerin yoğunluğu ve sonuçları dikkate alındığında, self determinasyon hakkındaki uluslararası hukuk mevzuatının günümüz koşullarına uygun bir şekilde belirtilmesi için, BM üyesi devletlerin ivedilikle konuyu görüşüp karara bağlamaları gereği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AGİT, **Kosovo: As Seen As Told**, Kosova Denetleme Heyeti Raporu, Viyana, Ekim 1998-Haziran 1999.

AKIN, Bahadır, **21.Yüzyılın Eşiğinde Küreselleşme ve Küresel İşletmeler**, Finans Dünyası Dergisi, 1998.

AKMAN, Halil, **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2006.

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2001.

ARIBOĞAN, Deniz Ülke, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.

ARMAOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980–1990**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.

AYHAN, Halis, **Kosova'nın Bağımsızlığının Doğallığı**, 2023 Dergisi, Atılım Yayıncılık, Sayı 83, 2008.

BAŞKAYA, Fikret, **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, 2001.

BORATAY, Korkut, **“Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?”**, Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

BREZEZINSKI, Zhigniew, **Çatışan Uygarlıklar, Esnek Batımın Zayıf Suları**, Mülakat, Medeniyetler Çatışması, Vadi Yayınları, Ankara 1997.

BREZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul.

CANBOLAT, İbrahim S., **Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umut Arasında İnsan**, Alfa– Aktüel Kitabevi, İstanbul, 2003.

CASTELLAN, George, **History of the Balkans**, Columbia University Press, New York, 1992.

CASTELLAN, Georges, **Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl**, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1995.

CEYLAN, Musa, **Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş'a**, Ülke Kitapları, İstanbul, 1999.

COHEN, R., **The Winner in the Balkans is the KLA**, International Herald Tribune, 18 Haziran 1999.

COX, Robert W., **“Post-hegemonic conceptualization of world order” Governance without Government: Order and chance in world politics**, Edt. James N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel, Cambridge University Pres, 1992.

D'ASPROMONT, Jean, **Regulating Statehood: The Kosovo Status Settlement**, Leiden Journal of International Law, 2007.

DAĞI, Zeynep, **Rusya'nın Dönüşümü**, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002.

DASKALOVSKI, Zhidas, **The Future of Peace Process in Macedonia**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.

EMİROĞLU, Hüseyin, **Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu**, Orient Yayınları, Ankara, 2006.

ERDOĞAN, Mustafa, **“Küreselleşmeye Dair”**, Açık Toplum (e-dergi), 1999.

ERJAVEC, K. ve Z. Volcic, **The Kosovo Battle: Media's Recontextualization of the Serbian Nationalistic Discourses**, The Harvard International Journal of Press/Politics, 2007.

ESAT, Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, 6. Basım, İstanbul 1999.

EVCİOĞLU, Kemal, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi**, Umay Yayınları, İzmir, 2005.

FALK, Richard, **In Search of a New World Model**, Current History, Vol. 92, No. 573, 1993.

GLENNY, Misha, **Balkanlar 1804 – 1999**, Türkçesi: Mehmet HARMANCI, Sabah Kitapları: 123, Birinci Baskı, İstanbul, 2001.

GUEHENNO, Jean- Marie, **Demokrasinin Sonu**, Çev: M.Emin ÖZCAN, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

GÜNUĞUR, Haluk, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Ankara, 1996.

GÜRKAN, İhsan, **Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye**, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İstanbul, 1997.

HATİPOĞLU, Murat, **Yunanistan'ın Dış Politikası ve Balkanlar**, Balkan Diplomasisi, ASAM Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

HAZIR, Hayati, **Avrupa Topluluğu Hukuku ile Türk Hukuk Sisteminin Bütünleşmesinde Egemenliğin Devri Sorunu**, Konya, 1995.

HOLSTİ, K. J., **International Politics**, A Framework For Analysis 2nd Ed., London 1974.

HUNTINGTON, Samuel P., **Medeniyetler Çatışması mı, Uygarlıklar Çatışması mı?**, Medeniyetler Çatışması, Der: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara 1997.

IVANOV, Gjorge, **Macedonia and Its Neighbours: Controversies and Challenges**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Cilt 14, Sayı 1, Ankara, 2008.

JOHNSTONE, Diana, **Ahmakların Seferi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.

JUDAH, Tim, **The Serbs**, Yale University Press, New Haven, 1997.

JUDAH, Tim, **War and Revenge**, Yale University Press, New Haven and London, 2000.

KALE, Başak, **Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama?**, Balkan Diplomasisi, Asam Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

KAPLAN, Morton A., **System and Process in International Politics**, New York Wiley and Sons, 1975.

KARATAY, Osman, **Kosova, Kanlı Ova**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.

KEPME, Iris ve Kurt KLOTZLE, **The Balkans and the Black Sea Region**, Bertelsmann Group For Policy Research, No.2, April 2006.

KIM, Julia, **Macedonia: Country Background and Recent Conflict**, Congressional Research Service, 2001.

KLARE, Michael T., **The New Challenges to Global Security**, Current History, Cilt 92 Sayı 573, 1993.

KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı Döneminde Balkanlar**, OBIV Balkanlar, 1993.

KONGAR, Emre, **Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül**, Remzi Kitabevi 3. Basım, 2002.

KONGAR, Emre, **Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür**, Ankara, 1997.

KURTH, James, **Uluslararası Politika, Medeniyetler Çatışması**, Vadi Yayınları, Ankara 1997.

KURUBAŞ, Erol, **Asimilasyondan Tanınmaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

KUT, Şule, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

KÜÇÜKŞAHİN, Ahmet, **Rusya'nın Balkan Politikası**, Harp Akademileri Dış Basın Bülteni, Yıl 36, sayı 276, 2000.

KÜPELİ, Yusuf, **Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD**, Öncü Kitabevi, Ankara, 2000.

MANSBACH, Richard W., Yale H. FERGUSON ve Donald E. LOMPert, **The Web Of World Politics: Non-state Actors in the Global System**, New Jersey, Prentice Hall Inc., 1976.

McCLELLAND, Charles A., **Theory and the International System**, New York MacMillan, 1966.

McWHINNEY, Edward, **The United Nations and a New World Order for a New Millenium: Selfdetermination, State Succession, and Humanitarian Intervention**, London: Kluwer Law International, 2000.

OKTAY, Emel, **İngiltere'nin Balkanlar Politikası: Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi'nin Dış Politikaları Arasındaki Farklılıklar**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Sayı 14, Ankara, 2008.

ORAN, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2005.

ORAN, Baskın, **Türkiye'de Azınlıklar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

ÖZTEKİN, Ali, **Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitapevi**, Ankara, 2000.

ÖZTÜRK, Osman Metin, **"Türk Dış Politikasında Balkanlar"**, der. Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş Coşkun, Balkan Diplomasisi, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.

ROSECRANCE, Richar N., **Action and Reaction in World Politics**, Boston 1963.

SARIBAY, A.Yaşar, **Küreselleşme, Post-modern Uluslaşma ve İslam**, Der: A.Yaşar Sarıbay- F. Keyman, **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

- SARIBAY, Ali Yaşar, **Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji**, Alfa Yayınları, 2000.
- SELVER, Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2006.
- TERZİ, Özlem, **Avrupa Birliği'nin Balkanların Geleceğine Yönelik Vizyonu**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008.
- TILIÇ, L. Doğan, **Kosova**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1999.
- TODOROVA, Maria, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- TURAN, İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul 1976.
- TUTAR, Hasan, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000.
- TÜRBEDAR, Erhan, **Bağımsızlığa Koşan Kosova Neyin Habercisi**, Stratejik Analiz Dergisi, Asam Yayınları, (Mayıs) 2007.
- TÜRBEDAR, Erhan, **Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Sırbistan, Bosna- Hersek ve Makedonya'ya Etkileri**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008.
- TÜREL, Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Akçağ Yay., Ankara, 2004.
- UZAK, Ahmet, Mehmet Altuntaş, **İnsan Hakları Nedir?**, Başbakanlık Yayını, Ankara, 2007.
- WELLER, Mark, **Rambouillet Conference on Kosovo**, International Affairs, Vol. 75, No. 2, 1999.
- WOODWARD, Bob, **Bush at War**, New York, 2002.
- YILDIZ, Yavuz Gökalg, **Oyun İçinde Oyun 'Büyük Ortadoğu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2004.
- YOUNG, L., **The Winds of War: Demokratizing the Middle East; Drawing the Line in the Sand**, The Modern Tribune, 2004.
- YÜRÜR, Pınar, **Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yöntemleri: Bosna-Hersek Örneği**, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008.

Makaleler

AYHAN, Halis, **Kosova'nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve Türkiye'nin Tutumu**, Avrasya Etüdüleri, Sayı 33, Ankara, 2008.

BABUNA, Aydın, **The Albanians Of Kosovo And Macedonia: Ethnic Identity Superseding Religion** <http://www.scribd.com/doc/11840052/war-in-the-balkans-19912002> (06.07.2010).

BAĞÇE, Emre, **Küreselleşme, Devlet, Demokrasi**, Amme İdaresi Dergisi Sayı:32 Cilt: 4, 1999.

Balkanların Dünü, Bugünü, Yarını, HAK Yay., İstanbul, 1993.

BRANISLAV, Radeljic, **Independent Kosovo: A Threat for the Balkan Region?**, University of London, <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/11722/> (05.07.2010).

CALIC, Marie-Janine, **Kosovo in the Twentieth Century: A Historical Account**, http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm#2 (16.06.2010).

ÇELİK, Bilgin, **Avrupa Jeopolitiğinde Arnavutlar**, <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Tarih%20.html> (12.07.2010).

ÇELİK, Bilgin, **Balkanlarda Arnavut Sorunu**, <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Makale%201.html> (07.07.2010).

ÇELİK, Bilgin, **Kosova'nın Geleceği Üzerine**, bakınız: http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Kosova_Sorunu.html. (18.06.2010).

Dünya'da Türkiye'nin Bölgesel Önemi, http://www.manisa.gov.tr/default_B0.aspx?content=1037 (31.05.2010).

FATSA, M., **Türkiye'nin Jeopolitik Konumu Ve Tehdit Unsurları**, Yenidünya Dergisi, Ocak, 2001.

GÜLEÇ, M., C. Oğuz, **Irak Savaşı Gölgesinde Türkiye Ortadoğu Ülkeleri Ticari İlişkileri**, 2003, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/Irak%20Savaşını n%20Golgesinde.pdf> (31.05.2010).

GÜRSOY, Muharrem, **Balkan Politikasının Değerlendirilmesi**, Harp Akademileri Dergisi, Harp Akademileri Yayını, 2000.

HOLBROOKE, Richard, **Kosovo Independence Declaration Could Spark Crisis**, <http://www.cfr.org/publication/14968/holbrooke.html> (05.07.2010).
http://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo_War (16.06.2010).

İÇLİ, Gönül, **Küreselleşme ve Kültür**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 25 No: 2, Aralık 2001.

KARPAT, Can, **Güney Sırbistan: İkinci bir Kosova mı?**, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=698> (05.07.2010).

KAVALLALI, Murat, **Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkeleri İle İlişkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü), Ekim 2005. <http://ekutup.dpt.gov.tr/> (31.05.2010).

KEYMAN, Fuat, **Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak**, Doğu Batı Dergisi Sayı:18, 2002.

KIZILIRMAK, Hakan, **Büyük Ortadoğu Kavramı: Anlamı, Amacı ve Türkiye'ye Olası Yansımaları**, 2004, http://www.habusulu.com/makale27.htm#_ftn3 (31.05.2010).

KIM, Jule ve Steve WOEHREL, CRS Report RL31053, **Kosovo and US Policy: Background and Current Issues**, <http://www.usembassy.it/pdf/other/RL31053.pdf> (12.07.2010).

KUT, Şule, **Bosna'dan Kosova'ya: ABD ve AB'nin Balkan Politikaları'nda Süreklilik ve Değişim**, Sosyal Demokrat Değişim, Sayı 12, 1999.

KUT, Şule, **Kosova: Milliyetçiliğin Kördüğümü**, Foreign Policy, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, Güz 1998.

LEWİS, Bernard, **Orta Şarkın Tarihi Hüviyeti**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII, Ankara, 1964.

MUJEZINOVIC, Mirzet, **Kosova'nın Bağımsızlığının Ardından Sırbistan'da Siyasi Kriz**, <http://www.usakgundem.com/yorum/215/kosova'nin-bagimsizliginin-ardindan-sirbistan'da-siyasi-kriz.html> (02.07.2010).

MUJEZINOVIC, Mirzet, **Kosova'nın Bölünmesi Sorununun Çözümü Olabilir Mi?**, bakınız: <http://www.usakgundem.com/yorum/194/kosova'nin-bolunmesi-sorunun-cozumü-olabilir-mi.html> (18.06.2010).

ÖZER, Ahmet, **11 Eylül, Bölünen Dünya, Huntington ve Çatışma**, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt 4 Sayı 2, 2007.

PUSTU, Yusuf, **Ulus-Devletin Geleceği Kent Devleti Mi?**, Karınca Dergisi, Sayı 825, 2005.

RÜMA, İnan, **Uluslararası Toplum ve Egemenlik: Bosna- Hersek Örneği**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63-1, Ankara, 2008.

SAVAŞ, Hüseyin, **Dünü ve Bugünüyle Kosova Sorunu**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2001.

TURAN, Aslıhan P., **Hazar Havzasında Enerji Diplomasisi**, <http://www.bilgestrateji.com/store/dergi2/Aslihan.pdf> (15.07.2010).

TÜRBEDAR, Erhan, **Büyük Finalde Kosova**, <http://www.bosnakforum.com/index.php?topic=4354.0;wap> (19.07.2010).

TÜRBEDAR, Erhan, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Balkanlar ve Avrupa Birliği**, Stratejik Analiz Dergisi, Ankara, 2003.

TÜRBEDAR, Erhan, **Kovsa Düğümü Çözülüyor mu?**, <http://www.bosnakforum.com/index.php?topic=598.0> (07.07.2010).

USAK Balkan Studies, **Independence of Kosovo and its Aftermath**, bakınız <http://www.usak.org.tr>. (10.06.2010).

YAVUZ, Celalettin, **Balkanlaşan Eski Yugoslavya'daki Gelişmeler ve Yeni Ülke Kosova**, 2023 Dergisi, Atılım Yayıncılık, Sayı 83, Mart 2008.

YILMAZ, Murat, **Kosova Anayasası İlan edildi: Peki Ülkeyi Kim Yönetecek?**, <http://www.dusuncegundem.com/content/view/736/196/> (27.07.2010).

Tezler

BAŞ, Numan, **Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2009.

ÇAPAR, Gökhan, **NATO'nun Kosova'ya Müdahalesinin BM Kurucu Andlaşması Açısından Analizi** (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006.

KIR, Alparslan, **Türkiye'nin Makedonya Politikasının Balkan Politikası İçerisindeki Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2008.

MİFTARİ, İsmet, **Kosova'da ki Gelişmelerin Bölgesel Siyasete Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, 2007.

NIKOLOVSKI, Blaje, **Makedonya – Kosova ilişkileri dün, bugün ve yarın**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, 2004.

Sempozyum ve Kongre Bildirileri

CHENEY, Dick, “**ABD’nin Yeni Ortadoğu Stratejisi**”, Davos Zirvesi Konuşması, 24 Ocak 2004.

DURSUN, Davut, **Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi**, F.Y. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Birinci Ortadoğu Semineri, Elazığ, 2-31 Mayıs 2003.

ORTAYLI, İlber, “**Balkanlar’da Tarihi Miras ve Türkiye’nin İmaju, Balkanlar’ın Etnik ve Kültürel Yapısı İle Bu Yapının Bugünkü Duruma Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi (Güç ve Asimilasyon Politikaları dahil)**”, Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu 15–16 Aralık 1998, Bildiriler, Soru-Cevaplar, Katkılar ve Konuşma Metinleri, HAK Yay, İstanbul, 1999.

ÖZİL, Eralp, **Dünyadaki Stratejik Enerji Kaynakları ve Ulaşım Yolları**, Silahlı Kuvvetler Akademisi Konferansı, 15 Şubat 2004.

ÖZKÜRKÇÜ, E. Gazi, “**Balkanların Coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik, Jeostratejik ve Jeoekonomik Özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet Mücadelelerine Olan Etkileri**”, Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu 15–16 Aralık 1998.

Resolution 1160 (1998), Adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980331a.htm> (16.06.2010).

Resolution 1199 (1998), Adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998, <http://www.nato.int/kosovo/docu/u980923a.htm> (16.06.2010).

İnternet Haber Kaynakları

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1224776.stm> (06.07.2010).

<http://www.21yyte.org/tr/yazi.asp?ID=1327&kat1=3> (19.07.2010).

http://www.albanur.net/kosovo/religion_in_kosovo_kosova.html (08.06.2010).

<http://www.balkanpazar.org/haberler122.asp?id=264> (12.07.2010).

http://www.balkanpazar.org/mak_musulman.htm (06.07.2010).

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/08/060818_serbia_profile.shtml (02.07.2010).

http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3050 (05.07.2010).

http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3437 (07.07.2010).

<http://www.fas.org/man/crs/RL30900.pdf> (06.07.2010).

<http://www.freeworldacademy.com/globalleader/great.htm> (01.06.2010).

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-051e.htm> (16.06.2010).

<http://www.nato.int/kosovo/history.htm> (16.06.2010).

<http://www.novinite.com/index.php> (05.07.2010).

http://www.unesco.org/courier/1999_08/uk/ethique/txt2.htm (16.06.2010).

<http://www.unosek.org/docref/KaiEidereport.pdf> (18.06.2010).

<http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf> (18.06.2010).

<http://www.unosek.org/unosek/en/index.html> (18.06.2010).

http://www.unu.edu/p%26g/kosovo_full.htm (16.06.2010).